

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

**SAMSUN İLİ TEKKEKÖY İLÇESİNDEKİ FINDIK
İŞLETMELERİNİN SÜBVANSİYONLU TARIMSAL KREDİ
KULLANIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

Yüksek Lisans Tezi

Asena ESEN

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU**

**SAMSUN
2023**

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

**SAMSUN İLİ TEKKEKÖY İLÇESİNDEKİ FINDIK
İŞLETMELERİNİN SÜBVANSİYONLU TARIMSAL KREDİ
KULLANIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER**

Yüksek Lisans Tezi

Asena ESEN

Danışman

Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Asena ESEN tarafından, **Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU** danışmanlığında hazırlanan “**SAMSUN İLİ TEKKEKÖY İLÇESİNDEKİ FINDIK İŞLETMELERİNİN SÜBVANSİYONLU TARIMSAL KREDİ KULLANIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER**” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 2.6.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan	Doç. Dr. Öğr. Üyesi Osman UYSAL Malatya Turgut Özal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye (Danışman)	Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Uğur BAŞER Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

21 / 06 / 2023
Asena ESEN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: SAMSUN İLİ TEKKEKÖY İLÇESİNDEKİ FINDIK İŞLETMELERİNİN SÜBVANSİYONLU TARIMSAL KREDİ KULLANIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 19.06.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 6

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

21 / 06 / 2023
Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

ÖZET

SAMSUN İLİ TEKKEKÖY İLÇESİNDEKİ FINDIK İŞLETMELERİNİN SÜBVANSİYONLU TARIMSAL KREDİ KULLANIMLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Asena ESEN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans, Haziran/2023
Danışman: Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Fındık, Türkiye'nin tarımsal üretimi ve ihracatında en önemli tarım ürünlerinden biridir. Üretim sürecinde fındık işletmeleri, özellikle tarımsal girdiler ve hasat işçiliği masraflarının karşılanmasında dış finansmana ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çalışmada, Samsun İli Tekkeköy İlçesindeki fındık işletmelerinin sübvansiyonlu tarımsal kredilere erişimleri ve buna etkili faktörlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Araştırmanın birincil verileri, fındık bahçesi büyüklüğü kriteri ve tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen 123 örnek fındık işletmesi yöneticileriyle yüz yüze yapılan anketlerden elde edilmiştir. Fındık işletmelerinin sübvansiyonlu kredi kullanımlarını etkileyen faktörlerin analizinde, Heckman'ın İki Aşamalı Seçim Modeli kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre işletmelerin ortalama arazi varlığı 34.3 dekar olup, mevcut arazinin sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde %41.8'ini, sübvansiyonlu kredi kullanmayan işletmelerde ise %51.2'sini fındık bahçeleri oluşturmaktadır. Tarım dışı faaliyetlerde bulunan işletmelerin oranı, sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde %20.2 iken, sübvansiyonlu kredi kullanmayan işletmelerde bu oran %59'dur. İşletmelerin %68.3'ü sübvansiyonlu kredi kullanmışken, %31.7'si sübvansiyonlu kredi kullanmamıştır. Model sonuçlarına göre fındık işletmelerinin sübvansiyonlu krediye erişimlerini ve kredi kullanım miktarlarını; medeni hal, çiftçinin risk yapısı, faize karşı tutum, kiralık iş gücü masrafı, yayım hizmetlerine erişim, kredi kuruluşlarını ziyaret etme sıklığı ve kredi kartı varlığı değişkenleri istatistiki olarak pozitif yönde etkilerken, eğitim seviyesinin negatif yönde etkilediği saptanmıştır. Üreticilerin genel olarak sübvansiyonlu krediye erişimde çeşitli zorluklarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu çerçevede üreticilerin sübvansiyonlu krediye ulaşabilmesi için kredi kuruluşları tarafından talep edilen teminatların azaltılması, teminat olarak kefil yerine ipoteğin istenmesi krediye erişimlerini ve kullandırılan kredi miktarını olumlu etkileyebilecektir. Bununla birlikte fındık üreticilerinin kredi kartı kullanımları yaygınlaştırılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Fındık işletmesi, sübvansiyonlu kredi, etki analizi, Heckman'ın iki aşamalı tahmini, Tekkeköy

ABSTRACT

FACTORS AFFECTING THE USE OF SUBSIDIZED AGRICULTURAL LOANS OF HAZELNUT FARMS IN TEKKEKÖY DISTRICT OF SAMSUN PROVINCE

Asena ESEN
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Agricultural Economics
Master, June/2023
Supervisor: Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Hazelnut is one of the most important agricultural products in Turkey's agricultural production and export. Hazelnut enterprises require external financing, especially for covering agricultural inputs and harvesting labor costs. This study aims to determine the access of hazelnut enterprises in Tekkeköy district of Samsun Province to subsidized agricultural loans and the factors influencing this. The primary data of the research were obtained through face-to-face surveys with 123 sample hazelnut enterprise managers selected using stratified random sampling method based on the criterion of hazelnut orchard size. Heckman's Two-Stage Selection Model was used to analyze the access to the factors influencing the subsidized loan usage of hazelnut enterprises. The research findings showed that the average land ownership of the farms was 34.3 decares, hazelnut orchards constitute 41.8% of the existing land in farms using subsidized loans, and 51.2% in farms not using subsidized loans. The proportion of enterprises engaged in non-agricultural activities is 20.2% for enterprises using subsidized loans, and 59% for enterprises not using subsidized loans. While 68.3% of the farms have used subsidized loans, 31.7% of the farms have not used subsidized loans. According to the model results, the access of hazelnut farms to subsidized loans and the amount of credit utilization are statistically positively influenced by variables such as marital status, farmer's risk structure, attitude towards interest rates, hired labor costs, access to extension services, frequency of visiting credit institutions, and presence of credit cards, while education level has a negative impact. It was found that producers generally face various difficulties in accessing subsidized loans. In this regard, reducing the collateral requirements requested by credit institutions and replacing guarantor instead of mortgages as collateral can have positive impact on farmers' access to and the amount of credit granted. Additionally, the use of credit cards by hazelnut producers should be promoted.

Keywords: Hazelnut farms, subsidized loan, impact analysis, Heckman's selection model, Tekkeköy

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Çalışma sürecim boyunca bilgi, birikim ve tecrübeleriyle desteklerini esirgemeyen başta danışman hocam Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU'na ve tezimin iyileşmesine çok değerli katkılar sunan jüri üyelerine çok teşekkür ediyorum.

Bu süreçte maddi, manevi, bilgi birikimi ve tecrübeleriyle desteğini üzerimden eksik etmeyen, tez çalışmam sırasında moral ve motivasyon kaynağım olan, özveri ve sabırla beni destekleyen biricik eşim Alpay'a, varlığıyla hayatıma renk katan biricik oğlum Mustafa'ya ve eğitimim boyunca desteklerini esirgemeyen ve her zaman arkamda olan sevgili annem ve babama teşekkür ediyorum.

Asena ESEN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Soruları	3
1.2. Araştırma Hipotezleri	3
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.5. Araştırmanın Kapsamı	4
2. LİTERATÜR TARAMASI	5
3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ	10
3.1. Araştırma Alanı	10
3.2. Veri Kaynağı ve Örneklem Stratejisi	11
3.3. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem	13
4. KURAMSAL ÇERÇEVE	16
4.1. Tarım İşletmelerinde Finansman İhtiyacı	16
4.1.1. Türkiye’de Tarım Sektörünün Finansman İhtiyacını Doğuran Sebepler	17
4.2. Tarım İşletmelerinin Farklı Yönleri ve Finansman İhtiyacının Nedenleri	18
4.3. Sübvansiyonlu Tarımsal Krediler	19
4.3.1. Dünyada Sübvansiyonlu Tarımsal Kredi Uygulamaları	20
4.3.2. Türkiye’deki Tarımsal Kredi Uygulamaları	24
4.4. Tarımsal Kredilerin Sınıflandırılması	26
5. ARAŞTIRMA BULGULARI	29
5.1. Fındık İşletmelerinin Sosyo-Demografik Özellikleri	29
5.1.1. Fındık İşletmelerinin Sahiplerinin Cinsiyeti, Medeni Hali ve Yaşları	29
5.1.2. Fındık İşletmelerinin Sahiplerinin Asıl ve Yan İş Durumları	30
5.1.3. Fındık İşletmelerinin Sahiplerinin Eğitim Durumu	31
5.1.4. Fındık İşletmelerinin Sosyal Güvence Durumu	32
5.1.5. Fındık İşletmelerinin Nüfus Varlığı ve Aile Yapısı	33
5.1.6. Fındık İşletmelerinin İkamet Durumu ve İl – İlçe Merkezlerine Uzaklığı	34
5.1.7. Fındık İşletmelerinde Tarımsal Deneyim ve İşletme Kayıtlarını Tutma Durumu	35

5.1.8. Fındık İşletmelerinin Tarım Sigortası Yaptırma Durumu	36
5.1.9. Fındık İşletmelerinin Örgütlenme Durumu	37
5.2. Fındık İşletmelerinin Yapısal, Üretim ve Pazarlama Özellikleri	38
5.2.1. Fındık İşletmelerinin Yıllık Gelir Miktarları ve Kaynakları	38
5.2.2. Fındık İşletmelerinin Arazi Varlığı	39
5.2.3. Fındık İşletmelerinin Bina Varlığı	41
5.2.4. Fındık İşletmelerinin Alet-Ekipman Varlığı	42
5.2.5. Fındık İşletmelerinin Likidite Durumu	43
5.2.6. Fındık İşletmelerinin Bitkisel Üretim Deseni ve Pazarlama Durumu	44
5.2.7. Fındık İşletmelerinin Hayvan Varlığı	48
5.2.8. Fındık İşletmelerinin Tarımsal Eğitim ve Yayın Çalışmalarına Katılma ve Tarımsal Teknolojileri Takip Etme Durumu	49
5.3. Fındık İşletmelerinin Yararlandıkları Tarımsal Desteklemeler	50
5.4. Fındık İşletmelerinin Tasarruf Yapma ve Kredi Kullanma Durumları ile Risk Alma Yapıları	51
5.4.1. Fındık İşletmelerinin Tasarruf Yapma Durumları	51
5.4.2. Fındık İşletmelerinin Bankaların Kredi Koşullarını Araştırma Durumu ve Risk Yapısı	52
5.5. Fındık İşletmelerinin Kurumsal Kredi Kaynaklarını Ziyaret Etme Sıklığı	53
5.6. Fındık İşletmelerinin Resmi ve Resmi Olmayan Kaynaklardan Kredi Kullanma Durumu	54
5.6.1. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullandıkları Resmi Kaynaklar	54
5.6.2. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullandıkları Resmi Olmayan Kredi Kaynakları	57
5.6.3. Fındık İşletmelerinin Borç Durumları	59
5.7. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullanmama Sebepleri	59
5.8. Fındık İşletmelerinin Kredi Kartı Kullanma Durumu	60
5.9. Fındık İşletmelerinin Kredi Kuruluşları Hakkındaki Düşünceleri	65
5.10. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullanımlarını Etkileyen Faktörlere Ait Heckman Örnek Seçim Modeli Sonuçları	67
5.10.1. Modelin Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	67
5.10.2. Heckman Örnek Seçim Modeli Bulguları	68
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	71
KAYNAKLAR	76
EKLER	82
ÖZ GEÇMİŞ	83

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BKK	Bakanlar Kurulu Kararı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
FCS	Farm Credit System-USA (Tarımsal Kredi Ağı-ABD)
LRB	Landwirtschaftliche Rentenbank (Ziraat Bankası)
OTP	Ortak Tarım Politikası
SPSS	Statistical Package For Social Sciences (Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı)
TARSİM	Tarım Sigortaları Havuzu
TCZB	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası
TİGEM	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TKK	Tarım Kredi Kooperatifleri
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Yıllar itibariyle Ziraat Bankası tarafından kullanılan tarımsal kredilerin faiz oranları	25
Şekil 4.2. Kredi kaynağına göre tarımsal kredilerin sınıflandırılması.....	26

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. Samsun ilinin arazi varlığının arazi sınıflarına göre dağılımı.....	11
Tablo 3.2. Türkiye ve Samsun İlinin arazi varlığının kullanımı	11
Tablo 3.3. Anketlerin köylere/mahallelere göre dağılımı	13
Tablo 3.4. Heckman'ın iki aşamalı seçim modelinde kullanılan değişkenler, tanımları ve beklenen etkiler	15
Tablo 5.1. İşletmelerin cinsiyet, medeni hal ve yaş dağılımları.....	30
Tablo 5.2. İşletme yöneticilerinin asıl işi ve yan uğraşı.....	31
Tablo 5.3. İşletme yöneticilerinin eğitim düzeyi	32
Tablo 5.4. İşletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumu	33
Tablo 5.5. İşletmelerin aile tipleri ve mevcut nüfus varlıkları	34
Tablo 5.6. İşletmelerin il ve ilçe merkezine uzaklıkları ve ikamet yerleri.....	35
Tablo 5.7. İşletme sahiplerinin tarımsal deneyimi ve kayıt tutma durumları	36
Tablo 5.8. İşletmelerin tarım sigortası yaptıırma durumu.....	37
Tablo 5.9. İşletmelerin tarımsal örgütlere katılma durumu ve alınan hizmetler	38
Tablo 5.10. Kaynaklarına göre işletmelerin yıllık toplam gelirleri.....	39
Tablo 5.11. İşletmelerin arazi varlıkları ve değeri	41
Tablo 5.12. İşletmelerin envanterinde bulunan binaların değeri ve ipotek durumu.....	42
Tablo 5.13. İşletmelerin alet-makine varlıkları ve durumu.....	43
Tablo 5.14. İşletmelerin likidite durumu	44
Tablo 5.15. İşletmelerin bitkisel üretim deseni ve pazarlama durumları	47
Tablo 5.16. İşletmelerin hayvan varlığı	48
Tablo 5.17. İşletmelerin tarımsal eğitime katılma ve yeni teknolojileri takip etme durumu	50
Tablo 5.18. İşletmelerin tarımsal desteklerden yararlanma durumu	51
Tablo 5.19. İşletme sahiplerinin ve ailelerinin tasarruf yapma durumları ve miktarı	52
Tablo 5.20. İşletmelerin bankaların kredi koşullarını araştırması ve risk yapısı	53
Tablo 5.21. İşletmelerin kredi kaynaklarını ziyaret etme sıklığı	54
Tablo 5.22. İşletmelerin TCZB'den kredi kullanma durumu	55
Tablo 5.23. İşletmelerin Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi kullanma durumu.....	56
Tablo 5.24. İşletmelerin Denizbank'tan kredi kullanma durumları	57
Tablo 5.25. İşletmelerin diğer bankalardan kredi kullanma durumları.....	57
Tablo 5.26. İşletmelerin tüccarlardan kredi kullanma durumları.....	58
Tablo 5.27. İşletmelerin toplam borç durumu.....	59
Tablo 5.28. İşletmelerin kredi kullanmama sebepleri	60

Tablo 5.29. İşletmelerin kredi kartı kullanım durumları, limiti ve kullanıp, kullanmama sebepleri	61
Tablo 5.30. İşletmelerin kredi kartlarını kullanım amaçlarına göre kullanma sıklıkları.....	64
Tablo 5.31. İşletmelerin kredi kuruluşları hakkındaki düşünceleri.....	66
Tablo 5.32. Fındık işletmelerinin model değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler	68
Tablo 5.33. Fındık işletmelerinin krediye erişim modeli sonuçları	69
Tablo 5.34. Fındık işletmelerinin kredi kullanım miktarı model sonuçları	70

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, Türkiye’de 84 milyon insanın gıda ihtiyacını karşılamakta ve yaklaşık 30 milyar dolarlık tarım ve gıda ürünü ihraç edilerek ülkeye döviz girişi (TİM, 2021) sağlamakta, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)’ya %5.6, toplam istihdama ise %16.8 katkı sunmaktadır (TUİK, 2021). Tarım sektörü aynı zamanda tarıma dayalı sanayi girdilerine talep oluşturmakta ve hammadde tedarik etmektedir.

Ekonomiye önemli katkılar sağlayan tarım sektörünün üretim, gelir ve refah düzeyinin artırılabilmesi, tarım politikasının en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Türkiye’de genellikle tarım işletmeleri küçük ölçekli, sermayeleri yetersiz, mevcut sermayeleri ise büyük ölçüde arazi ve bina sermayesinden oluşmakta, işletme ve yatırım sermayelerine ihtiyaç duymaktadır. Gıda güvenliğinin sağlanması, tarımsal üretimde yer alan aktörlerin ayakta tutulmasıyla mümkündür. Tarım işletmelerinin öz sermayesinin yetersiz kalması, tarımsal üretimi sekteye uğratmakta ve finansman problemleri sebebiyle üreticiler üretimlerini bırakabilmektedirler. İnsanların işletmelerinde yaşamlarını sürdürebilmeleri, işletmelerinin ekonomik olarak sürdürülebilirliğine bağlıdır (Wrzaszcz ve Zegar, 2014).

Tarımsal üretimi artırmanın en hızlı yolu, kolay ve düşük maliyetli kredidir. Sonuç olarak, çiftçilerin kredi ihtiyaçlarının karşılanması hükümetlerin önceliklerinden olmuştur. Tarım, çiftçi getirilerindeki mevsimsel değişimler ve değişen pazar nedeniyle diğer sektörlerinden daha fazla krediye bağımlıdır (Vogt, 1978).

Tarım sektörünün verimliliğinin ve diğer sektörler karşısında rekabet gücünün artırılması, tarıma dayalı sanayi sektörüne hammadde sağlanması, gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması vb için tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu araç, gereç ve ekipman (traktör, sulama ekipmanları vb), tohum, gübre, akaryakıt, ilaç gibi girdilerin temini, işletmenin tarım arazisinin büyütülmesi gibi yatırımlar için sermayeye ihtiyaç duymaktadır (Tüzün Rad ve Aydoğdu, 2019).

Türkiye’deki tarımsal işletmeler, ihtiyaç duydukları nakit parayı genellikle kredi yoluyla sağlamaktadır. Tarım politikasının en önemli enstrümanı haline gelen tarımsal krediler, tarım sektörünün gelişmesine ve kırsalda yaşanan yoksulluğun önlenmesine ve dolayısıyla üreticilerine tarımsal üretime devam etmelerini tetikleyici bir unsurdur (Özçelik ve ark., 2005). Türkiye’de kredi faiz oranlarının yüksek olması, tarım işletmelerinin karlılığı ve sermaye devir hızlarının düşük olmasından dolayı

tarım sektörüne ticari kredi faiz oranlarının altında faizlerle (sübvansiyonlu) ihtiyaç duyulan sermayenin uygun koşullarla sağlanması gerekli görülmektedir.

Sübvansiyon kelimesinin Türk Dil Kurumuna göre Türkçe karşılığı “destekleme” olup, devletin kamu yararıyla ilgili işlerde özel kuruluş ve kişilere ya da devlet kuruluşlarına dolaylı ya da belirli dolaysız ödeme yaparak ya da ekonomik ayrıcalık ve öncelikler tanıyarak sağladığı destek anlamına gelmektedir. Geniş anlamıyla sübvansiyon; mal veya hizmetlerin üretimini destekleme amacı güden devlet harcamaları / yardımları olarak ifade edilmektedir.

Tarım ürünleri içinde fındık üretiminde dünyada lider konumda olunması ve geniş bir coğrafyada fındık üretiminde bulunulması sebebiyle fındık ve fındık mamülleri ihracata konu olmakta ve ihracatta birinci sırada yer almaktadır. Katma değeri hayli yüksek olan fındık, 1964 yılından beri desteklenmekte, üretim alanı sürekli artış gösterdiği halde üretici beklediği gelir artışını elde edememektedir (Albayrak Vural, 2008).

Yeterli geliri sağlayamayan fındık üreticisinin alet-ekipman ihtiyaçları, üretim sezonunun tamamında kullandığı girdilerin masraflarını karşılayabilmesi ve fındık üretiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması için fındık üreticilerine de diğer tarımsal desteklerin yanı sıra sübvansiyonlu tarımsal kredi desteği sağlanmaktadır. Tarımsal kredide en önemli husus, üreticilerin hasat döneminde kolaylıkla ödeyebileceği şekilde uygun vade ile kullanmasının sağlanmasıdır. Çünkü tarım işletmelerinin sermaye devir hızları düşük, her zaman sıcak parayla temas sağlayamayan yapılardır (Tosun ve Güneş, 2017).

Devlet tarafından sübvansiyon edilmiş tarımsal krediler ilk olarak 2004 yılında verilmeye başlanmış ve bu işlemi gerçekleştirmek üzere Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası (TCZB) görevlendirilmiştir. Sübvansiyonlu krediler, günümüzde de TCZB tarafından yaygın olarak kullanılmalarına karşın, Tarım Kredi Kooperatifleri (TKK) tarafından da kullanılmaktadır. Bu kurumlar aracılığıyla verilen tarımsal krediler bazı durumlarda sıfır faizli olabileceği gibi kredi limitlerine göre belirli oranda düşük faizli de olabilmektedir (Baysa ve Cihangir, 2021). Tarımsal üreticilerin kullandıkları sübvansiyonlu tarımsal krediler kimi zaman nakit olarak aktarılabilirken tarım işletmelerinde farklı amaçlar için kullanılmakta olup kimi zamanda alet-ekipman alımında firmaya doğrudan aktarılmaktadır. Sıfır faizli krediler ekstrem dönemlerde

(kuraklık, sel, erozyon vb.) verildiği gibi genel olarak alet ekipman ihtiyaçlarının karşılanması durumlarında verilmektedir.

Bu çalışmada sübvansiyon edilmiş tarımsal kredi kullanan ve kullanmayan fındık işletmelerinin krediye erişimleri ve kullandıkları kredi miktarını etkileyen faktörlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.1. Araştırma Soruları

Araştırmanın cevap aradığı üç temel soru vardır: (i) fındık işletmeleri sübvansiyonlu kredilere ulaşabiliyorlar mı? (ii) fındık işletmeleri sübvansiyonlu kredilere ne düzeyde erişebilmektedirler? ve (iii) fındık işletmelerinin sübvansiyonlu krediye erişimlerini hangi faktörler ne şekilde etkilemektedir? Bu üç temel araştırma sorusu çerçevesinde cevap aranan diğer alt araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

- Fındık işletmelerinin sosyo-demografik özellikleri nasıldır?
- Fındık işletmelerinin yapısal özellikleri nasıldır?
- Fındık işletmelerinin ekonomik özellikleri nasıldır?
- Fındık işletmelerinin sübvansiyonlu kredi kullanım tutarları ne kadardır?
- Fındık işletmelerinin kredi kullanımı konusunda risk yapısı nasıldır?
- Fındık işletmelerinin kredi kuruluşları hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Fındık işletmeleri kredi ihtiyaçlarını karşılarken kredi kuruluşlarının kredi sağlama koşulları hakkında araştırma yapıyorlar mı?
- Fındık işletmelerinin kredi kartı kullanma veya kullanmama sebepleri nelerdir?
- Fındık işletmeleri kredi kartlarını hangi amaçlarla kullanmaktadır?
- Fındık işletme sahiplerinin kredi kuruluşlarını ziyaret etme sıklığı nasıldır?

1.2. Araştırma Hipotezleri

Bu bölümde saha çalışması sonucunda elde edilen veriler ışığında ve konuyla alakalı literatürün incelenmesiyle istatistiksel testlere temel teşkil edecek araştırma hipotezleri ortaya konulmuştur. Daha sonra ise elde edilen verilerin uygun istatistiksel testlerden faydalanılarak sınanması yoluna gidilmiştir.

H1: Sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında işletmelerin yapısal özellikleri açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında işletmelerin ekonomik özellikleri açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H3: İşletmelerin sosyo-demografik özellikleri (yöneticinin asıl mesleği, yaşı, eğitim seviyesi, hane halkı sayısı vd) kredi kullanımlarını pozitif yönde etkilemektedir.

H4: Yararlanılan tarımsal destek miktarı, işletmenin kredi kullanımını pozitif yönde etkilemektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, Samsun İli Tekkeköy İlçesindeki fındık üreticilerinin sübvansile edilmiş tarımsal krediye erişimleri ve kredi kullanım miktarlarını etkileyen faktörlerin ortaya konulmasıdır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma kapsamında yapılan anketlerin yüzyüze yapılması gerektiğinden saha çalışmaları Covid19 pandemisi dönemine denk gelmiş ve bazı üreticiler salgın hastalığın kendilerine bulaşacağı düşüncesiyle anket çalışmalarına katılmak istememişlerdir. Bu olumsuz durum karşısında üreticilerin ikna edilmesi için özellikle açık havada, mesafe ve maske kurallarına uyularak anketler yapılmıştır. Ortalama anket süresi 15 dakika olup üreticilerin soruları eleştirel ve açıklama yaparak cevaplaması durumunda ise 25 dakikaya kadar çıkmıştır.

Yerli ve yabancı literatürde yapılan incelemelerde genel olarak sübvansiyonlu tarımsal krediler araştırılmış, fındık üreticisi özelinde çalışmaya rastlanılmamıştır. Veri toplamak üzere hazırlanan anket sorularının hazırlanması için yerli ve yabancı kaynaklardan faydalanılmış, hazırlanan anket sorularının sahada ön deneme çalışmaları yapıldıktan sonra son şekli verilerek, Mart - Mayıs 2022 döneminde anketler tamamlanmıştır.

1.5. Araştırmanın Kapsamı

Yapılan çalışma altı ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümünde çalışmanın konusu, amacı, önemi ve kapsamı yer almakta olup ikinci bölümünde yerli ve yabancı literatüre analitik olarak yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmada yararlanılan materyal ve metod açıklanmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye ve Dünya'daki mevcut durum ve gelişmelere yer verilmiştir. Beşinci bölümde anket çalışmalarından elde edilen verilerin analizlerine yer verilmiş ve bulgular ilgili literatürle tartışılmıştır. Altıncı bölümde ise çalışmadan elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve bu sonuçlarla ilgili önerilerde bulunulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Tarım işletmelerinin kredi kullanımı, kredi talepleri ve krediye erişim sorunları özellikle gelişmekte olan ülkelerle ilgili yerli ve yabancı çalışmalarda sıkça araştırılan konuların başında gelmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmalarda konu ülkesel, bölgesel veya yerel düzeyde ele alınabilmektedir. Ulusal ve uluslararası literatürde genel olarak üreticilerin tarımsal krediye erişimindeki etkili faktörler, kredilerin kullanım amaçları, kredilerin işletmelere sunduğu katkılar, kredilerin sağlanmasında yaşanan gelişmelerle ilgili yapıldığı tespit edilmiştir.

Getahun (2001)'nın çalışmasında Etiyopya'daki tarımsal kredi kaynakları; Ticaret Bankası ile Tarım ve Sanayi Kalkınma Bankası şeklindedir. Bu resmi kurumlardan çiftçilerin ancak %1'i kredi kullanabilmiştir. Çiftçiler tarımsal kredileri büyük oranda özel tefeciler, diğer çiftçiler, aracılar, komşular, arkadaşlar, akrabalar ve tüccarlar gibi kurumsal olmayan kaynaklarından sağlanmaktadır. Etiyopya'da son yıllarda çiftçilerden krediye erişenlerin oranı %33.3'e yükselmesine rağmen, üreticiler kredi ihtiyaçlarını hala yeterli derecede karşılayamamaktadır.

Yapılan araştırmalar tarımsal kredi kullanımıyla üreticinin yaşı arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Gebeyahu ve ark. (2019)'nın Etiyopya'da probit modelini kullanarak yaptıkları araştırmada yaştan bir yıl artmasının çiftçinin krediye erişim olasılığını %0.69 oranında azalttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, üreticilerin sahip oldukları hayvan sayısının yüksek olmasının kredi talebini istatistiksel olarak negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. İşletmelerin kredi kuruluşuna uzaklığının artması da kredi talebini negatif yönde etkilemektedir.

Ullah ve ark. (2020)'nin çok terimli bir logit modeli kullanarak Pakistan'da yaptıkları çalışmada; işletmelerin tarımsal krediye erişimin üreticilerin tarımsal teknolojiyi benimsemelerini olumlu yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Öte yandan işletmenin büyüklüğünün, aylık gelirin ve bilgiye erişim istekliliğinin krediye erişimi olumsuz yönde etkilediğini belirlemişlerdir. İşletmelerin tarımsal krediyi benimseme ve erişiminin sağlanmasının işletmenin sosyo-ekonomik faktörlerinin iyileştirme fırsatları yaratacağını öngörerek farklı çiftçi gruplarının farklı politikalarla desteklenmesi gerektiğini ortaya çıkarmışlardır. Çalışmada ortaya çıkarılan bir diğer önemli bulgu ise çiftçilerin kredi kullanma kaynaklarında resmi ve resmi olmayan kredi kaynakları kullanımlarını etkileyen faktörlerin çiftçilik deneyimiyle doğrudan

ilişkisi olduğudur. Bir çiftçinin tarımsal deneyimi arttıkça resmi olmayan kredi kaynaklarına kıyasla resmi kredi kanallarına erişim olasılığı artmaktadır.

Mpuga (2008)'nın, Uganda'daki çalışmasında tarımsal kredi kullanan işletmelerin tarımsal kredi taleplerini ve erişim kısıtlamalarını araştırmıştır. İşletme yöneticisinin yaşının, eğitim düzeyinin, medeni halinin, hanede yer alan nüfus miktarının, işletmenin toplam varlıklarının değerleri değişkenlerinin tarımsal krediye olan talebi istatistiki olarak pozitif yönde etkilediğini, buna karşın kadın ve boşanmış işletme yöneticisi olma değişkenlerinin tarımsal kredi talebini negatif olarak etkilediği belirlenmiştir.

Korie ve ark. (2012)'nin Nijerya'da yaptıkları bir araştırmada tarımsal kredi kullanımında kadınların erkeklerden daha az tercih edildiğini, hatta bazı durumlarda mikro kredi olanaklarının üretimini arttırmak isteyen kırsal kesimdeki kadınlara hiç verilmediğini belirlemişlerdir. Çalışma bölgesindeki üreticilerin ailelerinin geçimlerini sağlayabilmek için gelirlerini arttırmalarının gerekli olduğunu ve tarımsal yatırıma ağırlık vermek zorunda oldukları için kredi kullanmak istediklerini belirlemişlerdir. Araştırmada bekârların krediyi daha verimli kullandıkları, evlilerin ise tarımsal kredinin bir kısmını ev ihtiyaçlarını karşılamada kullandıkları belirlenmiştir.

Emmanuel ve Innocent (2011)'nin çalışmalarında Nijerya'nın 3 bölgesindeki tarım işletmelerinin kullandıkları tarımsal kredi miktarını; işletme yöneticisinin yaşı, eğitim düzeyi ve işletmenin büyüklüğünün istatistiki olarak önemli düzeyde etkilediğini belirlemişlerdir.

Bramna (1999)'nın risk-getiri etkinliği ile portföy teorisi simülasyon modeli kullanarak Avustralya'da tarım sektörünün kredi kullanımını araştırmış ve 42 bölgenin 11'inde kredi kullanım riskinin %7.5 ve üzerinde olduğunu belirlemiştir.

Feder ve ark. (1991)'nin Çin'de tarım işletmelerinin kullandıkları kredilerin verimliliğe etkisini incelemiş, araştırma bölgesindeki tarım işletmelerinin %75'inin koordine çalışan kredi kaynaklarına borçlu olduklarını, koordine kredi kaynaklarından verilen kredilerin işletmelerin kullandığı kredilerin içindeki payının %66.5 olduğunu belirlemişlerdir.

Sebopetji ve ark. (2009)'nın probit modelden yararlanarak Güney Afrika'daki küçük ölçekli tarımsal işletmelerin krediye erişimlerini araştırdıkları çalışmalarında; işletme yöneticisinin medeni durumu, cinsiyeti, tarımsal deneyimi, tarımdışı gelirin

işletmelerin tarımsal kredi talebini istatistiki olarak pozitif yönde etkilediğini, buna karşın arazi varlığı, yaş, eğitim düzeyi, tarımsal gelir, kooperatiflere üyelik ve hanehalkı nüfus varlığının işletmelerin tarımsal kredi talebini istatistiki olarak negatif yönde etkilediğini belirlemişlerdir.

Awotide vd. (2015)'nin regresyon analizinden yararlanarak Nijerya'daki tarım işletmelerinin krediye erişimleri ile tarımsal verimlilikleri arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmasında; tarım arazisi varlığı ve hayvan varlığı ile işletmelerin tarımsal krediye erişimleri arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

Tarım işletmelerinin finansmanında sıkça tercih edilen tarımsal krediler yerli literatürde de sıkça ele alınmıştır. Yerli literatürde genel olarak; işletmelerin sermaye devir hızları, tasarruf yapabilme durumları, mevcut tarımsal politikalar ve bu politikaların tarımsal kredi talepleri üzerindeki etkileri, verilen tarımsal kredilerin işletmelere etkileri, üreticilerin tarımsal kredi tercihlerini etkileyen faktörler gibi konularda araştırmalar yapılmıştır.

Tosun ve Güneş (2017)'in Ankara ilinde yapmış oldukları çalışmalarında; işletmelerin genel olarak tarımsal mekanizasyon, basınçlı sulama sistemleri ve yaygın olmayan hayvancılık amaçlı tarımsal kredi kullanmadıkları, işletmelerin %40'ının girdi sağlama, %30'unun sermaye eksikliğini tamamlama ve %21'inin ise tarımsal yatırım (işletmelerini büyütme) amaçıyla kredi kullandıkları belirlenmiştir.

Semerci (2021)'nin yapmış olduğu çalışmada tarımsal kredi kullanan işletmelerin kullanmayanlara göre hayvan varlığı ve hayvan başına süt veriminin %1 daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Aynı zamanda kullanılan tarımsal kredi miktarı arttıkça işletmelerin süt verimlerinin ve hayvan sayılarının da arttığını tespit etmiştir.

zvardar (2019)'nin Tekirdağ İlinde yrttğu çalışmasında ise girdi maliyetlerini karşılayamayan üreticilerin yaklaşık %77'sinin hasattan önceki dönemde kredi kullandıklarını tespit etmiştir.

Yapılan çalışmaların bir çoğunda sosyo-ekonomik durum ile kredi kullanımı arasında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Adıgüzel (2016)'in, Tokat İlinin Turhal İlçesinde ve Köksal (2000)'in Yozgat İlinde yapmış oldukları çalışmalarında, üreticilerin sosyo-ekonomik özellikler ile kredi kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Köksal (2000) reticilerin, tarımsal kredi

faizlerinin beklentinin üzerinde olması ve kredi kullanımında çok fazla bürokrasinin bulunması şeklinde önemli problemler yaşadıklarını belirtmiştir.

Güneş ve Artukoğlu (2010) tarafından dünyada 2008 yılında yaşanan küresel krizin Türkiye'nin tarım sektörüne yansımaları araştırılmış, küresel kriz döneminde TCZB'nin tarımsal krediye ayırdığı bütçenin arttığını fakat kullandırılan toplam krediler içindeki payının azaldığını, özel bankalar tarafından tarım sektörüne sağlanan kredilerde ise ciddi artışlar yaşandığını ve kredi piyasasına hakim olmaya başladıklarını belirlemişlerdir. Sübvansiyonlu tarımsal krediler konusunda tek yetkili olan TCZB'nin yanında özel bankalara yetki verilmesi sübvansiyon edilmiş tarımsal kredilerin üreticilere ulaştırılmasının kolaylaştırılacağını öne sürmüşlerdir.

Adanacıoğlu ve ark. (2017)'nin iller arasında tarımsal kredi kullanım performansı açısından bir farklılık olup olmadığını araştırdıkları çalışmalarında; bazı illerin kredi kullanımı ve tarımsal üretim değeri açısından kayda değer farklılık olduğunu belirlemişlerdir. Bazı illerde kredinin geri dönüş oranı düşükken bu illere kredi kaynaklarının en yüksek biçimde aktarıldığını, kredi kaynak kullanımının daha rasyonel bir dağılım göstermesi gerektiğini belirlemiştir. Düşük tarımsal potansiyele sahip olduğu düşünülen bazı illerde (Gümüşhane gibi) tarımsal kredinin geri dönüş hızı yüksek bulunmuştur.

Tarım sektörünün çok fazla risk barındırması, sektörün desteklenmesini zorunlu kılmaktadır. Çelik (2019)'in yaptığı çalışmada üreticilerin riskleri azaltmak için tarımsal kredi kullandıkları ve tarımsal yatırım kararlarında mutlak bir dış kaynağa ihtiyaç duydukları ortaya konulmuştur.

Özkan ve Karaköy (2018)'un araştırmasında 2006-2016 döneminde AB ülkeleri ve Türkiye tarafından uygulanan destekleme politikaları karşılaştırılmış ve Türkiye ve AB'de tarıma desteklere önemli düzeyde kaynakların aktarıldığını, tarım sektörünün rekabet edebilirliğinin artırılması ve dışa bağımlılığın azaltılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Özçelik ve ark. (2005) yürüttükleri çalışmalarında tarımsal kredilerin kullanımında en önemli sorunun, kredinin vadesi ve üreticilerden istenen teminatlar olduğunu belirtmişlerdir. Kredi kuruluşlarının talep ettiği teminatların sağlanamaması neticesinde üreticiler, ihtiyaç duydukları nakit parayı daha düşük miktarlarda ve daha kısa vadeli şekilde karşılamaya yönelmektedirler.

Kacem ve Zouari (2013)'nin çalışmalarında kredi kullanımında ihtiyaç duyulan kefilin bulunamaması sebebiyle üreticilerin krediye erişimde ciddi sorunlar yaşadıklarını ortaya çıkarmışlardır. Assogba ve ark. (2017) ise üreticilerden teminat istenmesinin ihtiyaç duyulan krediye erişim talebini %12.4 oranında azalttığını ortaya çıkarmışlardır.

Bütün bu çalışmalar incelendiğinde tarımsal sübvansiyonlu kredilerin genel anlamda incelendiğı, bu çalışmaların daha da geliştirilerek ürün özelinde araştırılması gerektiğı ve hatta fındık, kayısı, incir gibi stratejik öneme sahip ürünlerin araştırılmasının daha da yüksek öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada fındık üreticilerinin sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanımları ve etkili faktörler araştırılmıştır.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yapılacağı alan ve özellikleri, araştırmanın sınırlılıkları, veri kaynağı, verilerin nasıl toplanacağı ve elde edilen verilerin analizinde kullanılacak yöntemler ortaya konulmuştur.

3.1. Araştırma Alanı

Araştırma alanı olarak Samsun İlinin Tekkeköy İlçesi seçilmiştir. Samsun İli, Türkiye'nin Karadeniz sahil şeridinin orta bölümünde, Kızılırmak ve Yeşilirmak nehirlerinin Karadeniz'e döküldüğü deltalar arasında yer almaktadır. Doğusunda Ordu, güneyinde Tokat ve Amasya, güney batısında Çorum ve batısında Sinop illeri ile sınır komşuluğu bulunmaktadır. İl, Türkiye topraklarının %1.1'ini oluşturmaktayken Karadeniz Bölgesinin ise %7.7'sini oluşturmaktadır. Coğrafi konum olarak 40° 50' ve 41° 51' kuzey enlemleri ve 37° 08' ve 34° 25' doğu boylamları arasında yer almaktadır (Anonim, 2020a).

Samsun İli Türkiye'nin 30 büyükşehir belediyesinden birisidir. İle bağlı 17 adet ilçe bulunmaktadır. Bu ilçelerden Yakakent, Alaçam, Bafra, Ondokuzmayıs, Atakum, İlkadım, Canik, Tekkeköy, Çarşamba ve Terme'nin denize kıyısı bulunmaktayken, Kavak, Asarcık, Salıpazarı, Havza, Lâdik, Vezirköprü ve Ayvacık ilçeleri ise iç kesimlerde yer almaktadır. Türkiye'nin en önemli ovalarından ikisini (Bafra ve Çarşamba Ovaları) bünyesinde barındıran Samsun İli, bölgenin ve hatta ülkenin önemli tarımsal ürünlerinin yetiştirilmesine imkan sağlamaktadır. Samsun İli sahil kesimlerinde Karadeniz'in de etkisiyle ılıman iklim etkili olmaktadır iç bölgelerde yer alan Vezirköprü, Lâdik ve Havza ilçelerinde yükseltisinde artması neticesinde İç Anadolu iklimi hâkimdir (Anonim 2019a). Bu sebeple iç kesimlerde yetiştirilen tarımsal ürünlerle sahil kesimlerinde yetiştirilen tarımsal ürünler arasında farklılık bulunmaktadır.

Samsun İlinin toplam arazi varlığı 954 bin hektar olup mevcut arazi varlığının %40.6'sı 1., 2., 3. ve 4. sınıf işlenebilir tarım arazilerinden, geriye kalan kısım ise 5., 6., 7., ve 8. sınıf arazilerden oluşmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Samsun ilinin arazi varlığının arazi sınıflarına göre dağılımı

Arazi sınıfı	Alan (ha)	Oran (%)
1.	37416	3.92
2.	116298	12.19
3.	92881	9.74
4.	140630	14.75
5.	390000	0.04
6.	305063	31.99
7.	249799	26.19
8.	11226	1.18
Toplam	953703	100.00

Türkiye geneli ve Samsun İlinin tarım alanlarının mevcuttaki durumu ve kullanımı Tablo 3.2’de verilmiştir. İlin toplam arazi varlığının yaklaşık %39’u işlenebilir nitelikte tarım arazisi vasfındadır. İlin toplam işlenebilir tarım alanının %58’i tahıl ve diğer bitkisel ürünler, %32’si meyve, içecek ve baharat bitkileri, %4’ü sebze grubu bitkilerden oluşmaktayken, geriye kalan kısımlar süs bitkileri ve nadas alanlarından oluşmaktadır (TÜİK, 2021).

Tablo 3.2. Türkiye ve Samsun İlinin arazi varlığının kullanımı

Arazi kullanımı (ha)	Samsun	Türkiye
Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler	217.729	1.603.102
Nadas	21.997	3.059.162
Sebze	14.510	755.335
Meyveler, içecek ve baharat bitkileri	119.796	3.594.692
Süs bitkileri	63	5.464
Toplam	374.094	23.445.680

Samsun İlinin Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)’nin 2021 yılı verilerine göre nüfusu bir önceki yıla oranla %1.11 artarak 1.371.274 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun %49’u (678.072 kişi) erkeklerden, %51’i (693.202 kişi) ise kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2021). Araştırma alanı olarak seçilen Samsun İli Tekkeköy İlçesinin nüfusu ise 55369 kişidir. Samsun İlinin en kalabalık 8. ilçesi olan Tekkeköy İlçesi, il merkezine yaklaşık 12 km uzaklıkta ve sahil bandında yer alan ilçesidir.

3.2. Veri Kaynağı ve Örnekleme Stratejisi

Veri kaynağı olarak seçilen Samsun İlinin Tekkeköy İlçesinde toplam işlenebilir alanının yaklaşık %56’sında fındık üretimi yapılırken fındık üretimi açısından il genelinde beşinci sırada yer almaktadır (TÜİK, 2021). İl genelinde sübvansiyonlu kredi kullanım yoğunluğunun ilçelere göre dağılımı konusunda herhangi bir veriye ulaşılamadığından, veri kaynağının seçiminde ilçelerin işlenebilir

tarımsal arazilerinin büyük bir bölümünde fındık üretiminin yapıyor olması baz alınmıştır. Araştırmanın birincil verilerinin elde edilmesinde yüzyüze anket yöntemi kullanılmıştır. Anket sayısının belirlenmesinde örnekleme kriteri olarak Tekkeköy İlçesinde ÇKS sistemine kayıtlı fındık üretimi yapan üreticilerin fındık üretimi yapılan tarım alanı dikkate alınmıştır. Örnek fındık işletmesi sayısının belirlenmesinde 3.1’de verilen Tabakalı Tesadüfi Örnekleme Yöntemi kullanılmıştır.

$$n = \frac{N \sum N_h S_h^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2} \quad (3.1)$$

İşletmelerin genelinde fındık arazisi varlığı normal dağılım göstermediğinden iki alt tabakada normal dağılım yakalanabilmiştir. Birinci tabakadaki üreticiler 25 dekar ve altında fındık üretimi yapan 100 işletmeden oluşurken, ikinci tabakadaki üreticiler 25.1 dekar ve üstü fındık üretimi yapan 23 işletmeden oluşmaktadır.

Araştırmanın amacına bağlı olarak hazırlanan anket formunda; fındık işletmelerinin sosyo-ekonomik özellikleri (yaş, cinsiyet, aile iş gücü, eğitim düzeyi, varsa yan işi, sosyal güvencesi, işletmenin il ve ilçe merkezine uzaklığı vb.), işletmelerin yapısal özellikleri (işletme sahibinin ikamet ettiği yer, işletme kaydı tutma durumu, arazi mülkiyet durumu, çiftçilik deneyimi, hane geliri, kooperatiflere üye olma durumu vb.), işletmelerin tarımsal faaliyet sonuçları (üretim deseni) yanında işletmelerin eğitim yayım çalışmalarına katılma durumları, tarımsal desteklerden yararlanma durumları, sübvansiyonlu tarımsal krediden yararlanıp yararlanmadıkları, yararlandılarsa bu kaynağı ne şekilde kullandıkları, tasarruf yapma durumları gibi sorular yer almıştır.

Anket çalışmaları Tekkeköy İlçesinin 19 köyünde/mahallesinde gerçekleştirilmiştir (Tablo 3.3).

Tablo 3.3. Anketlerin köylere/mahallelere göre dağılımı

Köy/Mahalle Adı	Frekans	Oran (%)
Gökçe	12	9.8
Antyeri	11	8.9
Büyüklü	11	8.9
Çınaralan	11	8.9
Bakacak	10	8.1
Yağbasan	10	8.1
Çinik	8	6.5
Kahyalı	7	5.7
Kışla	7	5.7
Yenibüyüklü	7	5.7
Çayleyik	6	4.9
Akbaşlar	5	4.1
Selyeri	5	4.1
Sarıyurt	4	3.3
Karaoğlan	3	2.4
Çayırçökek	2	1.6
Seymenler	2	1.6
Karışlar	1	0.8
Kızlaköyü	1	0.8
Toplam	123	100.0

3.3. Verilerin Analizinde Uygulanan Yöntem

Fındık üretimi yapan tarım işletmelerinin sosyo-ekonomik özelliklerinin, kredi kullanım durumlarının ve kredi kullanım durumlarını etkileyen faktörlerin tespitinde anketlerden elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler SPSS program yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bilgiler tanımlayıcı istatistiklerden (frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma) faydalanılarak analiz edilmiştir. Nitel değişkenler bakımında sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletme grupları arasında istatistiki olarak ilişki olup olmadığının analizinde bağımsız Khi-Kare bağımsızlık testi uygulanmıştır. Verilerin süreklilik gösterip göstermediği Skewness-Kurtosis normallik testi ile belirlenmiş ve normal dağılım gösteren nicel değişkenlere ait verilerin analizinde t testinden faydalanılmıştır (Kalaycı, 2010).

Araştırmada fındık üreticilerinin kredi kullanımları, krediye erişim ve kredi kullanım miktarları esas alınarak analiz edilmiştir. Fındık üreticisinin kullandığı kredi miktarını etkileyen faktörler ancak fındık üreticisinin kredi kullanması durumunda belirlenebilir. Fındık üreticisinin kredi kullanıp kullanmadığı bilinmeden, kredi

kullanım miktarı üzerinde etkili faktörler incelenirse, örnek seçim yanlılığı ortaya çıkmaktadır. Örnek seçim yanlılığını ortadan kaldırmak için bu çalışmada, Heckman (1979) tarafından önerilen iki aşamalı tahmin yöntemi kullanılmıştır. Heckman modelinde kullanılan değişkenler, tanımları ve beklenen etkileri Tablo 3.4'te verilmiştir. Bu yaklaşımla hem fındık üreticisinin kredi kullanıp kullanmadığı hem de kullandıkları kredi miktarlarını etkileyen faktörler birlikte modellenmiştir.

Heckman (1979)'ın önerisi doğrultusunda ekonometrik modelleme iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada fındık üreticilerinin kredi kullanıp kullanmadığı (krediye erişimleri) modellenmiştir. Bu aşamada aşağıdaki eşitlik kullanılmıştır (Greene, 1997).

$$KK_i^* = \beta_1 X_{i1} + \varepsilon_{i1} \quad (3.2)$$

Eşitlikte KK modelin bağımlı değişkeni olup, kredi kullanan fındık üreticileri için 1 değerini almış, krediyi kullanmayan fındık üreticileri için 0 değerini almıştır. X birinci aşamadaki bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler vektörüdür. Eğitim, hane halkı büyüklüğü, asıl meslek, tarım deneyimi, tasarruf yapma durumu, çiftçi yapısı ve faize karşı dini tutum değişkenleri modelin bağımsız değişkenleridir. ε_{i1} ise ortalaması sıfır ve varyansı 1 olan hata terimini ifade etmektedir.

İkinci aşamada ise kredi kullanımı miktarı üzerine etkili olan faktörler analiz edilmiştir. Bu aşamada U değişkeni kredi kullanan fındık üreticileri için 1 değerini alan, tersi durum için 0 değerini alan bir değişken olarak tanımlanmıştır.

$$U_i^* = \beta_2 X_{i2} + \varepsilon_{i2} \quad (3.3)$$

Bu eşitlikte ε_{i1} ve ε_{i2} iki değişkenli ve normal dağılımlıdır. Eşitlikte β_2 parametre vektörünü, X_{i2} i.nci fındık üreticisi için açıklayıcı değişkenler vektörünü $\sigma_{\varepsilon 2}$ hata terimi ε_{i2} 'nin standart sapmasını ifade etmektedir. Denklemde $U_i^* = U$ sadece $KK_i^* > 0$ olduğunda gözlemlenebilmektedir.

Çalışmada kullanılan iki aşamalı Heckman modelinin nihai hali aşağıdaki gibidir.

$$E[UI KK_i^* = 1] = \beta_2' X_{i2} + \rho \sigma_{\varepsilon 2} \gamma (\beta_1' X_{i1}) \quad (3.4)$$

Eşitlikte ρ ε_{i1} ve ε_{i2} arasındaki korelasyonu ve γ ters mill oranını göstermektedir. Birinci aşamada model, probit modeli ile tahmin edilmiştir. Bu aşamada her bir fındık üreticisi için ters mill oranı tahmin edilmiştir. İkinci aşamada yanlılığı düzeltilmiş model, klasik en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmiştir.

Tablo 3.4. Heckman’ın iki aşamalı seçim modelinde kullanılan değişkenler, tanımları ve beklenen etkiler

Değişken kodu	Değişken tanımı	Beklenen etki
<u>Bağımlı değişkenler</u>		
KRERISIM	İşletmenin sübvansiyonlu kredi kullanması (1.Kullanmış, 0.Kullanmamış)	
SUBKMKTR	İşletmelerin Ziraat ve TKK’den kullandığı sübvansiyonlu kredi miktarı (TL)	
<u>Bağımsız değişkenler</u>		
<u>Sosyo demografik</u>		
YAS	Yaş (yıl)	+/-
EGITIM	Eğitim (1.Lise ve üstü, 0. Diğer)	+/-
MDENIHAL	Medeni durum (1.Evli, 0.Diğer)	+
ASILMESL	Asıl meslek (1.Çiftçi, 0.Diğer)	+
HANEHALK	Hanehalkı sayısı (kişi)	+/-
RISKYPSI	Çiftçi yapısı (1.Riski sever, 0. Risten kaçınır)	-
FAIZTTUM	Faize karşı dini tutumu (1. Faize karşı, 0. Karşı değil)	+
<u>Yapısal ve ekonomik</u>		
ARZIVRLG	Arazi varlığı (da)	+
HVNVARL	Hayvan varlığı (BBHB/baş)	+
YYMHZME	Yayım hizmetlerine erişim (1.Evet, 0.Hayır)	+
TKNLARST	Teknoloji araştırması yapması (1.Evet, 0.Hayır)	+
ISGUCUMA	Kiralık işgücü masrafı (TL/yıl)	+
TOPHANGE	Toplam hanehalkı geliri (TL/yıl)	-
<u>Kurumsal</u>		
ZRTZYRT	Ziraat bankası ziyareti (1. Bazen, sıkça, çok sık 0. Nadiren, hiçbir zaman)	-
KRDKART	Kredi kartı varlığı (1.Var, 0.Yok)	+

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

4.1. Tarım İşletmelerinde Finansman İhtiyacı

Gelişmiş ülkeler 20. yüzyılın başlarında tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de açılımlar yaşamaya başlamışlardır. Tarımsal üretim alanında hizmet veren kişi ya da kurumlar sanayileşmenin de hızla artmasıyla işletmelerini büyütüp geliştirmek ve modern tarım alet-ekipmanlarına sahip olmak maksadıyla finansman ihtiyacı arayışına girmişlerdir. İnsanların beslenmesi konusunda önemli bir yere sahip olan tarım sektörünün bu arayışı, dünya ülkelerinin de en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir.

Modern ekonomik görüşlere göre tarım denilince küçük aile işletmeleri başta olmak üzere, tarımsal girdi ve donanım üreten veya dağıtımını yapan firmalar, üretilen tarımsal ürünleri pazarlayan veya işleyen kooperatifler, kredi ve pazarlama kuruluşları, gıda maddeleri üretici ve perakendecileri, tarımsal ürünleri taşıma-dağıtma, ambalajlama ve depolama gibi işlevleri yernine getiren kuruluşlar ve bunlara benzer işlevleri bulunan pek çok firmadan oluşan kompleks bir sektör akla gelmektedir. Tarım sektörü tüm sektörlerde olduğu gibi faaliyetlerini sürdürmek, üretimlerini arttırmak, ekonomik olarak karlı bir noktaya gelebilmek için iktisadi varlığını sürdürmek zorundadır.

Yeni bir işletmenin hayata geçirilmesinde ihtiyaç duyduğu sermaye, üretime ara vermiş tekrar üretime başlayacak bir işletmeye göre hayli fazladır (Müftüoğlu, 1999). Oluşturulan finansman modelleri üreticilerin finansman ihtiyaçlarının dikkate alınmasıyla yapılması, üretimin devamı açısından oldukça önemlidir. Genel olarak işletmenin finanse edilmesi denilince işletmenin faaliyetlerini sürdürebilmesi için kullanılmak üzere hazırda bulunan nakit varlığı akla gelmektedir. Bunun yanı sıra finansmana değerli varlıklar, paraya çevrilebilir mallar da dahil edilmelidir (Yılmaz, 2008).

Tarım işletmeleri, bütün üretim faaliyetlerinde olduğu gibi girdi ve çıktı olarak tanımlanabilir. Tarım işletmelerinin ana amacı, ekonomik bir girdi kullanarak kar elde etmektir. Tarımsal işletmelerin ihtiyaç duyduğu nakit paranın sağlanması, üretimin devamının sağlanması açısından oldukça önemlidir. Aksi halde üretim sekteye uğrayacak, kritik öneme sahip beslenme ihtiyacının sağlanmasında problem baş göstermeye başlayacaktır.

4.1.1. Türkiye’de Tarım Sektörünün Finansman İhtiyacını Doğuran Sebepler

Sermaye, tarım işletmelerinin tarımsal üretim sürecindeki olmazsa olmaz girdilerinin başında gelmektedir. Özellikle üretim sürecinde sermayenin işletmenin ihtiyaçlarını karşılayamayacak düzeyde olması, üretim sürecinin başlamadan bitmesine neden olacağı aşikardır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sermaye devrinin düşük olmasının, işletmelerin nakit ihtiyacının yeterince karşılayamamalarında etkisi bulunmaktadır (Taşkıran ve Özüdoğru, 2010). Türkiye’de tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu finansmanın sebepleri aşağıda sıralanmıştır:

- Türkiye’de tarım işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük aile işletmelerinden oluşmakta olup işletme büyüklüğü ve sermayeleri yetersizdir. Sermaye ve arazisi yetersiz olan bu işletmeler, işletme dışı sermayeye gereksinim duymaktadırlar.
- Genellikle yılda bir defa ürün alabilen ve onu da belirli bir süreç içinde satan işletmeler geriye kalan dönemlerde yeni üretimin yapılabilmesi için masraflar yaptığından tasarruf yapamamaktadır. Bu döngü, işletmelerin rasyonelleşmesini engellemekte, işletmenin tarımsal gelirini önemli ölçüde düşürmektedir.
- Tarımsal üretimin iklim ve doğa koşullarına olan bağımlılığı, hastalık ve zararlılara olan toleransının düşük olması, bu olayları karşılayabilecek yapı olan tarım sigortalarının gelişmemiş olması, tarım sektöründeki risk ve belirsizlikleri arttırmaktadır.
- Gelişen ve değişen teknolojiye bağlı olarak dünya ülkelerinde makineleşmenin hızla artması, buna karşın Türkiye’de düşük seyretmesi, tüketicilerin zevk ve tercihlerindeki değişimlere üreticilerin uyum gösterebilmesi, üreticilerin mevcut harcamalarına ek harcama ihtiyaçlarının doğmasına neden olmaktadır.
- Elde edilen tarımsal ürünlerin arz ve talep esnekliğinin farklı etkenlere bağlı olarak ortaya çıkan fiyat dalgalanmalarının tarım işletmelerinin özellikle hasat döneminde beklenen gelirini olumsuz etkilemektedir. Öte yandan yeterince kooperatifleşmeyen ve birlikte hareket etmekten kaçınan üreticiler, bu dalgalanmalardan kolaylıkla etkilenmektedir.

Yukarıda belirtilen gerekçelerden dolayı Türkiye’de tarım sektörüne dış finansman sağlanması önem arz etmektedir.

4.2. Tarım İşletmelerinin Farklı Yönleri ve Finansman İhtiyacının Nedenleri

İşletmeler faaliyet alanlarına göre 4 ana üretim faktöründen olan doğa, emek, sermaye ve girişimciyi çeşitli oran ve miktarlarda kullanarak kar elde etmeye çalışmaktadır. Her işletme içinde bulunduğu sektörün ekonomik yapısı ve koşullarına göre şekillenmekte ve uyum içerisinde çalışmaya özen göstermektedir. Tarım işletmeleri ise kendine has yaşam döngüsü, içinde bulunduğu iklime ve doğa olaylarına aşırı bağımlılığı, sektörün ihtiyaçlarına anında cevap veremeyen (bir üretim döneminin geçmesi gerekmekte) bir yapısının olması sebebiyle finansman ihtiyacının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Tarım işletmelerinin farklı yönleri ve özellikleri dört madde ile açıklanabilmektedir (Rehber ve Çetin, 1998):

- Kuruluş ve organizasyon özellikleri açısından: Tarım işletmeleri yapısı gereği daha çok küçük aile işletmeleri olması sebebiyle temelde işletmenin değil de ailenin ihtiyaçlarını karşılamak üzerine kuruldukları için diğer işletmelerden oldukça farklı bir yapıdadırlar. Bu sebeple tarım işletmelerinde karlılık, en temel amaç değildir. Tarım işletmeleri daha çok nesilden nesile aktarılan, genel olarak miras yoluyla elde edilen yapılanmalardır. İşletme merkezi, genellikle değişkenlik göstermez/gösteremez.
- Üretim ve tedarik zinciri özellikleri açısından: Tarım sektörü ihtiyaç duyduğu tarımsal girdilerin bir kısmını işletme faaliyetlerinden elde edilen ürünlerle karşılayabilmektedir. Tedarik zincirinin en başında yer alan tarımsal işletmeler, daha çok doğa koşullarına bağlı olması sebebiyle sürekli risk altında yer almakta ve zincirin aslında en zayıf halkası olmaktadır.
- Pazarlama özellikleri açısından: Tarım sektörünün doğa koşullarına bağlı olması sebebiyle ekim ve hasat zamanı her zaman değişkenlik gösterebilir. Bu yönüyle bölgeden bölgeye tarımsal ürünlerde standart bir uygulama yapmak mümkün değildir. Bu sebeple üretilen ürünün işlenebilmesi, paketlenebilmesi, saklanması da çok fazla değişkenlik gösterebilmektedir. Bu sebeple elde edilen tarımsal ürünlerin kısa dönem arz elastikiyetleri oldukça düşüktür. Hatta bu ürünlerin bir çoğunun temel gıda maddelerinden oluşması, talep elastikiyetinin de düşük olmasına neden olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı tarım sektörü organize olamamakta, tarım ürünleri piyasalarında kısa vadede ciddi

dalgalanmalara neden olmaktadır. Serbest piyasa koşulları göz önüne alındığında tarım sektörü, bu pazar yapısına en zor adapte olan sektördür.

- Sermaye yapısının özellikleri açısından: Tarımsal işletmelerin daha çok küçük aile işletmeleri olması, likidite kaynaklarının yetersiz olması, nakit kaynağının oldukça düşük olması sebebiyle tarım sektörü diğer sektörlerle göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Bazı işletmelerde sabit sermaye %95'lerdeyken, döner sermaye %5'lerde kalabilmektedir.

Tarım sektöründeki üretim koşullarının diğer sektörlerden farklı oluşu, gelirin ve mevcut sermayenin döngüsel hızının azalmasına neden olmaktadır. Bu olumsuz durum, tarımsal işletmelerdeki rantabilitenin düşmesine neden olmakta ve tarım sektörü diğer sektörlerden daha farklı bir finansman kaynağına ihtiyaç duymakta, çok daha fazla işletme dışı sübvansiyon beklentisi oluşmaktadır. Finansman kaynağı olarak oluşturulacak kredi kaynakları, tarım sektörüne göre dizayn edilmelidir.

4.3. Sübvansiyonlu Tarımsal Krediler

Dünya genelinde tarım sektörüyle geçimini sağlayan nüfusun ekonomik düzende yer alan diğer sektörlerle göre gelirleri az, işletmelerinin yönetimi zor ve sosyal refah seviyesinin düşük bir düzeyde olması nedeniyle desteklenmeye muhtaç bir yapıdır. Günümüzde modern tarımın etkin bir şekilde kullanılması ve çiftçinin ihtiyaç duyduğu girdilerin rahatlıkla sağlanması için önemli ölçüde sermaye gerekmektedir. Bu açıdan tarım sektörü, diğer sektörlerle göre farklı bir yapıda değildir.

Üreticiler, üretim altyapılarını güçlendirmek ve üretim kapasitelerini arttırabilmek için işletmelerini büyütüp satın aldıkları mal ve hizmetlerin hacmini arttırma yoluna gitmekte ve bunu sağlamak için ihtiyaç duyulan sermayenin büyük oranlarda ödünç sermaye ile sağlanmasının en karlı yol olduğunu bilmektedir. Tarımsal amacına uygun olarak kullanılan sübvansiyonlu krediler, kullanıldıkları amaca uygun olarak değerlendirildiğinde tarım işletmelerinin verimliliğini ve etkinliğini arttırmakta, en önemlisi işletme kazancının arttırılmasına olanak sağlamaktadır (Doll ve Orazem, 2005). Tarımsal krediler, tarım sektöründe hizmet veren üreticilerin mali güçlerini arttırmakta, işletmenin ihtiyaç duyduğu sermayenin karşılanmasını sağlamakta, işletmelerin etkin ve en karlı şekilde çalışmalarını sağlamaktadır (İnan, 2016).

Tarım sektörü ihtiyaç duyduğu finansmanı, kurumsal ve kurumsal olmayan olmak üzere 2 farklı kaynaktan sağlamaktadır. Kurumsal hizmet veren finans

kaynakları; kamu bankaları, TTK'lar, özel bankalar, resmi kredi kuruluşları ve Merkez Bankası iken, kurumsal olmayan kredi kaynakları, akraba, eş, dost vs. edinilen borçlar, elde edilen ürünü satma sözüne karşılık ihtiyaç duyulan girdiyi ücretsiz şekilde sunan tüccarlar veya ürün toplayıcılarının sağladığı kaynaklar şeklindedir (Çetin, 2014). Bu kaynakların yanında günümüzde finansman kaynağı leasing (finansal kiralama) ve faktöring (mal ve hizmetlerin satışından doğan vadeli alacaklar)'de hızla yaygınlaşmaktadır (Vural, 2017). Tarımda leasing sisteminin uygulama alanları geniş olmamasına rağmen, traktör ve biçerdöver alımlarında leasing yaygın olarak kullanılmaktadır (Çağlar ve ark. 2016). Tarımda faktöring uygulamaları ise henüz emekleme aşamasında denilecek kadar yenidir.

Türkiye'de olduğu gibi dünyada da tarımsal amaçlı kredi kullanımları yaygındır. Özellikle son yıllarda yaşanan hızlı nüfus artışı ve pandemi kaynaklı gıdaya erişim sorunları, tarımsal üretimin önemini bir kere daha ortaya çıkarmış, dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tarım sektörünün desteklenmesi önemini arttırmıştır. Tarımsal sübvansiyonlu krediler konusunda başarılı ülkelerin başında, Amerika Birleşik Devletleri ve AB ülkeleri gelmektedir. AB ülkelerinin başarısının arkasında kurdukları güçlü kooperatifçilik sisteminin geldiği ifade edilebilir.

4.3.1. Dünyada Sübvansiyonlu Tarımsal Kredi Uygulamaları

Tarım sektörü ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de devlet eliyle desteklenmektedir. Bu destekleme uygulamaları ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte uzun yıllardan beri uygulanmaktadır. Tarımsal desteklemenin bir diğer şekli, tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal olarak desteklenmesidir. Sağlanan finansman, tarımdaki üreticilere piyasaya göre daha düşük faizle veya sıfır faizle kredinin verilmesi şeklinde olabilmektedir.

Gelişmiş ülkeler, finansal pazarlarındaki gelişmelere bağlı olarak tarım sektörüne yönelik yeni ve farklı finansal araçlar ortaya çıkarmışlardır. GSMH'lerden fazla pay almamasına karşın sektörün ekonomik sorunlarını çözüme kavuşturarak tarımsal üretimlerini belirli bir yapıya oturtan gelişmiş ülkeler, tarım sektörünü sağlam temeller üzerine oturtmayı başarmıştır. Artık sektör planlı bir faaliyet alanı içerisinde finansal piyasalar başta olmak üzere tüm ekonomik birimleri kendi faaliyetleri ile yeterince beslemektedir (Yılmaz, 2008).

Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden olan Amerika Birleşik Devletleri 1916 yılından itibaren üreticilerine tarımsal krediler sağlamaktadır (Monke, 2015). Farm

Credit System-USA (Tarımsal Kredi Ağı-ABD) yani kısaca FCS ismiyle kredi veren sistem ağında toplamda 72 adet bağımsız ve müşteriye ait finans kuruluşu bulunmaktadır. FCS sistemi, diğer kredi veren kuruluşlar tarafından yüksek riskli grupta yer alan tarım sektörü için çok önemli bir finans kaynağıdır. Uygulanan tarımsal kredi sistemi tarıma, kırsal kesimde yer alan insanlara ve tarıma dayalı üretimde bulunan sanayi kesimine hizmet vermektedir. Sağlanan kredinin koşulları oldukça uygun ve faydalanan kesim tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır. ABD’de sübvansiyonlu tarımsal kredi talebinde bulunabilecek üreticileri 4 grup altında toplamak mümkündür (Monke, 2008):

➤ Tam zamanlı tarımla uğraşan çiftçiler: FCS tarafından gelir ve varlıklarının %50’den fazlasını tarımsal üretimden sağlayanlara tarım ve tarım dışı (eğitim, tatil masrafları, diğer ihtiyaçları vs.) gereksinimlerini karşılamak üzere krediler sağlanmaktadır.

➤ Yarı zamanlı tarımla uğraşan çiftçiler: FCS tarafından gelir ve varlıklarının %50’den azını tarımsal üretimden sağlayan üreticilerin sadece tarımsal ihtiyaçlarını ve çok kısıtlı olmak üzere ailesel ihtiyaçlarını karşılamak üzere krediler sağlanmaktadır.

➤ Tarım sektörüne hizmet veren firmalar ve tarıma dayalı sanayi işletmeleri: FCS tarafından gelirin en az yarısı tarım ürünlerinin pazarlanması için hizmet veren firmalara ve bunun yanında pamuk işleme, tarımsal ürün ilaçlama gibi tarım sektörüne hizmet sağlayan işletmelere destek sağlanmaktadır. Ancak bu destekleme de bir önceki gibi sınırlı ve işletmenin yapısına göre değişkenlik göstermektedir.

➤ Kırsalda yaşayanlar: FCS tarafından nüfusu 2500’ün altında olan bölgelerde konut satın alanlara veya konut inşa etmek isteyenlerin inşaat malzemesi ihtiyacının karşılanmasında ve tarıma hizmet vermeyi planlayan kişilerin ihtiyaç duyduğu alet-ekipmanın karşılanmasında kullanılmak üzere tarımsal kredi verilmektedir.

ABD’de tarımsal üretime ayrılan krediler üç sınıfa ayrılmaktadır (Monke, 2008):

- Girdi (tohum, gübre, yakıt vs.) maliyetlerinin karşılanması amacıyla verilen kısa vadeli tarımsal üretim işletme kredileri,

- Tarımsal üretim işletmelerinin ihtiyaç duyduğu alet-ekipman ve hayvancılık ihtiyaçlarının finansmanının sağlanması ve sağlanan orta dönem yatırımların arttırılması için sağlanan orta vadeli tarımsal krediler,
- Vadesi en fazla 40 yıla kadar olan işletmelerin duran varlıklarının (ev, bina, arazi vs.) karşılanması amacıyla sağlanan uzun vadeli tarımsal kredilerdir.

ABD Kongresinden 1916 yılında geçirilen Tarımsal Borçlanma Yasası, kırsal kesimin ihtiyaçlarını karşılayamayacak nitelikteydi. Kredi sağlayan kuruluşlar tarımsal üretimdeki risklerden dolayı sektöre borç vermekten kaçınılmaktaydı. Bunun üzerine ABD Kongresi FCS'yi devreye soktu ve tarımsal üretimde yer alan aktörlere borç vermede tek yetkili FCS oldu. Daha sonraki süreçte sistemin güncelliğini koruması ve etkinliğinin arttırılması adına 1971 yılında Kongre tarafından tarımsal kredi konusu yasa haline getirilmiştir. Daha sonraki süreçlerdeki gelişmelere göre 1987 yılında ilgili yasa tekrar güncellenmiş, sonrasında ise ufak çaplı değişikliklerle halen geçerliliğini korumaktadır.

Tarımsal kredi kullandırımı konusunda AB ülkelerinin uygulamaları değerlendirildiğinde; Almanya'da tarım sektörünün ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kredilendirilmesi için 1949'da Ziraat Bankası (Landwirtschaftliche Rentenbank, LRB) kurulmuştur. Kamu tüzel kişisi konumundaki banka, tarımsal ve kırsal kesimin kalkındırılması için görevlendirilmiştir. Banka her türlü tarımsal organizasyona kredi sağlamaktadır. Bankanın ana faaliyet konusu orta ve uzun vadeli kredilerdir. Bu kredilerin yaklaşık %27'si çok düşük faizli kredilerden oluşmaktadır. Buna ilaveten banka tarımsal üretimde bulunan üreticilere standart teşvikli krediler ve AB'nin fonladığı kısa vadeli krediler de kullandırmaktadır (Yılmaz, 2008).

Bankanın sağladığı krediler esas itibarıyla aşağıdaki projelere yönelmektedir:

- Tarım işletmelerinin kurulması, modernize edilmesi, üretim ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi,
- Mevcuttaki tarımsal işletmelerin büyümesi, potansiyellerinin arttırılması, sosyal imkanlarının iyileştirilmesi,
- Kırsal kesimdeki alanların ıslahı ve geliştirilmesi amacıyla yapılacak yatırımlar,
- Alman tarımının işleme ve üretim tekniklerinin geliştirilmesi için yeniliklere yönelik yapılacak yatırımlar,

- Çevrenin korunup sürdürülebilirliğinin sağlanması için yapılacak her türlü iyileştirmeye katkı sağlayacak projelerin desteklenmesi

LRB'nin teşvikli tarımsal kredi programlarını finanse edebilecek derecede düşük kaynağı ulusal ve uluslararası piyasalardan sağlayabilmesinin ardında yatan en önemli avantajı, kamu hukuku tüzel kişisi sıfatıyla Alman Hükümetinin garantisini arkasında bulundurmasıdır.

Hollanda'nın da gelişmiş bir finansal sistem mevcuttur. Tarımsal kredi kullanımında kooperatifçilik bankacılığı sistemine sahip Rabobank adında bir yapıya sahip olan Hollanda'da bankanın en karakteristik özelliği devletten hiç yardım almadan, bizzat özkaynakları ile tarımsal üreticilerin finansman ihtiyaçlarını çok düşük faiz oranlarıyla karşılamasıdır. Rabobank ülke genelinde kullandırılan tarımsal kredilerin %87'sini tek başına karşılamaktadır. Rabobank'ın en güçlü tarafı çekirdek bir müşteri tabanına sahip olmasıdır. Hollanda'nın yaklaşık 26 milyonluk nüfusunun yaklaşık 16 milyonu Rabobank'tan hizmet almaktadır (Yılmaz, 2008).

Asya ülkelerinden Afganistan'da 1954 yılına kadar üreticiler kurumsal olmayan kaynaklardan kredi ihtiyaçlarını karşılamaktayken, tarımsal üretim yapısına uymayan ödeme sistemleri ve yüksek faizlerden dolayı üreticiler zor durumda kalmaktaydı. Afgan devleti 1954 yılında ilk tarımsal kredi kuruluşu olan Tarım ve Yazlık Sanayi Bankası (TYSB)'ni faaliyete geçirmiştir. Kurulan devlet bankası, Afganlı tarımsal üreticilerin kurumsal olmayan kredi kaynaklarına olan bağımlılıklarını azaltmış ve tarım sektörünün gelişimine katkı sağlamıştır. Banka kurulduğu yıllarda henüz oturmamış tarımsal finansman sistemini düzene sokmaya başlamış, birçok üreticiye uygun koşullarda tarımsal kredi sağlamıştır. Fakat kuruluşundan itibaren banka bünyesinde planlı bir kredi programı uygulanmaması ve kendine yeterliliğin sağlanamaması bankanın faaliyetlerini zora sokmaya başlamıştır (Norvell, 1973). Kurulan banka sektörün ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelince 1969 yılında banka feshedilmiş, yerine Tarım Kalkınma Bankası (TKB) kurulmuş, yeni düzenlemeler, revize edilmiş prosedür ve sadece çiftçilere ve çiftçilere hizmet veren sektörlerle kredi vermeye başlamıştır. Fakat kurulan yeni banka da zamanla küçük üreticileri görmezden gelmeye başlamış, hedef kitlesine büyük üreticileri koymaya başlamıştır. Daha sonraki süreçte Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgal edilmesiyle birlikte TKB hizmetlerini durdurmuş ve üreticiler tekrardan kurumsal olmayan kredi kaynaklarına yönelmeye başlamışlardır. Uzun yıllar resmi finansman sistemi

kurulamayan Afganistan’da hükümet 2001 yılında çeşitli kredi kaynağı girişimlerinde bulunmuş ancak bu girişimlerde başarısız olmuşlardır (Moahid ve Maharjan, 2021). Günümüzde Afganistan’da oturmuş bir kredi sistemi bulunmamaktadır. Yeterince kredi kaynağına ulaşamayan üreticiler, sermaye ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşamaktadırlar (MISFA, 2018). Afganistan’ın kırsal bölgelerinde kayıt dışı kredi kullanım oranı %42 seviyelerindedir. Kayıt dışı kredilerin faiz oranları yüksek, ödeme zamanları tarımsal üretime uygun değildir (Mang, 1999).

Uzakdoğu ülkelerinden Japonya’da 1923 yılında kurulmuş olan Norinchukin Bank tarafından tarımın finansmanı sağlanmakta ve üreticilerin korunmasında oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır. Tarım sektörünün Japonya’nın GSYİH’na yaklaşık %2’lik katkı sağlamasına rağmen, tarımsal üretim lobisi etkisini korumaktadır. Japonya’daki tarımsal kredi organizasyonu ulusal, bölgesel ve en alt düzeyde (belediye) olmak üzere 3 gruba ayrılmıştır. Her grubun ayrı bir hedef kitlesi bulunmakta, üreticilerin üretim kapasitelerine göre misyon yürütmektedirler (Çakıroğlu, 2007).

Tüm bu bulgular ışığında, finans sektörünün ülkenin gelişmişliği ile doğrudan alakalı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye gibi gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan bir ülkede özellikle bankacılık sektöründe (tarımsal kredi temininde) uygulanacak politikaların uzun vadeli ve tamamen üretici yararına yönelik olması yönünde bir öneri geliştirilebilir.

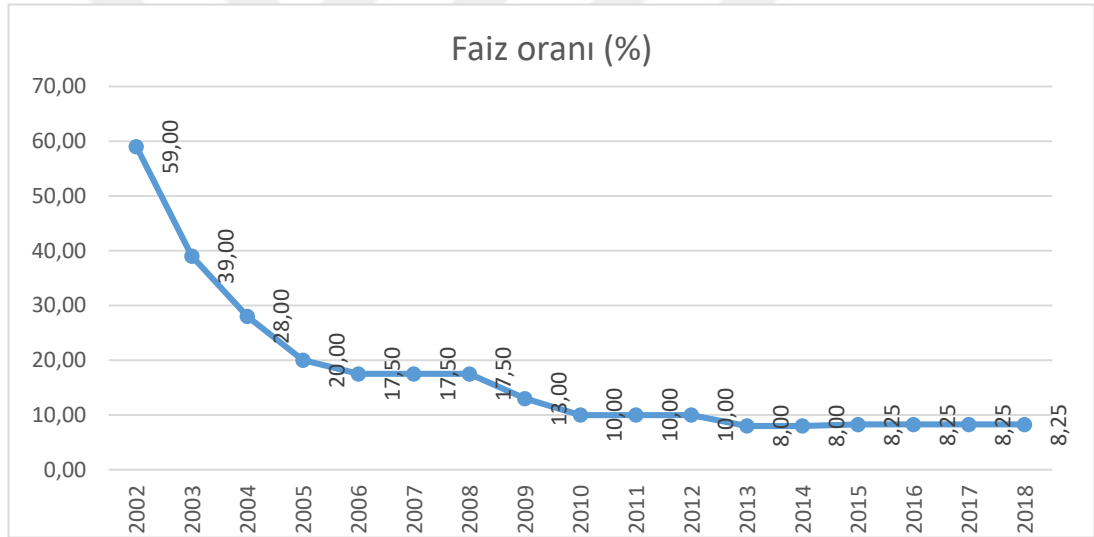
4.3.2. Türkiye’deki Tarımsal Kredi Uygulamaları

Türkiye’de tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu krediler 2000’li yıllarında ortasına kadar TCZB tarafından tek başına karşılanmaktaydı. Özel bankaların 2000’li yıllarda devreye girmesiyle tarımsal kredi piyasasında rekabetin yaşanması ile birlikte TCZB’nin piyasadaki payı azalmıştır (Güneş ve Artukoğlu, 2010). Özel bankalarında sisteme dahil olması yetmemiş, sistemin üreticilerin isteklerine cevap vermemesinden ve sağlanan kredilerin tarımsal üretimin profiline uymamasından dolayı mağduriyetler devam etmiş ve tarım sektörünün finansmanında sorunlar yaşanmıştır.

Tarım sektörünün ihtiyaç duyduğu nakit akışlarında yaşanan problemler ve sektörün sermaye ihtiyaçlarını karşılayamaması gerekçesiyle tarımsal üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması için kullandırılan kredi faizleri ve geri ödeme şekillerine ilk müdahale 2004/6840 Sayılı BKK ile gerçekleştirilmiştir. Çıkarılan kanuna göre TCZB ve TTK’lara yetki verilmiş, üreticilerin nakit ihtiyacının tarımın

yapısının göz önüne alınmak suretiyle giderilmesi amaçlanmıştır. Kanunun odağında çiftçiler yer almaktayken, diğer taraftan tarımsal amaçlı kurulan kooperatiflerin ve TİGEM'in de desteklenmesi sağlanmaktadır. İlk çıkarıldığı yıl başarılı olan ve üreticiler tarafından benimsenen sübvansiyonlu krediler, her yıl BKK ile devam ettirilmekte ve günümüzde hala geçerliliğini korumaktadır.

Günümüzde TCZB ve TKK'nin dışında devlet desteği olmadan tarım bankacılığı alanında ilerlemek isteyen özel bankalar tarım sektörüne önemli yatırımlar yapmaktadırlar (Güneş ve Hormoz, 2016). TCZB'nin 2002 - 2018 döneminde tarımsal üretime sağladığı kredilerin faiz oranları Şekil 4.1'de verilmiştir. Geçmişten günümüze tarım sektöründe faaliyet gösteren üreticilere sağlanan kredilerin faiz oranları düşme eğilimi göstermiştir. Üreticilere ihtiyaca binaen sıfır faizli krediler de sağlanabilmektedir.

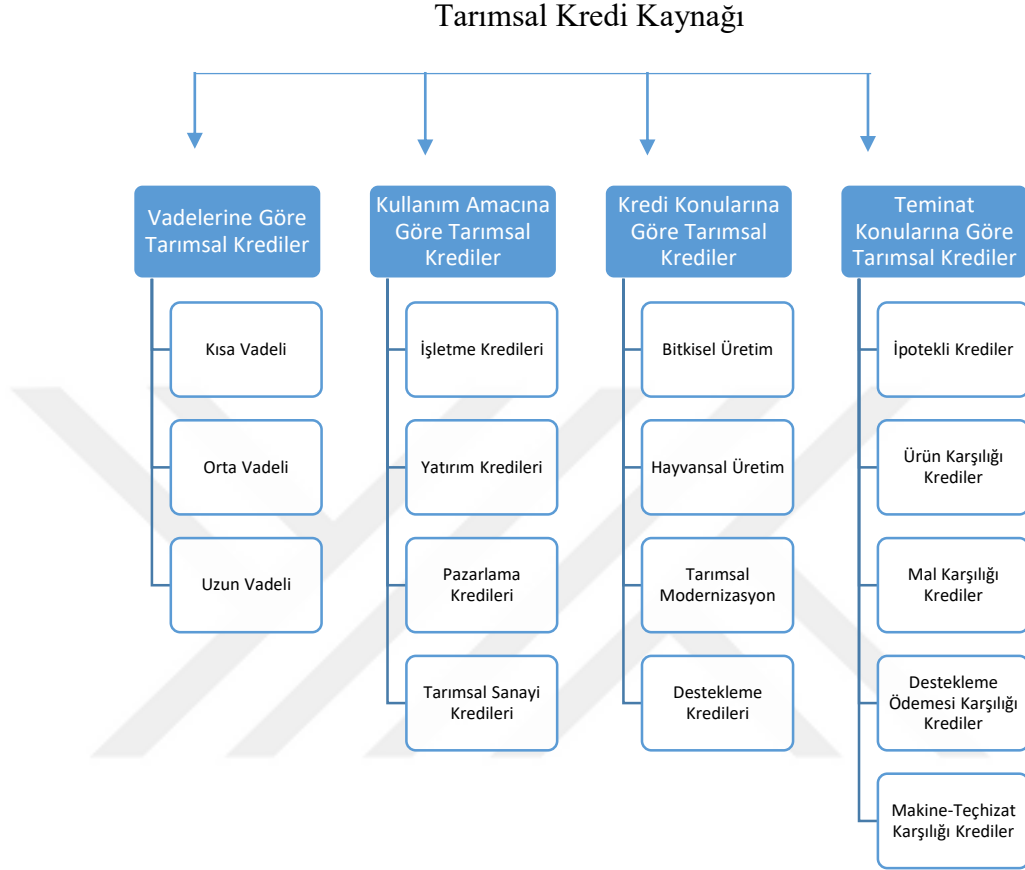

Şekil 4.1. Yıllar itibariyle TCZB tarafından kullanılan tarımsal kredilerin faiz oranları

TCZB tarafından 2021 yılında tarım sektöründe faaliyet gösteren yaklaşık 405 bin üretici ve sektöre hizmet veren firmaya toplamda 66.2 milyar TL sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanılmıştır. TCZB'ye 2021 yılında yaklaşık 84 bin yeni müşteri kaydolmuştur (TCZB, 2021). Türkiye'de faaliyet gösteren yaklaşık 3 milyon tarım işletmesinin bankanın kayıtlarına göre yaklaşık 725 bini hali hazırda kredi kullanmış veya ödeme halindedir. Türkiye'deki kayıtlı her 3 traktörün 2'si TCZB tarafından desteklenerek alınmıştır.

4.4. Tarımsal Kredilerin Sınıflandırılması

Krediler, üreticilerin ihtiyaçlarını karşılama noktalarında çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kredi kuruluşlarının tarım sektöründeki ihtiyaçlara göre kredi sınıflandırması Şekil 4.2’de verilmiştir (Karacan, 1991).

Şekil 4.2. Kredi kaynağına göre tarımsal kredilerin sınıflandırılması

Şekil 4.2’deki sınıflandırmaya göre kredilerin ayrıntılı açıklaması aşağıdaki gibidir:

1. Vadelerine Göre Tarımsal Krediler

- a. Kısa Vadeli Krediler: Vadesi 1 ile 12 ay arasında verilen kredilerdir. İşletmenin nakit ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanılır.
- b. Orta Vadeli Krediler: Vadesi 12 ile 36 ay arasında verilen kredilerdir. Bazı dünya ülkeleri bu sınıftaki kredileri 60 ay vadeye kadar kullanmaktadır.
- c. Uzun Vadeli Krediler: Vadesi 36 ay ile 60 ay arasında verilen kredilerdir. Bazı dünya ülkelerinde uzun vadeli krediler 240 ay

vadelere kadar bu krediyi kullanırmaktadırlar. Bu gruptaki krediler genellikle yatırımların finansmanında kullanılmaktadır.

2. Kullanım Amaçlarına Göre Tarımsal Krediler

- a. İşletme Kredileri: Tarımsal üretimde bulunan işletmelerin işletme içi (döner) sermaye ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla sağlanan kredilerdir.
- b. Yatırım Kredileri: Tarım işletmelerinin sabit yatırım sermayesi (yeni yatırım, mevcut işletme demirbaşlarının modernizasyonu) ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanılan kredilerdir.
- c. Pazarlama Kredileri: Tarımsal ürünlerin pazarlanması maksadıyla kullanılan kredilerdir.
- d. Tarımsal Sanayi Kredileri: Tarım işletmesi sahiplerinin ürettikleri ürünleri işleme maksatlı sanayi tesisi kurmak veya mevcut tesislerinin modernizasyonunu sağlamak amacıyla kullanılan kredilerdir.

3. Kredi Konularına Göre Tarımsal Krediler

- a. Bitkisel Üretim Kredileri: Üretilmek istenen bitkisel ürünlerinin özellikleri ve yetiştirilme koşullarına göre farklılık göstermesinden kaynaklı, ürünün yetiştirilme koşullarına göre kullanılan kredilerdir.
- b. Hayvansal Üretim Kredileri: Hayvancılık işletmelerinin ihtiyaç duyduğu ürünlerin temini için sağlanan kredilerdir.
- c. Tarımsal Mekanizasyon Kredileri: Tarımsal işletmelerin mevcuttaki alet ekipmanlarının modernizasyonunun sağlanması için kullanılması yanında makine-teçhizat ihtiyaçlarının da karşılanması için kullanılan kredilerdir.
- d. Destekleme Kredileri: Devletin özel olarak desteklemeye tabi tuttuğu tarımsal ürünlerin üretilmesi için genellikle bireysel maksatlı kullanılan tarımsal kredilerdir.

4. Teminat Konularına Göre Tarımsal Krediler

- a. İpotek Karşılığı Tarımsal Krediler: Genellikle gayrimenkul karşılığı kullanılan kredilerdir. Bankalar bu uygulamayı genellikle işletmenin bulunduğu alanı ipotek yaparak gerçekleştirir.

- b. Ürün Karşılığı Krediler: Üreticilerin yetiştirdikleri ürünleri bankanın belirlediği lisanslı depolarda saklayarak bankanın adına rehin edilmesi sonucu kullanılan kredilerdir.
- c. Mal Karşılığı Kullanılan Tarımsal Krediler: Genellikle hayvancılık işletmelerinin kullandığı kredilerdir. İşletmenin ihtiyacı olan malın bankaya rehin edilmesi karşılığında kullanılır.
- d. Destekleme Ödemesi Karşılığı Kullanılan Krediler: Devletin destekleme ödemesini yatıracığını taahhüt ettiği tarihe vadesi ayarlanacak şekilde kullanılan kredi tipidir.
- e. Makine-Teçhizat Alımı Maksatlı Kullanılan Krediler: İşletmenin ihtiyaç duyduğu alet-ekipmanın alınarak bankaya rehin verilmesi neticesinde kullanılan kredilerdir. En sık kullanılan kredi tipidir. Üreticiler genel olarak traktör alımlarında bu kredi tipini tercih etmektedirler.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında 123 fındık işletmesiyle görüşülmüş, bu işletmelerin 84 adetinin sübvansiyonlu tarımsal kredi kullandığı ve bunun yanında sübvansiyonsuz kredi veren resmi kredi kaynaklarından da kredi temin ettikleri anlaşılmıştır. Geriye kalan 39 adetinin ise hiçbir kredi kuruluşundan kredi temin etmedikleri belirlenmiştir.

Tarımsal üretimde bulunan işletmelerin gelecekle ilgili planlarına ve muhtemel yatırımlarına ışık tutması ve politika yapıcılarına yön verilmesi açısından tarımsal işletmelerin mevcut sosyal ve ekonomik yapısının incelenmesi, büyük önem arz etmektedir (Öztürk, 2011). Araştırma kapsamındaki fındık işletmelerin sosyo-demografik, yapısal, ekonomik ve kredi kullanımlarına dair genel özelliklere ait bulgular alt başlıklar halinde aşağıda verilmiştir.

5.1. Fındık İşletmelerinin Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde fındık işletmelerin sahiplerinin sosyo-demografik özelliklerine yer verilmiştir.

5.1.1. Fındık İşletmelerinin Sahiplerinin Cinsiyeti, Medeni Hali ve Yaşları

Yaş faktörü üreticilerin üretimlerini devam ettirmesinde önemli bir yere sahiptir. Yaşam teorisine göre yaşlı olarak tabir edilen grup, diğer gruplara göre tarımsal üretimi devam ettirme konusunda daha düşük motivasyonludur (Elder ve ark. 2003).

İncelenen işletmelerin cinsiyet, medeni hal ve yaş aralıkları ile ilgili bulgular Tablo 5.1’de verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen işletme sahiplerinin tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Kredi kullanan fındık işletmesi sahiplerinin yaş ortalaması 58 iken, kredi kullanmayan işletme sahiplerinin 53’tür. Üreticilerin genelinde en küçük yaş 30, en büyük yaş 80 olmak üzere ortalama yaş 57 olarak tespit edilmiştir. Fındık üreticilerinin ortalama yaşları açısından sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p < 0.10$). Akçalı ve Boz (2022)’un Samsun İli Terme İlçesinde yaptıkları çalışmada işletme sahiplerinin yaş ortalaması 57.39 olarak belirlenmiştir. Altunpala ve Bozoğlu (2018) Samsun İli Çarşamba ve Terme ilçelerinde fındık işletmeleriyle yaptıkları çalışmada işletme sahiplerinin ortalama yaşı 55.75 olarak belirlenmiştir. Shavgulidze ve Zvyagintsev (2017)’in Gürcistan’daki fındık işletmelerinin işletme sahiplerinin ortalama yaşı ise 50 olarak belirlenmiştir. İlgili çalışmalarla kıyaslandığında araştırma alanındaki yaş ortalaması ile aynı veya yakın olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmamız kapsamında görüşülen işletme sahiplerinin işletmeler genelinde %40.7’si 50-59 yaş

aralığında, %29.3'ü ise 60-69 yaş aralığında yoğunlaşarak en kalabalık grupları oluşturmaktadırlar.

Üreticilerin geçimini sağlamak zorunda oldukları bir ailelerinin olmasının, kazançlarını arttırma isteklilikleri konusunda motivasyonlarını arttırması beklenmektedir. Araştırma kapsamında görüşülen işletme sahiplerinin yaklaşık %95.2'si evli, %4.8'i ise bekâr veya duldur.

Tablo 5.1. İşletmelerin cinsiyet, medeni hal ve yaş dağılımları

	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Cinsiyet (%)						
Erkek	84	100.0	39	100.0	123	100.0
Medeni hal (%)						
Bekâr	2	2.4	-	-	117	1.6
Evli	80	95.2	37	94.9	2	95.1
Dul	2	2.4	2	5.1	4	3.3
Ortalama yaş (yıl)*	58.0	9.324	53.4	11.902	56.5	10.393
Yaş dağılımı (%)						
30-39	4	4.8	4	10.3	8	6.5
40-49	7	8.3	10	25.6	17	13.8
50-59	35	41.7	15	38.5	50	40.7
60-69	31	36.9	5	12.8	36	29.3
70 ve üzeri	7	8.3	5	12.8	12	9.7

*p=0.076

5.1.2. Fındık İşletmelerinin Sahiplerinin Asıl ve Yan İş Durumları

Görüşme yapılan fındık işletmelerinin sahiplerinin asıl mesleği ve yan mesleğiyle ilgili bulgular Tablo 5.2'de verilmiştir. Asıl işi çiftçilik olanların oranı sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde %88.1 iken, sübvansiyonlu kredi kullanmayan işletmelerde %56.4'dür. Özdemir vd (2015)'nin fındık işletmeleriyle yaptıkları çalışmalarında ise çiftçiliği ana geçim kaynağı ve meslek olarak gören üreticilerin oranı %75'dir. Kamu ya da özel sektörde çalışan geçici veya sürekli işçi olan işletme sahiplerinin oranı sübvansiyonlu kredi kullanmayan işletmelerde %38.5 iken, sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde %7.2'dir. Yan uğraşı olanların oranı kredi kullanan işletmelerde %20 iken, kredi kullanmayan işletmelerde %59'dur.

Tablo 5.2. İşletme yöneticilerinin asıl işi ve yan uğraşı

Mesleki durum	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Asıl iş (%)						
Çiftçi	74	88.1	22	56.4	96	78.0
Çalışan geçici veya sürekli işçi	6	7.2	15	38.5	21	17.1
Tüccar	1	1.2	-	-	1	0.8
İşsiz	1	1.2	-	-	1	0.8
Diğer	2	2.4	2	5.1	4	3.3
Yan uğraşı(%)	17	20.2	23	59.0	40	32.5

5.1.3. Fındık İşletmelerinin Sahiplerinin Eğitim Durumu

Eğitim, insanın bakış açısını geliştirmesine, becerilerini arttırmasına, bilgi seviyesini yükseltmesine yardımcı olmaktadır (İnan, 1994). Üreticilerin eğitimlerinin artmasıyla modern tarıma geçişleri ve bilinçli tarım yapmaları arasında anlamlı bir ilişki vardır (Terin, 2010). Türkiye’de tarımla uğraşan nüfusun genel olarak eğitim seviyesi ilkökul düzeyindedir. Tarımsal üretimde yer alan kişilerin eğitim seviyesinin düşük olması, kişilerin aldıkları kararları ve uygulamalarını etkilemektedir. Araştırma kapsamında görüşülen işletme sahiplerinin %50.4’ü ilkökul mezunu olup, ilk okul mezunu olan işletme sahiplerinin oranı sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla %61.9 ve %25.6’dır. İşletmeler genelinde işletme sahiplerinin %26’sı ortaokul mezunu, %19’u lise mezunu, %3.2’si ise ön lisans veya lisans mezunlardır. Lise mezunu olan işletme sahiplerinin oranı sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla %8.3 ve %41’dir. Esen (2022)’in Samsun İlindeki araştırmasında tarım işletmesi sahiplerinin %85’inin ortaokul veya daha düşük eğitim seviyesine sahip olduklarını belirlemiştir. Mevcut çalışmada ise benzer bir bulguya (%78.1) ulaşılmıştır. Raggi vd (2013)’nin Avrupa Birliği ülkelerinde yürüttükleri çalışmada tarım işletmelerindeki üreticilerin %34’ünün ortaokul ve daha düşük eğitim düzeyine sahip olduklarını tespit etmişlerdir.

Tablo 5.3. İşletme yöneticilerinin eğitim düzeyi

Eğitim düzeyi (%)	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Okuryazar	-	-	2	5.2	2	1.7
İlkokul	52	61.9	10	25.6	62	50.4
Ortaokul	22	26.2	10	25.6	32	26.0
Lise	7	8.3	16	41.0	23	18.7
Ön lisans	2	2.4	1	2.6	3	2.4
Lisans	1	1.2	-	-	1	0.8
Toplam	84	100	39	100	123	100

5.1.4. Fındık İşletmelerinin Sosyal Güvence Durumu

Bireylerin sosyal güvencesinin olması, karşılaşılabilecekleri risklere karşı korunaklı hale gelmelerini sağlar. Sosyal güvence, bireylerin yaşam döngüsünde karşılaştıkları sakatlanma, hastalanma, yaşlanma, doğum vb nedenlerle karşı karşıya kalabilecekleri ekonomik kayıpların önlenmesini, bireyin ekonomik olarak zarar görmesinin engellenmesini sağlar. İncelenen işletmelerin sosyal güvenlik durumlarıyla ilgili bulgular Tablo 5.4'te verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin yaklaşık %86.2'sinin sosyal güvencesi bulunurken %13.8'inin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Sosyal güvencesi bulunan fındık işletmesi sahiplerinin oranı kredi kullanan işletmelerde %96.4 iken, kredi kullanmayan işletmelerde %64.1'dir. En yaygın sosyal güvence kurumu sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla %90.5 ve %53.8 ile Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'dur. İşletmeler genelinde yeşil kartlıların ve diğer kurumların oranı sırasıyla %1.6 ve %5.7'dir. Sosyal güvencesi olan işletme sahiplerinin oranı, Başer (2021)'in Samsun İlindeki sığır besiciliği yapan işletmelerde gerçekleştirdiği çalışmada %92, Esen (2022)'in Samsun İlindeki tarım işletmelerinde gerçekleştirdiği çalışmada ise %100'dür. Kredi kullanmayan işletmelerin yarısından fazlasında işletme sahipleri sigortasız işlerde çalışmaktadırlar.

Tablo 5.4. İşletme yöneticilerinin sosyal güvenlik durumu

Sigorta Durumu	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
SGK	76	90.5	21	53.8	97	78.9
Yeşil kart	1	1.2	1	2.6	2	1.6
Diğer	4	4.7	3	7.7	7	5.7
Yok	3	3.6	14	35.9	17	13.8
Toplam	84	100	39	100	123	100

5.1.5. Fındık İşletmelerinin Nüfus Varlığı ve Aile Yapısı

Araştırma kapsamında görüşülen fındık üreticilerinin nüfus varlığı ve aile tipi Tablo 5.5’de verilmiştir. Görüşülen işletmeler genelinin %58.5’i çekirdek ailelerden, %39.8’i ise büyük ailelerden oluşmaktadır. Sosyo-ekonomik hayatın devamlılığında ihtiyaç duyulan bir unsur olan nüfusun, sektörlerin iş gücü ihtiyacının sağlanmasında itici güç olması, tarımsal üretimde de önemli bir rol almasına sebep olmaktadır. Tarımsal üretimin diğer sektörlerden farklı yapısı sebebiyle, tarım işletmelerinin nüfusunun nicelik ve nitelik bakımından incelenmesini gerektirmektedir (Erkuş vd, 1995). İncelenen fındık işletmelerinin geneli ve işletme gruplarında iktisaden aktif olan 15-64 yaşındaki nüfusun hane halkı nüfusu içindeki oranı %75’dir. Çocuk nüfus (0-14 yaş) oranı sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde daha yüksek iken, yaşlı nüfus oranı (65 yaş ve üstü) sübvansiyonlu kredi kullanmayan işletmelerde daha yüksektir. Fındık işletmelerinin genelinde ortalama 4.4 nüfus bulunmakta olup mevcut nüfusun %52.3’ünü erkekler, %47.7’sini ise kadınlar oluşturmaktadır. Toplam nüfus ($p<0.01$) ve erkek nüfus ($p<0.05$) varlığı açısından sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır.

Tablo 5.5. İşletmelerin aile tipleri ve mevcut nüfus varlıkları

Nüfus ve aile durumu	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Aile tipi (%)						
Çekirdek aile	43	51.2	29	74.4	72	58.5
Büyük aile	40	47.6	9	23.1	49	39.8
Bekâr	1	1.2	1	2.6	2	1.6
Yaş grubu (%)						
0-14	23	6.0	15	9.7	38	7.0
15-64	289	75.1	116	74.8	405	75.0
65- +	73	19.0	24	15.5	97	18.0
Nüfus miktarı (kişi)						
Kadın	2.2	1.054	2.0	0.903	2.1	1.011
Erkek**	2.4	1.149	2.0	0.918	2.3	1.091
Toplam***	4.6	1.921	4.0	1.195	4.4	1.814

p=0.048; *p=0.011

5.1.6. Fındık İşletmelerinin İkamet Durumu ve İl – İlçe Merkezlerine Uzaklığı

Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerin işletmelerinin il-ilçe merkezlerine uzaklığı ve ikamet durumları Tablo 5.6’da verilmiştir. İşletme binasının konumu, kaynakların etkin kullanılması ve verimliliğin sağlanması açısından önemlidir. İşletme merkezinin il veya ilçe merkezleriyle arasındaki mesafe, girdilerin temini ve elde edilen ürünün pazarlara en uygun maliyetlerle ulaştırılması açısından önemlidir. Fındık işletmelerinin Tekkeköy İlçe merkezine ortalama uzaklığı 8.6 km iken, Samsun İl merkezine uzaklıkları 25.4 km’dir. Sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerin ilçe merkezine ortalama uzaklıkları sırasıyla 8.0 km ve 9.9 km iken, il merkezine uzaklıkları sırasıyla 23.8 km ve 28.8 km’dir. Sübvansiyonlu kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerin ilçe (p>0.05) ve il merkezine (p<0.01) ortalama uzaklıkları arasında istatistiki olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır.

İşletmenin bulunduğu köy veya mahallede ikamet eden işletmelerin oranı sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde %90.5, kredi kullanmayan işletmelerde %76.9, işletmeler genelinde ise %86.2’dir. İkamet yeri ilçe merkezi olan işletmelerin oranı sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde %8.3 iken kullanmayanlarda

%23.1'dir. İl merkezinde sadece sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerin %1.2'si ikamet etmektedir.

Tablo 5.6. İşletmelerin il ve ilçe merkezine uzaklıkları ve ikamet yerleri

İl ve ilçeye uzaklık	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
İle uzaklık (km)**	23.8	6.087	28.8	8.726	25.4	7.385
İlçeye uzaklık (km)*	8.0	5.508	9.9	6.815	8.6	5.991
İkamet yeri (%)						
Köy veya mahalle	76	90.5	30	76.9	106	86.2
İlçe merkezi	7	8.3	9	23.1	16	13.0
İl merkezi	1	1.2	-	-	1	0.8

*p=0.016; **p=0.004

5.1.7. Fındık İşletmelerinde Tarımsal Deneyim ve İşletme Kayıtlarını Tutma Durumu

Araştırma kapsamında görüşülen fındık işletmelerinin sahiplerinin tarımsal deneyim ve işletmede tarımsal kayıt tutma durumu Tablo 5.7'de verilmiştir. İşletme sahiplerinin ortalama tarımsal faaliyet deneyimleri sübvansiyonlu kredi kullanan işletmelerde 39 yıl, kredi kullanmayan işletmelerde 36 yıl ve işletmeler genelinde ise 38 yıldır. Tarımsal deneyim açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.10$). Kılıç Topuz ve Bozoğlu (2015)'nin yaptıkları çalışmalarında Samsun İlindeki Tarımsal Üretici Birliklerine üye olan işletme sahiplerinin ortalama tarımsal deneyimleri ise 32.7 yıl olarak belirlenmiştir.

Sadece sübvansiyonlu kredi kullanan fındık işletmelerinin %10.7'si tarımsal faaliyetlerle ilgili kayıt tutmaktadırlar. Tarım işletmelerinde kayıt tutan işletmelerin oranı, Karagaytan (2019)'ın ve Esen (2022)'in Samsun İlinde yaptıkları araştırmalarda sırasıyla %7 ve %6 olarak tespit edilmiştir. Türkiye genelinde küçük aile işletmeciliğinin yaygın olması, üreticilerin tarımsal kayıt tutma istekliliğini zayıflatmakta, üreticiler tarımsal kayıt tutma fikrini zaman kaybı olarak görmektedir.

Devletin tarımsal kayıtlarını tutan üreticilere destek sağlamasına rağmen, kayıt tutma davranışının yaygınlaştırılamadığı aşıkardır.

Tablo 5.7. İşletme sahiplerinin tarımsal deneyimi ve kayıt tutma durumları

Tarımsal deneyim ve kayıt tutma durumu	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Tarımsal deneyim (yıl)*	38.8	12.262	35.5	13.562	37.7	12.723
Tarımsal kayıt tutan işletmeler (%)	9	10.7	-	-	9	7.3

*p=0.399

5.1.8. Fındık İşletmelerinin Tarım Sigortası Yaptırma Durumu

Tarım işletmelerinin üretimleri yetiştirilen ürüne bağlı olarak uzun döneme yayıldığı için oluşabilecek risklerden (hava koşulları, hastalık ve zararlılar, verim değişimi, girdi ve ürün fiyatları vb) kolaylıkla etkilenebilmekte ve maddi kayıplarla sonuçlanmaktadır. Bunun yanında hayvancılık işletmeleri çeşitli sebeplerle (hastalık, kazalar vb) yaşadıkları hayvan kayıpları nedeniyle maddi kayıplarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı işletme yöneticilerinin işletmelerini güvence altına almaları, işletmelerinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir (Balcıoğlu 2012).

Fındık işletmelerinin yetiştirdikleri ürün ve hayvanları için tarım sigortası yaptırma durumları Tablo 5.8’de verilmiştir. Kredi kullanmayan işletmelerin hiçbirisi tarım sigortası yaptırmazken, kredi kullanan işletmelerin %63.1’i tarım sigortası yaptırmışlardır. Tarım sigortası yaptıran kredi kullanan işletmelerin %67.9’u bitkisel ürünlere, %32.1’i ise hayvanlarına sigorta yaptırmışlardır. Tarım sigortası yaptıran kredi kullanan işletmeler ortalama 1615.1 TL prim ödemesi yapmışlardır. Esen (2022)’in çalışmasında işletmelerin %14’ü tarım sigortası yaptırmıştır. Mevcut çalışmada tarım sigortası yaptıran işletmelerin oranının yüksek olması, kredi kullanımına bağlı sigorta yaptırma zorunluluğundan (TARSİM) kaynaklanmaktadır. Bazı durumlarda (alet- ekipman alımı, traktör alımı vs.) tarımsal sübvansiyonlu kredi kullanan üreticiler için kişiye özel tarım sigortası zorunluluğu bulunmamaktadır.

Tablo 5.8. İşletmelerin tarım sigortası yaptıırma durumu

Tarım sigortası durumu	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Tarım sigortası yaptıırma (%)						
Hayır	31	36.9	39	100.0	70	56.9
Evet	53	63.1	-	-	53	43.1
Sigorta çeşidi (%)						
Bitkisel	36	67.9	-	-	36	67.9
Hayvansal	17	32.1	-	-	17	32.1
Sigorta primi (TL)	1615.1	2434.361	-	-	1615.1	2434.361

5.1.9. Fındık İşletmelerinin Örgütlenme Durumu

Kırsal kesimdeki nüfusun yaşadığı sorunlar sadece tarımsal üretimle sınırlı olmayıp, kırsal kesimin tarımsal üretim dışında sosyal yaşantıları ve imkanlarıyla ilgili de önemli problemleri bulunmaktadır. Örneğin kırsal kesimde mevcut yolların kötü olması, sık sık elektrik kesintilerine maruz kalmaları, hala bir çok köyde temiz su ihtiyacının taşınalı şekilde gerçekleştirilmesi veyahut mevcut altyapıların yetersizliği gibi sorunlarla da boğuşmaktadır. Tarım sektörünün içinde bulunduğu mevcut sorunlar nedeniyle üreticiler sorunlarını yetkili/ilgili makamlara iletme, kendi imkanlarıyla sorunlarını çözmek, birlik içinde hareket edebilmek için örgütlenme ihtiyacı duymaktadırlar (Karamürsel vd. 2008).

Araştırma kapsamındaki fındık işletmelerinin örgütlenme durumu Tablo 5.9’da verilmiştir. Kredi kullanan işletmelerin yaklaşık %31’i TKK’lara üye iken, kredi kullanmayan işletmelerin hiç birisi üye değildir. Bu durumun en temel sebebi fındık işletmelerinin TKK’ları üretimlerinin devamlılığının sağlanması için elzem bir oluşum olarak görmemelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kredi kullanan fındık işletmelerinin %98’inin, kredi kullanmayan işletmelerin ise tamamının Ziraat Odalarına üyelikleri bulunmaktadır. Bunun temel sebebi, devletin sağlamış olduğu tarımsal desteklerden yararlanmada ziraat odalarına üyelik zorunluluğunun bulunmasıdır. Araştırma kapsamında sorulan Ziraat Odasından hangi hizmeti alıyorsunuz sorusuna yine üreticilerin tamamının ÇKS cevabını vermeleri, sadece

desteklemeden yararlanmak için gerekli prosedürü tamamlamak için Ziraat Odalarına üye olduklarının göstergesidir.

TKK'lara üye olan üreticilerin ortalama 7.9 yıllık üyelik süresi bulunmaktayken, ortalama 313.8 TL aidat ödemişlerdir. Ziraat Odasında ise işletmeler genelinde ortalama 10.8 yıllık üyelik süresi bulunmaktayken, ortalama 212 TL aidat ödemişlerdir.

Tablo 5.9. İşletmelerin tarımsal örgütlere katılma durumu ve alınan hizmetler

Örgütlenme ve sağlanan hizmetler	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
TKK (%)	26	30.9	-	-	26	21.1
Üyelik süresi (yıl)	7.9	6.878	-	-	7.9	6.878
Yararlanılan hizmet (%)						
Girdi temini	2	7.7	-	-	2	7.7
Tarımsal kredi	24	92.3	-	-	24	92.3
Ödenen aidat (TL)	313.8	178.638	-	-	313.8	178.638
Ziraat odası (%)	82	97.6	39	100.0	121	98.4
Üyelik süresi (yıl)*	10.6	7.188	11.0	4.289	10.8	6.382
Yararlanılan hizmet (%)	82	100.0	39	100.0	121	100.0
Ödenen aidat (TL)**	227.0	129.440	180.5	24.001	212.0	109.401

*p=0.036; **p=0.000

5.2. Fındık İşletmelerinin Yapısal, Üretim ve Pazarlama Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde fındık işletmelerinin yapısal, üretim ve pazarlama süreçleriyle ilgili bulgular verilmiştir.

5.2.1. Fındık İşletmelerinin Yıllık Gelir Miktarları ve Kaynakları

İşletmelerin yıllık gelir düzeyleri, tarımsal üretimin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Fındık işletmelerinin yıllık gelirleri, Tablo 5.10'da verilmiştir. İşletmeler genelinin yıllık toplam gelirleri yaklaşık 100369 TL iken, bu gelirin 45126 TL'si (%45) işletme içi tarımsal üretimden, 9921 TL'si (%9.9) işletme dışı tarımsal üretimden ve 45322 TL'si (%45.1) işletme dışı gelirden oluşmaktadır. Araştırma çerçevesinde görüşülen fındık üreticilerinin yıllık toplam gelirleri açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki açıdan bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Kredi kullanan işletmeler kullanan işletmelere göre daha fazla tarımsal gelire sahiptirler. Kredi kullanan işletmelerin tarımsal gelirleri 50821 TL iken, kredi kullanan işletmelerin gelirleri 32859 TL'dir. İşletmeler geneline bakacak olursak 45126 TL işletme içi tarımsal gelir sağladıkları anlaşılmıştır. İşletme içi tarımsal gelir açısından kredi kullanan ve kullanan işletmeler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$).

Kredi kullanan işletmelerin ortalama işletme dışı tarımsal gelirleri 11417 TL iken, kredi kullanan işletmelerin ortalama işletme dışı tarımsal gelirleri 6700 TL'dir. İşletmeler genelinde ise 9921 TL işletme dışı tarımsal gelir sağlanmıştır. İşletme dışı tarımsal gelirler açısından kredi kullanan ve kullanan işletmeler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.01$).

İşletme dışı gelir sağlanmasının tarımsal üretimden vazgeçilmesi ve tarımsal yatırım kararlarında etkili olduğu değerlendirilmektedir. Kredi kullanan işletmelerin işletme dışı geliri 40054 TL iken, kredi kullanan işletmelerin işletme dışı geliri 56667 TL'dir. İşletmeler genelinde ise 45322 TL'lik işletme dışı gelir sağlanmıştır. İşletme dışı gelirler açısından kredi kullanan ve kullanan işletmeler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.01$).

Tablo 5.10. Kaynaklarına göre işletmelerin yıllık toplam gelirleri

Gelir kaynakları	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
İşletme içi tarımsal gelir (TL)	50821.4	50	32859.0	34	45126.0	45
İşletme dışı tarımsal gelir (TL)*	11416.7	11	6700.0	7	9921.2	10
İşletme dışı gelir (TL)*	40054.1	39	56666.6	59	45321.5	45
Yıllık toplam gelir (TL)	102292.2	100	96225.6	100	100368.7	100

* $p=0.01$

5.2.2. Fındık İşletmelerinin Arazi Varlığı

İncelenen işletmelerin tarım arazisi varlığına dair bulgular Tablo 5.11'de verilmiştir. Fındık işletmelerinin genelinde ortalama arazi varlığı 34.3 da, kredi kullanan işletmelerde 35.8 da ve kredi kullanan işletmelerde 31.2 da'dır. Arazi varlığı açısından kredi kullanan ve kullanan işletmeler arasında istatistiki açıdan bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0.10$). Altunpala ve Bozoğlu (2018)'nin Samsun İlının Çarşamba ve Terme İlçelerindeki fındık işletmeleriyle yapmış oldukları

Çalışmada ortalama arazi varlığı 27 da, Karagaytan (2019)'ın arşamba İlçesindeki tarım işletmeleriyle yaptığı araştırmada ise 36 da olarak bulunmuştur.

Araştırma bölgesindeki işletme sahiplerinin büyük bir çoğunluğu arazisini satmak ya da kiralamak istemediklerini ifade etmiş, özellikle fındık bahçelerini ata yadigarı olarak gördüklerini belirtmişlerdir. İşletmeler genelinde toplam arazi varlığının %96'sı mülk arazilerden oluşmaktadır. İşletme sahipleri arazilerini satmak istemediklerini fakat satmak durumunda kalmaları durumunda ortalama 20599 TL/da olarak satabileceklerini ifade etmişlerdir. İşletmelerin mülk arazi değerlerinde kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu ($p<0.05$) saptanmıştır. İşletmelerin boş bıraktıkları ortalama arazi miktarı 1.6 da'dır.

İşletmeler genelinde tarım arazileri ortalama 4.6 adet parselden oluşmakta, ortalama parsel büyüklüğü ise 7.1 dekadır. Sıray ve Akçay (2010)'ın fındık işletmeleriyle yaptıkları çalışmada işletme başına ortalama parsel sayısı aynı (4.6 adet) bulunmuştur. İncelenen işletmelerin %67'sinde arazi mülkiyeti birden fazla kişiye aittir.

Tablo 5.11. İşletmelerin arazi varlıkları ve değeri

Arazi varlığı	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)		p
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	
Mülk arazi (da)	33.0	29.982	32.3	19.934	32.8	24.883	0.186
Kiraya verilen (da)	0.7	4.358	1.0	4.469	0.8	4.377	0.510
Kiraya tutulan (da)	3.5	11.325	-	-	2.4	9.481	0.000
Toplam işlenen arazi (da)	35.8	30.130	31.3	20.290	34.3	27.391	0.187
Mülk arazinin değeri (TL/da)	24078.3	29849.330	12987.2	9969.037	20599.1	25925.745	0.001
Boş bırakılan arazi (da)	1.7	4.308	1.6	4.689	1.6	4.413	
Arazi parsel sayısı (adet)	4.9	3.674	4.1	2.718	4.6	3.408	0.115
Arazi tapusu kendisinin olanlar (%)	54	64.3	28	71.8	41	66.7	
Tapusu birden fazla kişiye ait olanlar (%)	30	35.7	11	28.2	82	33.3	
Sulu arazi varlığı (da)	4.1	9.748	-	-	2.8	8.269	

5.2.3. Fındık İşletmelerinin Bina Varlığı

Araştırma çerçevesinde görüşülen fındık işletmelerinin bina varlıklarına ve binaların ipotek durumlarına ilişkin bulgular Tablo 5.12’de verilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşülen işletmeler genelinde konutların ortalama değeri 299430.9 TL iken, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla 318333.3 TL ve 258718.0 TL’dir. Araştırma kapsamında görüşülen fındık işletmelerinin bina varlıklarının değeri açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık söz konusudur ($p<0.05$).

İşletmeler genelinde ahırların ortalama değeri 64633.8 TL iken, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla 68846.1 TL ve 53105.3 TL’dir. Hayvanların yemlerinin muhafaza edildiği samanlıkların ortalama değeri işletmeler genelinde 39785.7 TL, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde ise sırasıyla 42222.2 TL ve 35400.0 TL’dir.

Tablo 5.12. İşletmelerin envanterinde bulunan binaların değeri ve ipotek durumu

Bina varlığı	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Ev (TL)*	318333.3	188927.431	258718.0	96140.782	299430.9	167147.235
Ahır (TL)	68846.1	87248.886	53105.3	27646.368	64633.8	76104.860
Samanlık (TL)	42222.2	31425.560	35400.0	8561.542	39785.7	25341.297
Diğer (TL)	102500.0	132003.788	68000.0	22527.761	83333.3	84372.685
İpotek Durumu						
Hayır (%)	40	47.6	39	100	79	64.2
Evet (%)	44	52.4	-	-	44	35.8
İpotek nereye						
TCZB (%)	29	65.9	-	-	29	65.9
Diğer bankalar (%)	15	34.1	-	-	15	34.1

*p=0.033

5.2.4. Fındık İşletmelerinin Alet-Ekipman Varlığı

Fındık işletmelerinin envanterinde yer alan alet-ekipman bilgileri Tablo 5.13’de verilmiştir. Kredi kullanan işletmelerin yaklaşık %74’ünün ortalama 14.2 yaşında 154677 TL’lik otomobil varlığı varken, kredi kullanmayan işletmelerin yaklaşık %87’sinin ortalama 14.2 yaşında 166029 TL’lik otomobil varlığı bulunmaktadır. İşletmeler genelinin %78’inin ortalama 14.2 yaşında 158698 TL değerinde otomobil varlığı bulunmaktadır.

Tarımsal mekanizasyon; toprak, insan gücü, iklim ve bitki etmenlerini de içinde barındıran ve bu etmenlerin kendi içerisinde etkileşimlerde bulunmasına olanak sağlayan teknik ve sosyal bir bütündür (Alpkent, 1991). Günümüz dünyasında teknolojik gelişimlere ve ülkelerin gelişmişlik göstergelerine bağlı olarak tarımsal mekanizasyonun en temel taşı traktörlerdir. Kredi kullanan işletmelerin yaklaşık %73’ünün ortalama 20 yaşında 160819 TL değerinde traktörünün bulunduğu, mevcut traktörlerinin %53’ünün bankalara rehinli olduğu, kredi kullanmayan işletmelerin %36’sının ortalama 27 yaşında 97143 TL değerinde traktörlerinin olduğu belirlenmiştir. Traktör varlığı açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak önemli bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). İşletmeler genelinde traktör sahipliği oranının %61 olduğu, traktörlerin 21 yaşında ve 148933 TL değerinde ve %44’ünün rehinli olduğu belirlenmiştir. Traktöre sahip olan işletmelerin

oranları Demir (2019)'in fındık üreticileriyle yapmış olduğu çalışmada %54, Şahin ve ark. (2013)'nin Samsun İlindeki çalışmalarında ise %45 olarak bulunmuştur.

Araştırma kapsamında görüşülen kredi kullanan işletmelerin %44'ünün ortalama 4.4 adet ve 14249 TL değerinde zirai alet ekipmanının bulunduğu, mevcut alet ekipmanlarının yaklaşık %14'ünün rehinli olduğu, kredi kullanmayan işletmelerin ise %44'ünün ortalama 4 adet ve 8058 TL değerinde zirai alet ekipmanının bulunduğu belirlenmiştir. İşletmeler genelinde %44'ünün ortalama 4.3 adet ve 12289 TL'lik zirai alet-ekipmanlarının bulunduğu ve yaklaşık %10'nun rehininin bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 5.13. İşletmelerin alet-makine varlıkları ve durumu

Alet ve makine varlığı	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Otomobil (%)	62	73.8	34	87.2	96	78.0
Yaş (yıl)	14.2	8.733	14.2	7.331	14.2	8.224
Değer (TL)	154677.4	103665.884	166029.4	69617.781	158697.9	92810.630
Rehin durumu (%)	3	4.8	-	-	3	3.1
Traktör (%)	61	72.6	14	35.9	75	61.0
Yaş (yıl)*	20.3	18.338	26.5	15.927	21.4	17.977
Değer (TL)**	160819.7	121594.203	97142.9	70321.085	148933.3	116106.002
Rehin durumu (%)	32	52.5	-	-	32	42.7
Zirai alet-ekipman (%)	37	44.0	17	43.6	54	43.9
Adeti	4.4	2.302	4.0	1.871	4.3	2.165
Değer (TL/adet)	62411.8	63397.791	32235.3	21879.012	52352.9	54884.542
Rehin durumu (%)	12	32.5	-	-	12	9.8

*p=0.045; **p=0.022

5.2.5. Fındık İşletmelerinin Likidite Durumu

Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin likidite varlığı Tablo 5.14'de verilmiştir. Ortalama nakit varlığı işletmeler genelinde 6894 TL iken, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla 8869 TL ve 2641 TL olarak bulunmuştur. Nakit varlığı açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ($p<0.05$) saptanmıştır.

Bankalardaki mevduat varlığı işletmeler genelinde 1644 TL iken, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerin ise sırasıyla 1158 TL ve 2692 TL'dir.

Bankalardaki ortalama mevduat varlığı açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$).

Şahıslardan alacaklar işletmeler genelinde ortalama 2984 TL iken, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla 2381 TL ve 4282 TL'dir. Sahıslardan alacaklar açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olduğu ($p<0.10$) saptanmıştır.

Tablo 5.14. İşletmelerin likidite durumu

Likidite	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Ortalama	Standart sapma	Ortalama	Standart sapma	Ortalama	Standart sapma
Nakit para (TL)*	8869.1	24553.74	2641.0	5769.645	6894.3	20712.241
Bankadaki mevduat miktarı (TL)**	1157.7	5496.409	2692.3	5418.797	1644.3	5496.647
Şahıslardan alacak miktarı (TL)***	2380.9	9045.940	4282.1	11507.32	2983.7	9884.566

* $p=0.016$; ** $p=0.050$; *** $p=0.087$

5.2.6. Fındık İşletmelerinin Bitkisel Üretim Deseni ve Pazarlama Durumu

Araştırma kapsamında incelenen fındık işletmelerinin bitkisel üretim desenleri ve bu ürünlerin pazarlama durumları Tablo 5.15'de verilmiştir. Araştırma kapsamına uygun olarak incelenen işletmelerin tamamında fındık üretimi yapılmaktadır. Fındık üretiminden sonra işletmelerin yetiştirdikleri en yaygın ürünler sırasıyla; mısır (%44.7), buğday (%35.8), fiğ (%15.4), arpa (13.2), yulaf (%4.9) ve ceviz (%4.1)'dir.

Ortalama olarak işletmeler genelinde 14.2 dekar alanda 2057 kg fındık üretilmiş ve üretilen fındığın %99'u 25.3 TL'den satılarak 51422 TL gelir sağlanmıştır. Ortalama olarak kredi kullanan işletmelerde 14.8 dekar alanda 2052 kg fındık üretilmiş ve üretilen fındığın %99'u 25.4 TL/kg'dan satılarak 51450 TL gelir sağlanmıştır. Kredi kullanmayan işletmelerde ise ortalama 16 dekar alanda 2068 kg fındık üretilmiş ve üretilen fındığın %99'u 25.1 TL/kg'dan satılarak 51390 TL gelir elde edilmiştir.

Görüşülen işletmeler tarafından en çok yetiştirilen ikinci ürün mısır olarak tespit edilmiştir. Toplam işletmelerin %45'inin ortalama 15.8 dekar alanda mısır yetiştirdiği, ortalama 30609 kg ürün elde ettiği belirlenmiştir. Elde edilen mısırın %35'i 1.1 TL/kg'dan satılarak 10580 TL gelir sağlanmıştır. Kredi kullanan işletmelerin %46'sı ortalama 17.3 dekarlık alanda 25901 kg mısır yetiştirerek yetiştirilen mısırın %31'ini 1.1 TL/kg'dan satarak 8871 TL'lik gelir sağlamıştır. Kredi kullanmayan işletmelerin

%41'i ortalama 12.3 dekar alanda 40750 kg mısır yetiştirmiş ve elde edilen mısırın %39'u 1.1 TL/kg'dan satarak 17600 TL gelir sağlamıştır. Geriye kalan mısır ise işletme içi (hayvan yemi vs) ihtiyaçları karşılamak amacıyla kullanılmıştır.

İncelenen işletmelerde üçüncü en çok yetiştirilen ürün ise buğdaydır. Ele alınan işletmeler genelinin %36'sı ortalama 14.4 dekarlık alanda 4102 kg buğday üretimi yapmış ve üretilen buğdayın yaklaşık %67'si kilogramı 2.7 TL'den satılarak 7422 TL gelir elde edilmiştir. Kredi kullanan işletmelerin %37'si 14.6 dekarlık alanda ortalama 4292 kg buğday üreterek üretiminin %67'sini kilogramı 2.7 TL'den satmış ve 7734 TL gelir sağlamıştır. Kredi kullanmayan işletmelerin ise %33'ü ortalama 14 dekar alanda 3692 kg buğday üretmiş ve üretilen buğdayın %68'ini kilogramı 2.7 TL'den satarak 6750 TL gelir elde etmiştir. Geriye kalan buğday ise işletme içi ihtiyaçların karşılanması amacıyla kullanılmıştır.

Araştırma alanındaki yetiştirilen bir diğer ürün olan fiğ işletmelerin %15'i ortalama 11.4 dekar alanda 3650 kg üreterek %45'ini kilogramı 2.0 TL'den satmış ve 1277 TL gelir sağlamıştır. Kredi kullanan işletmeler ürettikleri fiğ bitkisinin tamamını işletme içi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanmışlardır. Kredi kullanmayan işletmelerin ise %18'i ortalama 8.3 dekar alanda 4600 kg fiğ üreterek %47'sini kilogramı 2.0 TL'den satmış ve 4286 TL gelir sağlamıştır (Tablo 5.15). Satıştan geriye kalan fiğ işletmelerin iç ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanılmıştır.

Görüşülen işletmelerin üretim deseninde yer alan bir diğer ürün ise arpadır. İşletmelerin %11'i ortalama 13.2 dekar alanda 3400 kg arpa üreterek %71'ini 2.1 TL/kg'dan satmış ve 5095 TL gelir elde etmiştir. Kredi kullanan işletmelerin %11'i ortalama 14.7 dekar alanda 3818 kg arpa üreterek %70'ini 2 TL/kg'dan satarak 5364 TL gelir elde etmiştir. Kredi kullanmayan işletmelerin %10'u ortalama 9 dekar alanda 2500 kg arpa üreterek, elde edilen arpanın %75'ini 2.2 TL/kg'dan satmış ve bu satıştan 4125 TL gelir sağlamıştır. Satışa sunulmayan arpanın ise işletmelerin iç ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kredi kullanan işletmelerin %6'sı ortalama 9.8 dekar alanda 2800 kg, kredi kullanmayan işletmelerin %3'ü 20 dekar alanda 4500 kg ve işletmeler genelinin %5'i ise 12 dekar alanda 3083 kg yulaf üretmiş ve üretilen yulafın tamamını işletme içi ihtiyaçlarını karşılamada kullanmışlardır.

Araştırma bölgesinde görüşülen işletmelerin en az üretimde bulundukları tarımsal ürünün ceviz olduğu anlaşılmıştır. İşletmelerin %4'ü ortalama 3 dekar alanda

1301 kg ceviz üreterek %59'unu kilosu 17.6 TL'den satmış ve 13450 TL gelir elde etmiştir. Kredi kullanan işletmelerin %2'si 2.5 dekar alanda 1100 kg ceviz üreterek %46'sını 18 TL/kg'dan satmış ve 9000 TL gelir sağlamıştır. Kredi kullanmayan işletmelerin %8'i ortalama 3.3 dekar alanda 17333 kg ceviz üreterek %77'sini 16.5 TL/kg'dan satarak 22000 TL gelir elde etmiştir. İşletmeler satmadıkları cevizi hane içinde tüketmişlerdir.

Görüşülen fındık işletmelerinin ürettikleri ürünlerin satışından elde ettikleri toplam gelirler Tablo 5.15'de verilmiştir. İşletmeler genelinde yetiştirilen tarım ürünlerinin tamamının satışından ortalama 90305 TL gelir elde edilmiş, elde edilen gelir kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla 82419 TL ve 106150 TL'dir. Tarımsal ürünlerin toplam satış geliri açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı ($p>0.10$) saptanmıştır.

Tablo 5.15. İşletmelerin bitkisel üretim deseni ve pazarlama durumları

Üretim ve pazarlama durumu	Kredi kullanan işletmeler (84)	Kredi kullanmayan işletmeler (39)	İşletmeler geneli (123)
Fındık (%)	100.0	100.0	100.0
Ekim alanı (da)	14.8	16.0	15.2
Üretim miktarı (kg)	2052.4	2068.0	2057.3
Satış miktarı (kg)	2025.6	2047.4	2032.5
Satış fiyatı (TL)	25.4	25.1	25.3
Satış geliri (TL)	51450.2	51389.7	51422.3
Satış yerine uzaklığı (km)	13.3	13.5	13.4
Mısır (%)	46.4	41.0	44.7
Ekim alanı (da)	17.3	12.3	15.8
Üretim miktarı (kg)	25901.3	40750.0	30609.4
Satış miktarı (kg)	8064.1	16000.0	10580.4
Satış fiyatı (TL)	1.1	1.1	1.1
Satış geliri (TL)	8870.5	17600.0	11638.4
Satış yerine uzaklığı (km)	5.1	10.2	7.3
Buğday (%)	36.9	33.3	35.8
Ekim alanı (da)	14.6	13.9	14.4
Üretim miktarı (kg)	4291.9	3692.3	4101.8
Satış miktarı (kg)	2864.5	2500.0	2748.9
Satış fiyatı (TL)	2.7	2.7	2.7
Satış geliri (TL)	7734.2	6750.0	7422.0
Satış yerine uzaklığı (km)	8.7	10.8	9.3
Fiğ (%)	14.3	17.9	15.4
Ekim alanı (da)	13.2	8.3	11.4
Üretim miktarı (kg)	3208.3	4600.0	3649.6
Satış miktarı (kg)	-	2142.9	1638.7
Satış fiyatı (TL)	-	2.0	2.0
Satış geliri (TL)	-	4285.8	1277.4
Satış yerine uzaklığı (km)	-	9.4	8.2
Arpa (%)	10.7	10.3	10.6
Ekim alanı (da)	14.7	9.0	13.2
Üretim miktarı (kg)	3818.2	2500.0	3400.2
Satış miktarı (kg)	2681.8	1875.0	2426.0
Satış fiyatı (TL)	2.0	2.2	2.1
Satış geliri (TL)	5363.6	4125.0	5094.6
Satış yerine uzaklığı (km)	7.2	15.0	8.5
Yulaf (%)	5.6	2.6	4.9
Ekim alanı (da)	9.8	20.0	11.5
Üretim miktarı (kg)	2800.0	4500.0	3083.3
Ceviz (%)	2.4	7.7	4.1
Ekim alanı (da)	2.5	3.3	3.0
Üretim miktarı (kg)	1100.0	1733.3	1300.8
Satış miktarı (kg)	500.0	1333.3	764.2
Satış fiyatı (TL)	18.0	16.5	17.6
Satış geliri (TL)	9000.0	21999.5	13449.9
Satış yerine uzaklığı (km)	5.0	15.0	11.7
Toplam satış değeri (TL)*	82418.5	106150.0	90304.6

*p>0.10

5.2.7. Fındık İşletmelerinin Hayvan Varlığı

Hayvan sayısı ile krediye erişim ve kredi miktarı arasında pozitif bir ilişki vardır (Mulatu vd., 2020). Çünkü borç veren kurumlar, kredi geri ödenmesini garanti altına almak için ürün başarısızlığına ve diğer ilgili risklere karşı teminat talep etmektedir. Hayvan varlığı, kullanılan kredinin temerrüde düşmesi durumunda güvence olarak kullanıldığından, bankalar riskli gördükleri kişilerden hayvan varlığına ilişkin kayıtlarını talep etmektedirler (Haji ve Tilahun, 2013).

Araştırma kapsamında görüşülen fındık işletmelerinin hayvan varlığı Tablo 5.16’da verilmiştir. İşletmelerin %64’ü fındık üretiminin yanında hayvan yetiştiriciliği de yapmaktadır. Hayvancılık faaliyeti yapan işletmelerin ortalama büyükbaş hayvan varlığı 8.1 adet ve hayvanların ortalama toplam değeri ise 95291 TL (hayvan başı 11764 TL) olduğu saptanmıştır. Esen (2022)’nin Samsun İlinde yaptığı çalışmada işletmelerin ortalama hayvan varlığı 4.8 adettir. Araştırma kapsamındaki kredi kullanan işletmelerin %69’unun ortalama 9.3 adet büyükbaş hayvan bulunduğu ve hayvanların ortalama değerinin ise 111638 TL (hayvan başı 12004 TL) olduğu belirlenmiştir. Kredi kullanmayan işletmelerin ise %54’ünde hayvancılık faaliyeti yapılmakta olup, ortalama büyükbaş hayvan varlıkları 4.8 adet ve hayvanların ortalama toplam değerinin ise 50143 TL (hayvan başı 10446 TL) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5.16. İşletmelerin hayvan varlığı

BBHB	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Yetiştiren işletme (%)	58	69.0	21	53.8	79	64.2
Hayvan sayısı (adet)	9.3	5.433	4.8	2.995	8.1	4.558
Hayvan değeri (TL)	111637.9	22414.878	50142.9	14967.988	95291.1	21574.668

5.2.8. Fındık İşletmelerinin Tarımsal Eğitim ve Yayım Çalışmalarına Katılma ve Tarımsal Teknolojileri Takip Etme Durumu

Tarımsal eğitimin üretime etkisiyle ilgili çalışmalar 1920'lere dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan ilk çalışmalarda tarımsal eğitimin tarımda verimliliğin artışı üzerine önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Birleşik Krallıkta yapılan ilk araştırmalarda ise tarımsal eğitim ve yayım hizmetlerinden faydalanan üreticilerin işletme performanslarına olumlu etkileri tespit edilmiştir (Than, 2011). Ülkeler kendi dinamiklerine uygun bir şekilde geliştirilmiş tarımsal eğitim programlarıyla üreticilerin yaşam boyu öğrenme istekliliklerinin artmasına vesile olabileceği düşünülmektedir. Verilecek eğitimin ana esaslarının kapsamına liderlik ve girişimcilik konuları mutlaka alınmalıdır. Üreticilerin bilinçlendirilmesinin tarımsal üretimin sürdürülebilirliğine katkıları söz konusudur (Case ve Whitaker, 1998).

İşletmelerin eğitim ve yayım çalışmalarına katılma durumu Tablo 5.17'de verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen fındık işletmelerinin %16'sının başta budama ve bakım olmak üzere eğitim ve yayım çalışmalarına katıldıkları saptanmıştır. Tarımsal eğitim ve yayım çalışmalarına katılanların oranı kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla %20 ve %8'dir. Eğitim ve yayım çalışmalarına katılım düzeyi Öz (2019)'ün çalışmasında %30, Karagaytan (2019)'ın çalışmasında ise %8 olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında cevap aranan bir diğer konu da işletmelerin tarımsal teknolojilerle ilgili gelişmeleri takip etme durumudur. Tarımsal teknolojilerle ilgili gelişmeleri takip edenlerin oranı işletmeler genelinde %53.7 olup, kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla %55 ve %28'dir. Öz (2019)'ün çalışmasında ise tarımsal teknolojileri takip edenlerin oranı %29'dur.

Tablo 5.17. İşletmelerin tarımsal eğitime katılma ve yeni teknolojileri takip etme durumu

Yayın-eğitim ve teknoloji takibi	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Yayın-Eğitim çalışmalarına katılanlar (%)	17	20.2	3	7.7	20	16.3
Alınan eğitim (%)						
Budama	5	29.4	2	66.7	7	35.0
Bakım	2	11.8	1	33.3	3	15.0
Bitkisel ürün	2	11.8	-	-	2	10.0
Gübreleme	2	11.8	-	-	2	10.0
Arıcılık	1	5.9	-	-	1	5.0
Bakım-Budama	1	5.9	-	-	1	5.0
Bakım-Gübreleme-Budama	1	5.9	-	-	1	5.0
Bitki bakım	1	5.9	-	-	1	5.0
Fındık üretimi	1	5.9	-	-	1	5.0
Fuarlarda	1	5.9	-	-	1	5.0
Tarımla ilgili yeni teknoloji takibi (%)						
Takip etmeyenler	38	45.2	28	71.8	66	53.7
Bazen	23	27.4	9	23.1	32	26.0
Genellikle	19	22.6	2	5.1	21	17.1
Her zaman	4	4.8	-	-	4	3.3

5.3. Fındık İşletmelerinin Yararlandıkları Tarımsal Desteklemeler

Tarım işletmelerinin üretim kapasitelerinin artırılması, işletmelerin bölgesel, ulusal ve küresel seviyede rekabet edilebilirliğinin artırılması adına oldukça önemlidir. Tarım işletmelerinin kapasitelerinin artırılması, ancak sermaye ve kaynak açısından desteklenmesiyle mümkündür (Duramaz ve Taş, 2018). Tarım sektörünün desteklenmeye ihtiyaç duymasının temel nedeni, tarımın doğa olaylarından kolaylıkla etkilenmesi ve yüksek riskler barındırmasıdır. Yaşanabilecek doğal felaketler, elde edilebilecek tarım ürünü miktarını ve kalitesini etkileyerek tarım ürünleri piyasalarında dalgalanmalar yaratabilmektedir (Yercan, 2007).

Ele alınan fındık işletmelerinin yararlandıkları devlet desteklemeleri Tablo 5.18'de verilmiştir. İşletmeler genelinde yararlanılan toplam destek tutarı ortalama 8272.8 TL iken, kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler sırasıyla 8346.8 TL ve 8113.5 TL'dir. Yararlanılan tarımsal destekleme tutarı açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık

bulunmamaktadır ($p>0.05$). Esen (2022)'in çalışmasında ise işletmeler genelinde 5682.35 TL'lik bir tarımsal destekten yararlanıldığı belirlenmiştir. İşletmeler genelinde yararlanan mazot, gübre ve toprak analizi desteği 432.5 TL, fark ödemesi desteği 1804.3 TL, yem bitkileri desteği 2688.2 TL, hayvancılık desteği 1003.6 TL, diğer destekler ise 2344.3 TL'dir. Kredi kullanan işletmeler 503.9 TL mazot, gübre ve toprak analizi desteği, 1497.2 TL fark ödemesi desteği, 2875 TL yem bitkileri desteği 979.6 TL hayvancılık desteği ve 2491.1 TL diğer desteklerden yararlanmıştır. Kredi kullanmayan işletmeler ise 278.7 TL mazot, gübre ve toprak analizi desteği, 2465.6 TL fark ödemesi desteği, 2285.7 TL yem bitkileri desteği, 1055.3 TL hayvancılık desteği ve 2028.2 TL diğer desteklerden yararlanmıştır.

Tablo 5.18. İşletmelerin tarımsal desteklerden yararlanma durumu

Alınan destekler	Kredi kullanan işletmeler (84)	Kredi kullanmayan işletmeler (39)	İşletmeler geneli (123)
Mazot, gübre ve toprak analizi desteklemeleri	503.9	278.7	432.5
Fark ödemesi desteklemeleri	1497.2	2465.6	1804.3
Yem bitkileri desteklemeleri	2875.0	2285.7	2688.2
Hayvancılık desteklemeleri	979.6	1055.3	1003.6
Diğer desteklemeler	2491.1	2028.2	2344.3
Toplam destek miktarı*	8346.8	8113.5	8272.8

* $p>0.10$

5.4. Fındık İşletmelerinin Tasarruf Yapma ve Kredi Kullanma Durumları ile Risk Alma Yapıları

5.4.1. Fındık İşletmelerinin Tasarruf Yapma Durumları

Tarımsal üretim, yapısı gereği işletmelerin belirli dönemlerde nakit ihtiyacı doğmakta ve bu ihtiyacın da hızlı bir şekilde karşılanması gerekmektedir. Nakit ihtiyaçlar işletmenin varsa tasarruflarından tamamen veya kısmen karşılanmakta, karşılanamayan kısım ise kurumsal veya kurumsal olmayan kurum, kuruluş veya şahıslardan sağlanmaktadır. Tasarruf, elde edilen gelirin harcanmasından sonra elde kalan kısmı olarak tanımlanmaktadır. İncelenen işletmelerdeki tasarruf yapma durumu Tablo 5.19'da verilmiştir. İşletmeler genelinin %61'inde tasarruf alışkanlığı bulunmadığı, %39'unda ise tasarruf yapma imkanı ve/veya alışkanlığının bulunduğu tespit edilmiştir. Tasarruf yapma alışkanlığı olanların oranı kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerde sırasıyla %51.2 ve %13'dür.

İncelenen işletmelerin %87'sinin tasarruf yapamadıkları, %13'ünün ise yıllık ortalama 10100 TL tasarruf yaptıkları belirlenmiştir. Tasarruf yapanların oranı ve ortalama tasarruf tutarı kredi kullanan işletmelerde sırasıyla %13 ve 12150 TL iken, kredi kullanmayan işletmelerde %13 ve 6000 TL olarak belirlenmiştir. Karagaytan (2019) yapmış olduğu çalışmada işletmelerin %29.6'sının tasarruf yapabildiğini saptamıştır.

Tablo 5.19. İşletme sahiplerinin ve ailelerinin tasarruf yapma durumları ve miktarı

Tasarruf durumu	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Ailede tasarruf alışkanlığı (%)						
Hayır	41	48.8	34	87.2	75	61.0
Evet	43	51.2	5	12.8	48	39.0
Tasarruf yapabilme(%)						
Hayır	73	86.9	34	87.2	107	87.0
Evet	11	13.1	5	12.8	16	13.0
Tasarruf miktarı (TL)*	12150.0	8819.329	6000.0	4358.899	10100.0	8027.186

*p>0.10

5.4.2. Fındık İşletmelerinin Bankaların Kredi Koşullarını Araştırma Durumu ve Risk Yapısı

Üreticilerin kredi kullandırma koşullarını araştırma durumları ve risk yapıları Tablo 5.20'de verilmiştir. Görüşülen işletme sahiplerinin işletmeler genelinde %42'si bankaların kredi kullandırma koşullarını araştırmadığını, %46.3'ü bazen araştırdığını, %8.1'inin genellikle araştırdıkları, %3.3'ünün ise her zaman araştırdıkları saptanmıştır. Kredi kullanan işletmelerin %21'i bankaların kredi kullandırma koşullarını araştırmadıklarını, %61.9'u bazen araştırdıklarını, %11.9'u genellikle araştırdıklarını, %4.8 ise her zaman araştırdıklarını belirtmişlerdir. Kredi kullanmayan işletmelerin %87'si bankaların kredi kullandırma koşullarını hiçbir zaman araştırmadıklarını, %12.8'i ise bazen araştırdıklarını belirtmişlerdir.

İşletmeler genelinin %85'i risk almayı sevmediğini, %15'i ise risk almayı sevdiğini ifade etmiştir. Kredi kullanmayan işletmelerin tamamının, kredi kullanan işletmelerin ise %77'sinin riskten kaçındıkları belirlenmiştir.

Tablo 5.20. İşletmelerin bankaların kredi koşullarını araştırması ve risk yapısı

Kredi koşullarının araştırılması ve risk yapısı	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Bankaların kredi kullandırma koşullarını araştırma durumu (%)						
Hiç	18	21.4	34	87.2	52	42.3
Bazen	52	61.9	5	12.8	57	46.3
Genellikle	10	11.9	-	-	10	8.1
Her zaman	4	4.8	-	-	4	3.3
Kredi kullanım konusunda üreticinin yapısı (%)						
Riskten Kaçınır	65	77.4	39	100.0	104	84.6
Riski Sever	19	22.6	-	-	19	15.4

5.5. Fındık İşletmelerinin Kurumsal Kredi Kaynaklarını Ziyaret Etme Sıklığı

Fındık işletmelerinin ihtiyaç duydukları sermaye konusunda bilgi veyahut krediyi sağlamak için resmi kredi kaynaklarını ziyaret etme sıklıkları Tablo 5.21’de verilmiştir. İşletmeler genelinin %35’i sık sık, %30.1’i hiçbir zaman, %19.5’i nadiren, %11.4’ü bazen ve %4.1’i çok sık olarak TCZB ziyaret ettikleri saptanmıştır. Kredi kullanan işletmelerin %45’i sık sık, %22.6’sı nadiren, %15.5’i bazen, %10.7’si hiçbir zaman ve %6’sı ise çok sık olarak TCZB’yi ziyaret etmişlerdir. Kredi kullanmayan işletmelerin %71.8’i hiçbir zaman, %12.8’i nadiren, %12.8’i sık sık ve %2.6’sı ise bazen TCZB’yi ziyaret etmişlerdir.

Fındık işletmelerinin genelinde %29.3’ü bazen, %27.6’sı nadiren, %19.5’i hiçbir zaman, %18.7’si sıkça ve %4.9’u ise çok sık olarak TTK’ları ziyaret etmişlerdir. Kredi kullanan işletmelerin %32.1’i bazen, %22.6’sı sık sık, %21.4’ü nadiren, %16.7’si hiçbir zaman ve %7.1’i ise çok sık olarak TTK’ları ziyaret etmişlerdir. Kredi kullanmayan işletmelerin %41’i nadiren, %25.6’sı hiçbir zaman, %23.1’i bazen ve %10.3’ü sık sık TTK’ları ziyaret etmişlerdir.

İşletmeler genelinin %51.2’si hiçbir zaman, %25.2’i nadiren, %14.6’sı bazen, %8.1’i sık sık ve %0.8’i ise çok sık olarak diğer bankaları ziyaret etmişlerdir. Kredi kullanan işletmelerin %41.7’si hiçbir zaman, %33.3’ü nadiren, %14.3’ü bazen, %9.5’i sık sık ve %1.2’si çok sık olarak diğer bankaları ziyaret etmişlerdir. Kredi kullanmayan

işletmelerin %71.8'i hiçbir zaman, %15.4' bazen, %7.7'si nadiren ve %5.1'i ise sık sık diğerk bankaları ziyaret etmişlerdir.

Tablo 5.21. İşletmelerin kredi kaynaklarını ziyaret etme sıklığı

Kredi kaynakları ve kullanımı	Kredi Kullanan İşletmeler (84)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (39)		İşletmeler Geneli (123)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Ziraat Bankası (%)						
Hiçbir zaman	9	10.7	28	71.8	37	30.1
Nadiren	19	22.6	5	12.8	24	19.5
Bazen	13	15.5	1	2.6	14	11.4
Sıkça	38	45.2	5	12.8	43	35.0
Çok sık	5	6.0	-	-	5	4.0
Tarım Kredi Kooperatifi (%)						
Hiçbir zaman	14	16.7	10	25.6	24	19.5
Nadiren	18	21.4	16	41.0	34	27.6
Bazen	27	32.1	9	23.1	36	29.3
Sıkça	19	22.6	4	10.3	23	18.7
Çok sık	6	7.1	-	-	6	4.9
Diğerk Bankalar (%)						
Hiçbir zaman	35	41.7	28	71.8	63	51.2
Nadiren	28	33.3	3	7.7	31	25.2
Bazen	12	14.3	6	15.4	18	14.6
Sıkça	8	9.5	2	5.1	10	8.1
Çok sık	1	1.2	-	-	1	0.9

5.6. Fındık İşletmelerinin Resmi ve Resmi Olmayan Kaynaklardan Kredi Kullanma Durumu

Araştırma kapsamında ele alınan işletmelerin ihtiyaç duydukları kredilerin temin edildiğı kredi kaynakları bu başlık altında ele alınmıştır. İşletmeler ihtiyaç duydukları sermayeyi, resmi ve resmi olmayan kredi kaynaklarından sağlamaktadır.

5.6.1. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullandıkları Resmi Kaynaklar

Tarım sektöründe hizmet veren işletmelerin ihtiyaç duydukları kredileri sağladıkları resmi kredi kaynakları devlet bankaları, özel bankalar ve kooperatiflerdir. Devlet destekli (sübvansiyonlu) olarak kredi veren kuruluşların başında TCZB gelmektedir. Devlet destekli kredi veren bir diğerk kuruluş TKK'dır. Bunların yanında özel bankalar da çiftçilerin işletme yapılarına uygun ödeme planları olan düşük faizli tarımsal krediler sağlamaktadır. Kredi kuruluşlarından kredi temin edebilmek için çiftçilerin bir takım evrakları ilgili kuruluşa sunmaları gerekmektedir. Bu evraklar,

kamu bankalarında genellikle aynı iken, özel bankalarda iç işleyişe göre değişebilmektedir. Örneğin Denizbank 2022 yılının sonuna kadar sağladığı tarımsal kredilerde yıllık ödemeli şekilde beş yıla kadar vade uygularken, 2023 yılında almış olduğu karar gereği tarımsal kredileri yine yıllık ödemeli şekilde fakat vade sayısını bir yıla sınırlandırma kararı almıştır. Yine Denizbank tarım sigortasını kredi talep eden işletme sahiplerinin profillerine ve kredi notlarına göre zorunlu tutmakta iken, ÇKS belgesini tamamından istemektedir.

TCZB'den kredi kullanan işletmelerle ilgili bilgiler Tablo 5.22'de verilmiştir. Sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanılması hususunda yetkilendirilen TCZB'den kredi kullanan tarım işletmeleri, kredi kullanan 84 işletmenin %74'ünü oluşturmaktadır. TCZB'den kredi kullanan 62 işletmenin %73'ü işletme kredisi kullanmışken geriye kalan kısım yatırım kredisinden faydalanmıştır. İşletme kredisinden faydalanan işletmeler 26 ay vadeli, %0.85 aylık faiz oranlı ve %96'sı nakdi olmak üzere 88711 TL kredi kullanmış ve elde ettikleri krediyi hayvan alımı ve tarımsal üretim başta olmak üzere çeşitli işletme yatırımlarında kullanmışlardır. İşletme kredisinden faydalanan işletmelerin TCZB'ye uzaklığı 10 km'dir. TCZB'den yatırım kredisi kullanan işletmelerin oranı ise %27'dir. Tamamı nakdi ortalama 26 ay vadeli ve sıfır faizli olarak elde edilen yatırım kredisinde ortalama 75294 TL kredi kullanılmış ve tamamı traktör alımında değerlendirilmiştir. Yatırım kredisinden faydalanan işletmelerin TCZB'ye uzaklığı 7 km'dir.

Tablo 5.22. İşletmelerin TCZB'den kredi kullanma durumu

Ziraat Bankası	Kredi kullanan işletmeler (62)			
	İşletme Kredisi (45)		Yatırım Kredisi (17)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) / Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) / Standart sapma
Miktarı (TL)	88711.1	88534.950	75294.1	44351.951
Niteliği (%)				
Nakdi	43	95.6	17	100
Ayni	2	4.4	0	0
Vade (ay)	26	13.514	26	14.397
Faiz (%/ay)	0.85	0.16843	0.0	0.000
Uzaklığı (km)	10.1	7.717	6.82	4.334

Sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanılması konusunda yetkilendirilen bir diğer kuruluş TKK'lardır. TKK'lardan sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanan işletmelerle ilgili bulgular Tablo 5.23'de verilmiştir. Görüşme yapılan işletmelerden

kredi kullanan 84 işletmenin %26'sı TKK'lardan tamamı işletme kredisi olmak üzere sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanmışlardır. İşletmelerin TKK'lardan aylık %0.94 faizli, %86'sı nakdi kalan kısmı aynı olmak üzere 19 ay vadeli 21318 TL sübvansiyonlu tarımsal kredi kullandıkları belirlenmiştir. İşletmeler, TKK'lardan sağladıkları kredilerin %68.2'sini tarımsal üretim, %31.8'ini ise işletme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kullanmışlardır. Fındık işletmelerinin krediyi temin ettikleri TKK'ya ortalama uzaklıkları 5.6 km'dir.

Tablo 5.23. İşletmelerin Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi kullanma durumu

Tarım Kredi Kooperatifi	Kredi kullanan işletmeler (22)	
	İşletme kredisi (22)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Miktarı (TL)	21318.2	5699.928
Niteliği (%)		
Nakdi	19	86.3
Ayni	3	13.7
Vade (ay)	19	4.928
Faiz (%/ay)	0.94	0.07267
Uzaklığı (km)	5.6	2.806

Sübvansiyonlu kredi kullanan 84 işletme aynı zamanda diğer bankalardan sübvansiyonsuz kredilerde kullanmıştır. Denizbank'tan kredi temin eden işletmelerle ilgili bulgular Tablo 5.24'de verilmiştir. Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerden kredi kullanan işletmelerin yaklaşık %13'ü Denizbank'tan ortalama 21.8 ay vadeli ve aylık %1.5 faizli 40909 TL nakdi kredi kullanmışlardır. Denizbank'ın kullandığı kredilerde sıfır faiz oranı bulunmamaktadır. İncelenen işletmelerin Denizbank'tan en düşük aylık %1.29 en yüksek aylık %1.5 faiz oranlarında kredi kullandıkları belirlenmiştir. Denizbank'tan kullandıkları krediyi işletmelerin %36.4'ü tarımsal üretim, %36.4'ü kişisel ihtiyaçları karşılama, %9.1'i tarımsal alet-ekipman ihtiyaçlarını karşılama, %9.1'i traktör alımı ve %9.1'i ticari amaçlarla kullanmışlardır. Denizbank'tan kredi kullanan işletme sahiplerine genellikle kamu bankalarından sübvansiyonlu kredi kullanmalarıyla ilgili talep ettikleri tutarlarda hep bir zorluk çıkarıldığı, Denizbank'ın tarımsal kredi kullandırma ve limit konusunda daha çok yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Denizbank'ın incelenen işletmelere ortalama uzaklığı ise 13.2 km olarak belirlenmiştir.

Tablo 5.24. İşletmelerin Denizbank'tan kredi kullanma durumları

Denizbank	Kredi kullanan işletmeler (11)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Miktarı (TL)	40909.1	20047.217
Niteliği (%)		
Nakdi	11	100
Ayni	-	-
Vade (ay)	21.8	10.486
Faiz (%)	1.5	0.08608
Uzaklığı (km)	13.2	3.488

Araştırmada yer alan üreticilerin diğer resmi bankalardan kredi kullanma durumları Tablo 5.25'de verilmiştir. İşletmelerin yaklaşık %14'ü Şekerbank ve Garanti Bankası gibi diğer bankalardan kredi ihtiyaçlarını karşıladıkları belirlenmiştir. İşletmeler diğer bankalardan tamamı nakit, 32.5 ay vadeli ve aylık %1.5 faiz oranıyla ortalama 47666 TL kredi temin ettikleri belirlenmiştir.

Diğer bankalardan temin edilen kredinin %41.7'si kişisel ihtiyaçlar, %16.7'si bireysel amaçlarla, %8.3'ü tarımsal üretim, %8.3'ü fındık üretimi, %8.3'ü tarım işletmesi merkezi konut temini, %8.3'ü taşıt alımı, %8.3'ü ise düğün yapmak amacıyla kullanmışlardır. Diğer bankaların işletme merkezlerine ortalama uzaklığı 17.1 km'dir.

Tablo 5.25. İşletmelerin diğer bankalardan kredi kullanma durumları

Diğer Bankalar	Kredi kullanan işletmeler (12)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Miktarı (TL)	47666.7	40281.585
Niteliği (%)		
Nakdi	12	100.0
Ayni	-	-
Vade (ay)	32.5	28.770
Faiz (%)	1.5	0.12309
Uzaklığı (km)	14.1	5.567

5.6.2. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullandıkları Resmi Olmayan Kredi Kaynakları

Tarım işletmelerinin ihtiyaç duyduğu sermayenin karşılandığı bir diğer kredi kaynağı resmi olmayan kredi kaynaklarıdır. Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin resmi olmayan kredi kaynaklarından olan tefecilerle hiçbir şekilde borç alışverişi yapmadıkları saptanmıştır. Resmi olmayan kredi kaynaklarından bir diğeri

de tüccarlardır. Fındık işletmelerinin fındık tüccarlarıyla (manavlarla) iktisadi ilişkilerinin sıkı olduğu, karşılıklı güven temeli üzerine kurulu borç alışverişlerinde bulundukları, özellikle fındık tarımında ihtiyaç duyulan sermayenin hasat döneminde elde edilen fındığı, kredi sağladığı tüccara satması karşılığında tüccarların üreticilere girdi temini başta olmak üzere sermaye sağladıkları belirlenmiştir. T ccarlardan sağlanan borca karşılık faiz verilmemiştir.

Araştırma çerçevesinde görüşülen işletmelerin tüccarlardan sağladıkları kredilerle ilgili bulgular Tablo 5.26’da verilmiştir. Üreticilerin tüccarlardan sağladıkları sermaye miktarlarının resmi kaynaklardan sağlanan rakamlara göre oldukça düşük miktarlarda ve kısa vadeli (genellikle hasat sonunda ödenecek şekilde) olduğu belirlenmiştir. Kredi kullanan fındık işletmelerinin %35’i işletme sermayesi ihtiyaçlarını tüccarlardan temin etmişlerdir. Elde edilen sermayenin %79.3’  ayni (tohum, gübre, ilaç v.b.) olarak sağlanmıştır. T ccarlardan temin edilen kredilerin vadesinin ortalama 10.4 ay ve faizinin sıfır olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen kredinin %55.2’si ihtiyaçların karşılanması ve %44.8’i ise tarımsal üretimde kullanılmak üzere temin edildiği ve tüccarların işletme merkezlerine ortalama uzaklığının 3.1 km olduğu saptanmıştır.

Resmi olmayan kredi kaynaklarından sayılan bir diğer kredi kaynağı, eş, dost ve akraba gibi kaynaklardır. Kredi kullanan üreticilerin %5’i ikili ilişki ve güven esasına dayalı olarak şahıslardan borç (kredi) sağlamışlardır. şahıslardan borç alanlar 12 ay vadeli ve sıfır faizli olarak ortalama 14000 TL kredi sağlamışlardır. Temin edilen şahıs borcunun %50’si işletme ihtiyaçları, %25’i traktör alımı ve %25’i de tarımsal alet-ekipman alımının finansmanında kullanılmıştır. Borç alınan şahıslara fındık işletmesinin ortalama uzaklığı 3.1 km’dir.

Tablo 5.26. İşletmelerin tüccarlardan kredi kullanma durumları

Tüccar	T�ccarlardan kredi kullanımı (29)		şahıslardan kredi kullanımı (4)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Miktarı (TL)	13310.3	4610.574	14000.0	4898.979
Niteliği (%)				
Nakdi	6	20.7	4	100.0
Ayni	23	79.3	-	-
Vade (ay)	10.4	0.936	12	4.899
Faiz (%)	0.0	0.0	0.0	0.0
Uzaklığı (km)	3.1	2.013	3.0	2.309

5.6.3. Fındık İşletmelerinin Borç Durumları

İncelenen işletmelerin resmi ve resmi olmayan kredi kanallarından, sübvansiyonlu ve sübvansiyonsuz olarak kredi temin etme durumları Tablo 5.27’de verilmiştir. İşletmelerin sübvansiyonlu kredi kullandırmaya yetkili olan TCZB ve TKK’lardan aldıkları toplam kredi miktarı 106351 TL’dir ve toplam kredi borçlarının %48’ini oluşturmaktadır. Diğer kredi kaynaklarından elde edilen krediler ise çoğu çiftçilere özel kullanım şartları olan, tarımsal kredi olarak adlandırılan kredi miktarı ise 115886 TL olup, toplam kredi borçlarının %52’sini oluşturmaktadır. Fındık işletmelerinin ortalama toplam borcu, 222237 TL’dir.

Tablo 5.27. İşletmelerin toplam borç durumu

Kredi kaynağı (TL)	N	Kullanılan kredi miktarı (TL)	Oran %
Ziraat bankası	62	85032.8	80
Tarım kredi kooperatifi	22	21318.2	20
Sübvansiyonlu toplam kredi tutarı	84	106351.0	100
Deniz bank	11	40909.1	35
Diğer Bankalar	12	47666.7	41
Tüccar	29	13310.3	12
Şahıs	4	14000.0	12
Sübvansiyonsuz toplam kredi tutarı	56	115886.1	100
Toplam kredi tutarı		222237.1	

5.7. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullanmama Sebepleri

Araştırma kapsamında ele alınan kredi kullanmayan işletmelerin kredi kullanmama sebepleri Tablo 5.28’de verilmiştir. İşletmelerin yaklaşık %39’u krediye ihtiyaç duymadığını belirtmişken, %15.4’ü çekmeyi düşündüğünü ve yine %15.4’ü faizli paraya karşı olduğunu ifade etmiştir. Görüşülen işletmelerin %12.8’i daha önce kredi çekip ödemesini bitirmiş olduğu için kredi kullanmadığını ifade etmiş, %10.3’ü ise krediye başvurduğunu fakat şartları el vermediği için kredi çıkmadığını belirtmişlerdir. Geriye kalan kısım ise krediyle ilgilenmediğini (%2.6), kredi koşullarının ağır ve faizlerin yüksek olduğundan kredi çekmediğini (%2.6) ve ödemekte zorlanacağını düşündüğü için (%2.6) kredi kullanmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 5.28. İşletmelerin kredi kullanmama sebepleri

Kredi kullanmama sebebi (%)	Kredi kullanmayan işletmeler (39)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
İhtiyaç duymuyor	15	38.5
Çekmeyi düşünüyor	6	15.4
Faizli paraya karşı	6	15.4
Yeni bitirmiş	5	12.8
Kredi çıkmamış	4	10.3
İlgilenmiyor	1	2.6
Kredi koşulları ağır, faiz yüksek	1	2.6
Ödemekte zorlanacağını düşünüyor	1	2.6

5.8. Fındık İşletmelerinin Kredi Kartı Kullanma Durumu

Kredi kartlarının tüketicilerin mevcut gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı durumlarda ihtiyaç duyulan kredinin sağlanması, sağlanan kredinin ödenmesi sürecini zamana yayması, tüketicilerin nakit taşımak zorunda kalmaması gibi kullanım amaçları vardır (Kaya, 2009). Bilinçli kullanıldığı takdirde insan hayatını kolaylaştıracağı gibi bilinçsiz kullanımında tüketicilerin bütçelerini hayli sarsabilir. Araştırma kapsamında ele alınan işletmelerin kredi kartı kullanımıyla ilgili bilgilere Tablo 5.29'da yer verilmiştir. Kredi kullanan işletmelerin, kullandıkları krediden dolayı kredi kartı almak zorunda bırakıldıkları ve kullandıkları kredi kapanıncaya kadar kullanmaları gerekmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin genelinde %74'ünün kredi kartı kullandığı, kendileri ve hanelerindeki diğer bireylerin %63.7'si en az 1-2 adet, %34.1'i 3-4 adet, %2.2'si 5 adet ve üzeri kredi kartı bulunduğu ve ortalama kart limitlerinin 9435 TL olduğu saptanmıştır. En yaygın kredi kartı kullanım nedenleri sırasıyla; nakit para ihtiyacının karşılanması (%81.3), tarımsal girdi temini (%58.2), bankanın sağladığı diğer olanaklardan yararlanma (%30.8), faizsiz girdi temini (%23.1), kurumsallaşmamış kredi kaynaklarını kullanmak istememe (%18.1) ve diğer (%1.1) gerekçeler şeklindedir. Kredi kullanan işletmeler özelinde kredi kartı kullanımının en yaygın nedenleri sırasıyla; nakit ihtiyacı (%71.7), tarımsal girdi temini (%51.7), bankanın sağladığı diğer olanaklardan yararlanma (%45), kurumsallaşmamış kredi kaynaklarını kullanmak istememe (%28.3), faizsiz kredi temini (%25) ve diğer (%1.7) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmeler özelinde kredi kartı kullanma nedenleri sırasıyla; nakit ihtiyacı (%100), tarımsal girdi ihtiyacının karşılanması (%71), faizsiz

girdi temini (%19.4) ve bankanın sağladığı diğer olanaklardan yararlanma (%3.2) şeklindedir.

İncelenen işletmelerin işletmeler genelinde %26'sı kredi kartı kullanmamaktadır. Kredi kartı kullanılmamasında; kredi kartı kullanmayı bilmeme (%75), kredi kartı kullanmayı düşünmeme (%71.9), borcunu zamanında ödeyememe korkusu (%53.1), daha önce kredi kartı kullanan mağdurlardan etkilenme (%50), kredi kartının gereksiz harcamaya teşvik etmesi (%40.6), faizin haram olması (%28.1) ve kredi kartından yerine göre alınan faizlerin yüksek olması (%25) gibi faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Kredi kullanan işletmelerin kredi kartı kullanmamalarında; kart kullanmayı düşünmeme (%75), kredi kartı kullanmayı bilmeme (%70.8), kredi kartını zamanında ödeyememe korkusu (%58.3), kredi kartından mağdur olmuş kimselerden etkilenme (%58.3), kredi kartının gereksiz harcamaya teşvik etmesi (%41.7), faizin haram olması (%29.2) ve kredi kartından yerine göre alınan faizlerin yüksek olmasının (%29.2) etkisi bulunmaktadır. Kredi kullanmayan işletmelerin kredi kartı kullanmamalarında sırasıyla; kullanmayı bilmeme (%87.5), kart kullanmayı düşünmeme (%62.5), kredi kartı borcunu zamanında ödeyememe korkusu (%37.5), kredi kartının gereksiz harcamaya teşvik etmesi (%37.5), kredi kartı mağdurlarından etkilenme (%25), faizin haram olması (%25) ve kredi kartlarından bazı durumlarda alınan faizlerin yüksek olmasının (%12.5) etkisi bulunmaktadır.

Tablo 5.29. İşletmelerin kredi kartı kullanım durumları, limiti ve kullanıp, kullanmama sebepleri

Tarımsal amaçlı kredi kartı kullanımı	Kredi kullanan işletmeler (84)		Kredi kullanmayan işletmeler (39)		İşletmeler geneli (123)	
	Frekans/ Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans / Ortalama	Oran (%) /Standart sapma	Frekans / Ortalama	Oran (%) /Standart sapma
Evet (%)	60	71.4	31	79.5	91	74.0
Hanedeki toplam kart sayısı (%)						
1-2 adet	37	61.7	21	67.7	58	63.7
3-4 adet	21	35.0	10	32.3	31	34.1
5 ve üzeri adet	2	3.4	-	-	2	2.2
Toplam limit (TL)*	12226.7	19138.557	4032.3	1601.746	9435.2	16007.022
Hayır (%)	24	28.6	8	20.5	32	26.0

*p=0.027

Araştırma alanındaki işletmelerin kredi kartlarını kullanma amaçlarına göre kullanma sıklığı Tablo 5.30'da verilmiştir. İşletmeler genelinde zirai ilaç temini için kredi kartlarını kullanma sıklığı sırasıyla; bazen (%32.6), hiçbir zaman (%28.3), sıkça (%25), nadiren (%9.8) ve çok sık (%4.3) şeklindedir. Kredi kullanan işletmelerin kredi kartlarını zirai ilaç temini için kullanma sıklıkları sırasıyla; hiçbir zaman (%42.6), bazen (%26.2), sıkça (%18), nadiren (%6.6) ve çok sık (%6.6) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmelerde kredi kartlarını zirai ilaç temini konusunda kullanma sıklıkları sırasıyla; bazen (%45.2), sıkça (%38.7) ve nadiren (%16.1) şeklindedir.

Ele alınan işletmeler genelinde hayvan yemi temini için kredi kartlarını kullanma sıklığı sırasıyla; hiçbir zaman (%50), sıkça (%20.7), bazen (%18.5), nadiren (%8.7) ve çok sık (%2.2) şeklindedir. Kredi kullanan işletmelerde kredi kartlarını hayvan yemi temini için kullanma sıklıkları sırasıyla; hiçbir zaman (%62.3), bazen (%13.1), sıkça (%13.1), nadiren (%8.2) ve çok sık (%3.3) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmelerde kredi kartlarını hayvan yemi temini konusunda kullanma sıklıkları sırasıyla; sıkça (%35.5), bazen (%29), hiçbir zaman (%25.8) ve nadiren (%9.7) şeklindedir.

İşletmeler genelinde kredi kartlarını tohum ve fide temini için kullanma sıklığı sırasıyla; hiçbir zaman (%54.3), bazen (%19.6), sıkça (%14.1), nadiren (%9.8) ve çok sık (%2.2) şeklindedir. Kredi kullanan işletmelerde kredi kartlarını tohum ve fide temini için kullanma sıklıkları sırasıyla; hiçbir zaman (%70.5), bazen (%11.5), sıkça (%8.2), nadiren (%6.6) ve çok sık (%3.3) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmelerde kredi kartlarını tohum ve fide temini için kullanma sıklığı sırasıyla; bazen (%35.5), sıkça (%25.8), hiçbir zaman (%22.6) ve nadiren (%16.1) şeklindedir.

İşletmeler genelinde kredi kartlarını akaryakıt temini için kullanma sıklığı sırasıyla; sıkça (%32.6), bazen (%26.1), çok sık (%21.7), hiçbir zaman (%13) ve nadiren (%6.5) şeklindedir. Kredi kullanan işletmeler kredi kartlarını akaryakıt temini için kullanma sıklıkları sırasıyla; çok sık (%32.8), sıkça (%23.0), hiçbir zaman (%19.7), bazen (%18) ve nadiren (%6.6) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmelerde kredi kartlarını akaryakıt temini için kullanma sıklıkları sırasıyla; sıkça (%51.6), bazen (%41.9) ve nadiren (%6.5) şeklindedir.

İşletmeler genelinde kredi kartlarını kimyasal gübre temini için kullanma sıklığı sırasıyla; bazen (%30.4), hiçbir zaman (%26.1), sıkça (%26.1), nadiren (%10.9) ve çok sık (%6.5) şeklindedir. Kredi kullanan işletmelerde kredi kartlarını kimyasal

temini için kullanma sıklıkları sırasıyla; hiçbir zaman (%39.3), bazen (%24.6), sıkça (%16.4), çok sık (%9.8) ve nadiren (%9.8) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmelerde kredi kartlarını kimyasal gübre temini için kullanma sıklığı sırasıyla; sıkça (%45.2), bazen (%41.9) ve nadiren (%12.9) şeklindedir.

İncelenen işletmeler genelinde kredi kartlarını nakit para ihtiyacı için kullanma sıklığı sırasıyla; sıkça (%56.5), çok sık (%22.8), hiçbir zaman (%10.9), bazen (%6.5) ve nadiren (%3.3) şeklindedir. Kredi kullanan işletmelerde kredi kartlarını nakit para ihtiyacı için kullanma sıklıkları sırasıyla; sıkça (%39.3), çok sık (%34.4), hiçbir zaman (%16.4), bazen (%4.9) ve nadiren (%4.9) şeklindedir. Kredi kullanmayan işletmelerde kredi kartlarını nakit para ihtiyacı için kullanma sıklıkları sırasıyla; sıkça (%90.3) ve bazen (%9.7) şeklindedir.

Tablo 5.30. İşletmelerin kredi kartlarını kullanım amaçlarına göre kullanma sıklıkları

Kredi kartının kullanılma amacı	Kredi Kullanan İşletmeler (61)		Kredi Kullanmayan İşletmeler (31)		İşletmeler Geneli (92)	
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)
Zirai ilaç temini						
Hiçbir zaman	26	42.6	-	-	26	28.3
Nadiren	4	6.6	5	16.1	9	9.8
Bazen	16	26.2	14	45.2	30	32.6
Sıkça	11	18.0	12	38.7	23	25.0
Çok sık	4	6.6	-	-	4	4.3
Yem temini						
Hiçbir zaman	38	62.3	8	25.8	46	50.0
Nadiren	5	8.2	3	9.7	8	8.7
Bazen	8	13.1	9	29.0	17	18.5
Sıkça	8	13.1	11	35.5	19	20.7
Çok sık	2	3.3	-	-	2	2.2
Tohum ve fide temini						
Hiçbir zaman	43	70.5	7	22.6	50	54.3
Nadiren	4	6.6	5	16.1	9	9.8
Bazen	7	11.5	11	35.5	18	19.6
Sıkça	5	8.2	8	25.8	13	14.1
Çok sık	2	3.3	-	-	2	2.2
Akaryakıt temini						
Hiçbir zaman	12	19.7	-	-	12	13.0
Nadiren	4	6.6	2	6.5	6	6.5
Bazen	11	18.0	13	41.9	24	26.1
Sıkça	14	23.0	16	51.6	30	32.6
Çok sık	20	32.8	-	-	20	21.7
Kimyasal gübre temini						
Hiçbir zaman	24	39.3	-	-	24	26.1
Nadiren	6	9.8	4	12.9	10	10.9
Bazen	15	24.6	13	41.9	28	30.4
Sıkça	10	16.4	14	45.2	24	26.1
Çok sık	6	9.8	-	-	6	6.5
Nakit ihtiyacı						
Hiçbir zaman	10	16.4	-	-	10	10.9
Nadiren	3	4.9	-	-	3	3.3
Bazen	3	4.9	3	9.7	6	6.5
Sıkça	24	39.3	28	90.3	52	56.5
Çok sık	21	34.4	-	-	21	22.8

5.9. Fındık İşletmelerinin Kredi Kuruluşları Hakkındaki Düşünceleri

İşletme sahiplerinin kredi kuruluşları hakkında düşünceleri, şüphesiz aldıkları hizmetin kalitesi ve kolaylığıyla yakından ilişkidir. Çıktısı üretim olan işletmeler ile hizmet olan işletmelerin müşteri memnuniyet kriterlerinin farklı olması, oldukça doğal bir durumdur. Ancak konunun bütününe bakıldığında verilen hizmet kalitesi, hizmeti alan kişinin algı ve tutumlarını doğrudan ilgilendirmektedir. Günümüzde daha önce bankalardan hiç hizmet almamış ve bankalar tarafından kazanılması gereken müşteri olarak görülen bir bireyin daha önce hizmet almış bireylere oranla altı kat daha fazla maliyete sahip olduğu belirtilmektedir (Demir ve Kırdar, 2008).

Araştırma kapsamında görüşülen fındık işletmelerinin kredi kuruluşları hakkındaki düşünceleri Tablo 5.31’de verilmiştir. Verilen kredi limitlerini yeterli bulma düşüncesine kredi kullanmayan işletmeler kredi kullananlara göre daha şiddetli katılmaktayken işletmeler genelinin de bu düşünceye katıldıkları veya kararsızlık düşüncesine yakın oldukları görülmektedir. Verilen kredi limitlerini yetersiz bulma açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılığın ($p<0.05$) olduğu saptanmıştır. Kredi kullanan işletmeler faiz oranlarını yüksek bulma konusunda kararsız kalmışken kredi kullanmayan işletmelerin katılıyorum seçeneğine yakın oldukları anlaşılmıştır. İşletmeler genelinde ise üreticiler kararsız seçeneğine yakın olsalar da katılıyorum seçeneği üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir Bankaların faiz oranlarının yüksek bulunması açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.01$). İşletmeler geneli banka personellerinin ilgisiz olması düşüncesi açısından incelendiğinde katılmıyorumla yakın kararsız oldukları gözlemlenmiştir. Kredi kullanan işletmeler banka personellerinin ilgisiz olması düşüncesine katılmıyorken, kredi kullanmayan işletmeler kararsızlığa yakın katılıyorum seçeneğini tercih etmişlerdir. İşletmeler banka personellerini ilgisiz bulma yönünden kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır ($p<0.01$).

Nakdi kredi limitlerini yetersiz bulunması konusunda işletmeler geneli ve kredi kullanmayan işletmeler kararsızla yakın iken kredi kullanan işletmeler kararsız kalmışlardır. Sorulan bir diğer soru da kredi kullanma koşullarını ağır bulmalarıyla ilgilidir. Nakdi kredi limitlerini yetersiz bulmaları açısından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır

($p<0.05$). Kredi kullanan işletmeler kredi kullanma koşullarını çok ağır bulma sorusuna katılıyorum şeklinde cevap vermişken, kredi kullanmayan işletmeler katılıyorduma yakın bir şekilde kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir. Üreticilerin kredi kullanma koşullarını ağır bulma bakımından kredi kullanan ve kullanmayan işletmeler arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<0.01$).

Araştırma kapsamında cevap aranan bir diğer soru da verilen kredilere istenen teminatları fazla olup-olmadığıdır. Fındık işletmelerinden kredi kullanan ve kullanmayan işletmelerin verilen kredilere göre istenen teminatları fazla bulmaları konusunda verdikleri cevaplar birbirine benzerdir. Her iki işletme tipinde üreticiler katılıyorum ile kesinlikle katılıyorum arasında cevap vermişken işletmeler genelinde katılıyorduma yakın cevaplar alınmıştır. Son olarak görüşülen işletme sahiplerinin kredi kullanımı konusunda ödeme alışkanlığı olan ve olmayan müşterilerin kredi kullanım koşullarının farklı olmalı sorusuna verdikleri cevaplar da birbirine benzerdir. Kredi kullanan ve kullanmayan işletme sahipleri katılıyorduma yakın cevaplar vermişlerdir. İşletmeler genelinde durum pek farklı değildir.

Tablo 5.31. İşletmelerin kredi kuruluşları hakkındaki düşünceleri

	Kredi kullanan işletmeler (84)****	Kredi kullanmayan işletmeler (39)****	İşletmeler geneli (123)****
Verilen kredi limitleri yetersiz*	3.2	2.3	2.9
Faiz oranları çok yüksek*	3.0	2.1	2.7
Personelleri çok ilgisiz***	4.0	2.8	3.6
Nakdi kredi limitleri ihtiyacımızı karşılamaya yetmiyor**	3.1	2.7	2.9
Kredi kullanma koşulları çok ağır***	2.1	1.7	2.0
Verilen kredilere göre istenen teminatlar çok fazla	1.6	1.5	1.6
Ödeme alışkanlığı olanlar ile olmayanların kredi kullanım şartları farklı olmalı	2.4	2.3	2.4

**** 1: Kesinlikle katılıyorum 2: Katılıyorum 3: Kararsızım 4: Katılmıyorum 5: Kesinlikle katılmıyorum

***, ** ve *, sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde gruplar arasında istatistiki olarak önemli farklılığın olduğunu belirtmektedir.

5.10. Fındık İşletmelerinin Kredi Kullanımlarını Etkileyen Faktörlere Ait Heckman Örnek Seçim Modeli Sonuçları

Araştırma sonuçlarına göre 84 işletmenin krediye erişimi varken, 39 işletmenin krediye erişimi bulunmamaktadır. Kredi kullanan 84 işletmenin %73.8'i TCZB'den kredi kullanmışken %26.2'si TKK'lardan kredi kullanmıştır. Krediye erişimi bulunan 84 işletmenin 3 adeti aykırı (ekstrem) değerler barındırdığı ve veri setini bozduğu gerekçesiyle modele dahil edilmemiş, kredi kullanımı modelinin analizi 81 kredi kullanan işletme, 39 kredi kullanmayan işletme olmak üzere toplam 120 gözlem üzerinden değerlendirilmiştir.

5.10.1. Modelin Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Araştırma alanında yer alan fındık işletmelerinin kredi kullanımlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi için oluşturulan modelde yer alan değişkenlerin gruplandırılmış ve gruplandırılmamış şekilde tanımlayıcı özet istatistikleri ve test sonuçları Tablo 5.32'de verilmiştir. Anket yapılan işletme sahiplerinin ortalama yaşları yaklaşık 57 yıl ve işletmelerin ortalama arazi varlıkları 33 dekar olarak saptanmıştır. Ele alınan fındık işletmelerinin ortalama iş gücü masrafları 3252 TL/yıl ve hanelerin ortalama yıllık gelirleri 98759 TL olduğu belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin ortalama hane sayısı 4 bireyden oluşmaktadır. İşletmelerin ortalama büyükbaş hayvan varlığı ise 4'dür.

İşletme yöneticilerinin ortalama yaşı kredi kullanmayan işletmelerde 53 iken, kredi kullanan işletmelerde 58'dir. Ortalama arazi varlığı kredi kullanmayan işletmelerde 31 dekar iken, kredi kullanan işletmelerde 34 dekadır. Ortalama yıllık iş gücü masrafları kredi kullanmayan işletmelerde 1182 TL iken, kredi kullanan işletmelerde 4249 TL'dir. Yıllık ortalama toplam hane gelirleri kredi kullanmayan işletmelerde 96226 TL iken, kredi kullanan işletmelerde 99979 TL'dir. Ortalama hanehalkı sayısı kredi kullanmayan işletmelerde 4 kişi iken, kredi kullanan işletmelerde 5 kişidir. Ortalama büyükbaş hayvan varlığı kredi kullanmayan işletmelerde 3 iken, kredi kullanan işletmelerde 5'dir.

Tablo 5.32. Fındık işletmelerinin model değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	İşletmeler Geneli (N=120)		Kredi kullanmayan (N=39)		Kredi kullanan (N=81)		T-test
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma	
SUBKMKTR (TL)	60259.26	51941.20	-	-	60259.26	51941.20	
YAS (yıl)	56.58	10.14	53.359	11.902	58.136	8.836	6.095**
ARZIVRLG (da)	33.27	24.93	31.282	20.29	34.222	26.945	0.364
ISGUCUMA (TL)	3252.15	3010.42	1181.641	786.075	4249.062	3176.624	35.182***
TOPHANGE (TL)	98759.11	45562.39	96225.641	35434.400	99978.930	49868.871	0.177
HANEHALK (kişi)	4.41	1.82	3.974	1.495	4.617	1.934	3.343*
HYVNVARL (adet)	4.29	5.83	2.590	3.330	5.111	6.567	5.101**
	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Frekans	Oran (%)	Chi-kare testi
KRERISIM (kişi, %)	81	68	-	-	81	100	0
ASILMESL (çiftçi)	93	78	22	56	71	88	13.000***
TKNLARST (kişi)	56	47	11	28	45	56	6.851***
EGITIM (lise ve üstü)	26	22	17	44	9	11	14.504***
MDENİHAL (evli)	114	95	37	95	77	95	0
RISKYPSI (riski sever)	17	14	0	0	17	21	7.888***
FAIZTTUM (faize karşı)	28	23	22	56	6	7	32.651***
YYMHZME (kişi)	20	17	3	8	17	21	2.462
ZRTZYRT (kişi)	61	51	6	15	55	68	26.987***
KRDKART (kredi kartı kullanıyor)	89	74	31	79	58	72	0.492

Not: * p<0.1; ** p<0.05; *** p<0.01

5.10.2. Heckman Örnek Seçim Modeli Bulguları

Fındık işletmelerinin sübvansiyonlu krediye erişim model sonuçları Tablo 33'te, kredi kullanım miktarı model sonuçları ise Tablo 34'te verilmiştir. Modelde birinci aşamada hesaplanan ters mill oranları, ikinci aşamada yanlışlığı ortadan kaldırmak için kullanılmıştır. Ters mill oranı pozitif işaretli ve istatistik açıdan önemli bulunmuştur. Ters mill oranlarının pozitif ve istatistik açıdan önemli olması, model parametrelerinin tahmin edilmesinde sıfır olan gözlemlerin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Sıfır gözlemler dikkate alınmadığında modelin yanlış olacağına işaret etmektedir. Yani kredi kullanımı sıfır olan fındık üreticilerinin kredi kullanma olasılıklarının pozitif olduğunu ifade etmektedir. Model için tahmin edilen ρ parametresi iki farklı hata terimi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. İkinci aşamada klasik en küçük kareler metoduyla tahmin edilen modelin açıklama gücü 0.58 olarak bulunmuştur ($F=6.64$, $p<0.01$). Bu değer bağımlı değişkende meydana gelen değişimin

%58'inin ikinci aşamada ele alınan değişkenlerde meydana gelen değişimlerle açıklandığını göstermektedir.

Hane halkı büyüklüğü ($p<0.02$) ve işgücü maliyeti ($p<0.01$) değişkenleri fındık işletmelerinin krediye erişimini pozitif yönde etkilemektedir. Mpuga (2008), yapmış olduğu çalışmada hane halkı büyüklüğünün krediye erişimi pozitif yönde etkilediğini belirlemiştir. Sebopetji ve ark. (2009)'nın yapmış olduğu çalışmada ise negatif etkilediği tespit edilmiştir. Arazi varlığı ($p<0.01$), faize karşı tutum ($p<0.01$) ve kredi kartı kullanım durumu ($p<0.05$) değişkenleri ise krediye erişimi negatif yönde etkilemektedir. Awotide vd. (2015)'nin yapmış oldukları çalışmalarında tarım arazisi varlığı ile tarımsal krediye erişim arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirlemişlerdir.

Tablo 5.33. Fındık işletmelerinin krediye erişim modeli sonuçları

Değişkenler	Estimate	Std. Error	Marginal Effects	VIF
(Intercept)	-1.756	2.219		
YAS	0.026	0.030	0.004	1.67
EGITIM	-1.090	0.816	-0.231	1.29
HANEHALK	0.350**	0.154	0.049	1.31
ASILMESL	0.659	0.630	0.12	1.35
ARZIVRLG	-0.038***	0.012	-0.005	2.22
ISGUCUMA	0.001***	0.000	0.0001	1.56
TKNLARST	0.884	0.559	0.124	1.72
FAIZTTUM	-2.909***	0.994	-0.767	3.32
KRDKART	-1.811**	0.895	-0.162	3.48
YYMHZME	-0.326	0.610	-0.054	1.35
Gözlem Sayısı	120			
Pseudo R2	0.71			
LR chi ² (11)	106.71***			
Log Likelihood	-22.312			
Akaike Bilgi Kriteri	66.625			

* $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Model sonuçları; medeni hal, çiftçinin risk yapısı, faize karşı tutum, kiralık işgücü masrafı, yayım hizmetlerine erişim, kredi kaynaklarını ziyaret etme sıklığı ve kredi kartı varlığı değişkenlerinin istatistik açıdan %5 düzeyinde anlamlı olduklarını ve kredi kullanım miktarını pozitif yönde etkilediğini göstermiştir. Buna karşın işletme sahiplerinin eğitim düzeyi sübvansiyonlu kredi kullanımını %10 düzeyinde istatistiki olarak negatif yönde etkilemektedir. Evli olan fındık üreticileri, bekâr olanlardan yaklaşık 37 bin TL daha fazla kredi kullanmaktadırlar ($p<0.05$). Riski seven fındık üreticileri, riski sevmeyen fındık üreticilerinden yaklaşık 27 bin TL daha fazla kredi

kullanmaktadır ($p<0.05$). Beklentilerin aksine model sonuçları faize karşı dini olarak olumsuz tutumu olan fındık üreticilerin kredi kullanım miktarlarının diğerlerinden yaklaşık 54 bin TL daha fazla olduğunu göstermektedir ($p<0.01$). Kiralık işgücü masrafı yüksek olan fındık üreticileri, diğerlerinden 12 TL daha fazla kredi kullanmaktadır ($p<0.01$). Yayım hizmetinden yararlanan fındık üreticileri diğerlerinden 26 bin TL daha fazla kredi kullanırken ($p<0.05$), kredi kuruluşlarını ziyaret eden fındık üreticileri ziyaret etmeyenlerden 36 bin TL daha fazla kredi kullanmaktadır ($p<0.01$). Kredi kartı olan fındık üreticileri, olmayan üreticilerden 44 bin TL daha fazla kredi kullanmaktadır ($p<0.01$). Yaş değişkeninin de kredi kullanım miktarı pozitif yönde etkilemesi beklenirken, bu değişken istatistik açıdan önemli bulunmamıştır ($p>0.10$). Eğitim düzeyi arttıkça kredi kullanım miktarı yaklaşık 25 bin TL azalmaktadır ($p<0.10$). Toplam hane halkı geliri, hayvan varlığı ve arazi varlığı değişkenleri kredi kullanım miktarını etkilemesi beklenirken, bu değişkenlerin etkileri istatistiki açıdan anlamlı bulunmamıştır ($p>0.10$).

Tablo 5.34. Fındık işletmelerinin kredi kullanım miktarı model sonuçları

Değişkenler	Estimate	Std. Error	VIF
(Intercept)	-105100.00	43860.00	
YAS	601.20	542.60	1.54
EGITIM	-24660.00*	13870.00	1.29
HANEHALK	-1147.00	2302.00	1.30
MDENIHAL	37190.00**	18190.00	1.08
TOPHANGE	-0.05	0.09	1.42
RISKYPSI	26520.00**	10240.00	1.25
FAIZTTUM1	54230.00***	17480.00	1.44
HYVNVARL	-935.20	766.00	1.75
ISGUCUMA	12.33***	1.73	2.00
ARZIVRLG	-252.70	198.50	1.93
YYMHZME	25760.00**	11520.00	1.55
ZRTZYRT	35380.00***	8840.00	1.21
KRDKART	43959.92***	824.38	1.44
InvMillsRatio	29540.00*	15960.00	1.57
Sigma	35270.00		
Rho	0.84		
Gözlem Sayısı	120		
Kredi kullanmayan işletme	39		
Kredi kullanan işletme	81		
Multiple R ²	0.5846		
F (14, 66)	6.64***		

* $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Samsun İli Tekkeköy İlçesinde faaliyet gösteren fındık işletmelerinin sübvansiyonlu krediye erişimleri, kredi kullanımları ve etkili faktörler ortaya konulmuştur. Çalışmanın ana materyalini Samsun İli Tekkeköy İlçesinde faaliyet gösteren ÇKS'ye kayıtlı fındık işletmeleri oluşturmuştur. Çalışmanın amacına uygun olarak hazırlanan anketler tabakalı tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilen 123 fındık üretim işletmesi sahibine birebir görüşme yoluyla uygulanmıştır.

Ele alınan işletme sahiplerinden kredi kullanan işletmelerin yaş ortalamalarının yaklaşık 58 olduğu tespit edilmiş olup, 2022 yılı itibarıyla ÇKS'ye kayıtlı üreticilerin yaş ortalaması olan 55'in üzerinde oldukları anlaşılmıştır. Öte yandan yine kredi kullanan işletme sahiplerinin yaklaşık %95'inin evli oldukları belirlenmiş, hanelerinin yaklaşık 5 kişiden oluştuğu gözlemlenmiş ve üreticilerin yaklaşık %88'nin asıl işinin çiftçilik olduğu saptanmıştır. Bu sebeplerle kredi kullanan fındık üreticilerinin ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kazançlarını arttırmak istedikleri ve üretim kapasitelerini arttırabilmek için ihtiyaç duydukları nakit parayı kredi yoluyla karşılama motivasyonuna sahiptirler. Kredi kullanmayan işletmelere baktığımızda yaş ortalaması 53 ve 2022 yılı ÇKS'ye kayıtlı üreticilerin yaş ortalamasının altında oldukları saptanmıştır. Kredi kullanmayan işletme sahiplerinin %95'i evli ve hanelerinin yaklaşık 4 kişiden (kredi kullananlara göre sayıları daha az) oluştuğu belirlenmiş ve yaklaşık %56'sının çiftçiliği asıl meslek olarak gördükleri anlaşılmıştır.

Fındık işletmeleri hanelerinin geçimini sağlamak için yan işlerle de uğraşmakta olup yan işlerle uğraşanların oranı kredi kullanan işletmelerde %20 iken, kredi kullanmayan işletmelerde %59'dur. Kredi kullanmayan işletmeler toplam gelirlerine farklı bir sektörde çalışarak katkı sağlarken kredi kullanan işletmelerin yan uğraşları olmadığı için ihtiyaç duydukları nakit para akışını sübvansiyonlu tarımsal kredi yoluyla karşıladıkları değerlendirilmektedir. Asıl işi çiftçilik olmayanlara sübvansiyonlu tarımsal kredi sağlanmamalı, eğer sağlanıyorsa bu kontrol altında tutulmalı, kıt şekilde kullanıma sunulan sübvansiyonlu tarımsal krediler asıl işi tarım olan üreticilerin kullanımına sunulmalıdır.

Fındık üreticilerinin eğitim düzeyleri genel olarak düşüktür. Model sonucu eğitim düzeyi yüksek işletmecilerin kullandıkları kredi miktarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu sonuç üzerinde yeni bir çalışma yapılmasına muhtaçtır.

Eğitim düzeyi yüksek insanların kredi kullanımı konusunda tereddütlerinin olduğu, ödemekte zorlanacakları endişesiyle kredi kullanmadıkları değerlendirilmektedir.

Araştırma alanında incelenen işletmelerden kredi kullanan işletmelerin %63'nün tarım sigortası yaptırdıkları, kredi kullanmayan işletmelerin ise tamamının tarım sigortası yaptırmadıkları saptanmıştır. Kredi kullanan işletme sahipleri bazı kredi paketlerinde tarım sigortasının zorunluluk olduğu için yaptırmak zorunda olduklarını, mecbur bırakılmasalar faydalı olmadığını düşündükleri için yaptırmayacaklarını belirtmişlerdir. Bu durum fındık üretiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından risk teşkil etmektedir. Üreticiler tarım sigortası konusunda bilinçlendirilerek doğal risklere karşı sigorta yaptırmaları yaygınlaştırılmalıdır.

Fındık üretim faaliyetinde makineli tarım yaygın olmayıp, temel faaliyetler iş gücüne dayalıdır. Bu da iş gücü ve üretim maliyetlerini yükseltmektedir. Bu sebeple dik ve engebeli fındık üretim alanlarında çalışmaya uygun hasat makineleri geliştirilmeli ve gerekli teşvikler sağlanarak yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

İncelenen işletmelerde fındık üretim faaliyetiyle ilgili yayım-eğitim çalışmaları ve üreticilerin katılımı yetersizdir. Bu durum üreticilerin doğru tarım teknikleri kullanımına engel olmakta ve dolayısıyla üretim verimliliğini ve ürün kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bölgede yapılacak tarımsal yayım - eğitim çalışmalarının etkin bir şekilde duyurusu yapılmalı, üreticilerin katılımları teşvik edilmelidir.

Fındık işletmelerinin ölçeklerinin küçük olması, hanehalkı sayısının fazla olması ve fındık üretiminde sağlanan gelir ve karlılığın düşük olmasından dolayı üreticilerin çok büyük bir kısmı (%87) tasarruf yapamamaktadır. Bu nedenle üreticiler geçimini tarım (fındıktan) yeterince sağlayamamakta, tarım ve kırsaldan göçler yaşanmakta, tarım ve fındık üreticiler için güvence olmamaktadır. Fındık üretim işletmelerinin ölçeği büyütülmeli, dekara verim artışı sağlanarak gelir arttırılmalı ve üreticilere tasarruf yapma alışkanlığı için eğitimler düzenlenmelidir.

Kredi kullanan işletmeler ellerinden geldiğince bankaların kredi kullandırma şartlarını araştırdıklarını, özellikle ödeyecekleri faiz ve geri ödeme zamanı konusunda çok dikkatli davrandıklarını, kredi kullanmayan işletmeler ise genellikle kredi kullanmayı düşünmedikleri için bu konuda hiç araştırma yapma gereği duymadıklarını ifade etmektedirler. Üreticilerin bankaların kredi kullanma koşulları hakkında bilgi

sahibi olabilmeleri için detaylı açıklamaların yer aldığı broşürler dağıtılabilir ve tanıtım toplantıları düzenlenebilir.

Türkiye’de sübvansiyonlu tarımsal kredileri kullandırma yetkisi ilk olarak 2004 yılında TCZB ve TKK’lara verilmiş ve günümüzde de aynı şekilde uygulanmaya devam etmektedir. Fındık işletmeleri çeşitli tarımsal ihtiyaçlarını karşılamak üzere TCZB’den ve TKK’lardan sübvansiyonlu tarımsal kredilerden faydalandığı ve kredinin çok büyük bir kısmının nakdi olarak sağladıkları belirlenmiştir. Sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanan işletmeler uygulamadan genel olarak memnun olduklarını belirtmekte, limitlerin güncellenmesini talep etmektedirler. Bunların yanında devlet destekli olmasa da bazı özel bankaların tarım sektörüne hizmet veren bireylere özel faiz avantajlarının olduğu kredi paketleri de bulunmaktadır. Bu bankalar Denizbank ve Şekerbank başta olmak üzere üreticileri tarımsal kredi paketleriyle buluşturmakta ve sektörün ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Araştırma bölgesinde üreticilere özel kredi paketleri olduğu halde Şekerbank’ı kullanan fındık işletmesine çok nadir rastlanılmıştır. Bunun temel sebebi olarak bankanın ilçede şubesinin olmaması ve diğer uzak şubelerin de bölgede kredi çalışmalarında bulunmamasıdır.

Araştırma kapsamında görüşülen üreticilerden TCZB ve TKK’lardan sübvansiyonlu kredi kullanan işletme sahipleri bu krediyi kişisel ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanamadıkları ve bazı durumlarda limitinin işletmede ihtiyaç duyulan kredi miktarına göre yetersiz kalmasından dolayı özel bankalardan da faydalanmak zorunda kalmaktadırlar. Özellikle son yıllarda artan girdi maliyetleri ve ürün fiyatlarında oluşan belirsizlikler, üreticilerin nakit para ihtiyaçlarını arttırmış ve kamu bankalarının verebileceği üst kredi limiti yetersiz kalmıştır. Son yıllarda özel bankalardan temin edilen kredi miktarları artmasına rağmen memnuniyet düşük kalmaktadır. Bunun sebebi daha yüksek faizler, dosya masraflarının talep edilmesi ve verilen limitin yetersiz kalmasındandır. Yüksek maliyetli olmasına rağmen işletmelerin ailevi ihtiyaçları neticesinde kullanmak zorunda oldukları krediler için özel bankaların kredi limitlerinde artış sağlanmalı, işletmelerin ailevi ihtiyaçları karşılanarak sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlanmalıdır.

Fındık işletmeleri kredi kaynağı olarak genellikle resmi kredi kaynaklarını kullanmaktadırlar. İşletmeler genelinde yaygın olan bir başka kredi kaynağı ise işletmelerin ihtiyaç duydukları girdilerin sezon içerisinde tüccarlardan borç olarak alınmasıdır. Bu sistem genel olarak karşılıklı güven esaslı çalışmaktadır. Üretici

ihtiyaç duyduğu gübre ve ilaçları tanıdığı/bildiği tüccardan hasat döneminde fındığını ona satması sözü vererek borç olarak temin eder ve hasat döneminde fındığını aynı tüccara satarken yıl içerisinde aldığı gübrenin/ilacın güncel fiyatı üzerinden fiyatları hesaplanır ve teslim edilen fındığın parası üzerinden düşürülür. Bu şekilde oluşturulan kredi sisteminde üretici tabi olduğu tüccara mecbur kalmakta ve randıman durumuna göre daha çok para edebileceği halde borçlu olduğu tüccarın insafına kalmaktadır. Öte yandan sezonda daha düşük olan gübre/ilaç fiyatları maalesef hasat sezonunda fiyatları artınca güncel fiyatlar üzerinden ödeme yapılması yine üreticiyi zor durumda bırakan bir ödeme sistemidir. Dolayısıyla bu konuyla ilgili olası mağduriyetlerin giderilebilmesi için devlet tarafından yapılan kontrollerin arttırılması gerekmektedir.

Araştırma alanında ele alınan fındık işletmelerinin sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanımlarıyla ilgili kurulan Heckman modeline göre medeni hal, çiftçinin risk yapısı, faize karşı dini tutum, işgücü kiralama masrafı, yayım hizmetlerine erişim, TCZB'yi ziyaret etme sıklığı ve kredi kartı varlığı kredi kullanım miktarını pozitif yönde etkilerken, eğitim düzeyi negatif yönde etkilemektedir. Faize karşı olan üreticilerin daha fazla kredi kullanması beklentilerin tersine bir sonuç olarak belirlenmiştir.

Sübvansiyonlu tarımsal krediler de maliyetin üreticilere yansımaları farklılık gösterebilmektedir. Özellikle tarım sektörüne hizmet veren tarımsal üreticilerin eğitim düzeyleri dikkate alındığında onlara kredi konusunda gerekli bilgilendirmelerin daha özenli şekilde yapılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu sayede tarımsal üreticiler kendileri için cazip görünen, o an ihtiyaç duyduğu nakit para akışını sağlayan kredinin gelecek dönem geri ödemesini doğru analiz edebilmesi sağlanır ve oluşabilecek mağduriyetlerin önceden önüne geçilebilir. Sübvansiyonlu tarımsal kredi paketlerinde bazı durumlarda sıfır faizli kredi verilmektedir. Fakat bu paketlerin bile müşteriye bir miktar masrafı olduğu anlatılmalıdır.

Fındık işletmelerinin sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanmamalarının sebepleri kredi çekme koşullarının ağır olması, faizlerin yüksek olması ve geri ödemede zorlanmalarıdır. İşletmesini büyütmek amacıyla sübvansiyonlu tarımsal kredi kullanmak isteyen işletme sahiplerine gerekli kolaylıklar sağlanmalı, çiftçi kredisi olarak tanımlanan kredilerden talep edilen teminatlar düşürülmeli, kefil yerine ipotek şeklinde teminatlar istenmelidir.

Günümüzde kredi kartları artık her türlü ihtiyacın karşılanmasında önemli rol oynamaktadır. Kredi kartları sağladıkları avantajlar ve kolaylıklar neticesinde

insanların hayatlarını oldukça kolaylaştırmaktadır. Fındık işletmelerinin yarısından fazlası tarımsal girdi temini için kredi kartı kullanmışlardır. Fındık üreticileri yine kredi kartı veren kurumlardan kredi kartını nasıl kullanacaklarına dair eğitimler neticesinde kredi kartı kullanmaya teşvik edilmeli, kredi kartlarının sağladığı imkanlardan faydalanmaları sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Adanacioğlu, H. , Artukoğlu, M. & Güneş, E. (2017). Türkiye'de Tarımsal Kredi Performansının Çok Boyutlu Ölçekleme Yaklaşımıyla Analizi . Tarım Ekonomisi Dergisi , 23 (2) , 195-204 . DOI: 10.24181/tarekoder.364932
- Adıgüzel Ö, (2006). Tokat İli Turhal İlçesi Tarım İşletmelerinin Tarımsal Kredi Kullanım Durumları, Üreticiler Üzerine Etkileri, Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Tokat.
- Akçalı, A., ,Boz, İ. (2022). Çiftçilerin Ziraat Odasının Verdiği Danışmanlık Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi: Samsun İli Terme İlçesi Örneği. ISPEC Journal of Agricultural Sciences, 6(2), 211-222.
- Albayrak Vural, M. M. (2008). Fındıkta Destek Politikalarındaki Değişimin Üretici Üzerindeki Etkisi, Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 261858 (Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ETVVWOn3tTJREjiXkjZV_Og&no=OOa8flxAWSiEkKauMQkmhQ)
- Alpkent, N., (1991). Tarımsal Kalkınmada Mekanizasyon Planlaması. Milli Prodüktivite Yayınları, 417, Ankara.
- Altunpala, B., Bozoğlu, M. (2018). Fındık İşletmelerinin destekleme Düzeyine Bağlı Yetiştirme İstekliliği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarım ve Doğa Dergisi 21(Özel Sayı): 161 - 167.
- Anonim, (2019a). Dokap Bölgesi Tarımsal Üretim ve Tarıma Dayalı Sanayi Envanteri, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara
- Anonim, (2020a). Yıllık Çalışma Raporu, Tarım ve Orman Bakanlığı İl Müdürlüğü, Samsun
- Anonim, (2022a). Ziraat Mühendisleri Odası, Erişim Adresi: http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/3a115cbd6f47889_ek.pdf?tipi=14&sube Erişim Tarihi: 18.12.2022
- Assogba, P. N., Kokoye, S. E. H., Yegbemey, R. N., Djenontin, J. A., Tassou, Z., Pardoe J., Yabi, Y. A., 2017. Determinants of credit access by smallholder farmers in North-East Benin. Journal of Development and Agricultural Economics, 9(8), 210-216. doi: 10.5897/JDAE2017.0814.
- Awotide, B.A., Abdoulaye, T., Alene, A., & Manyong, V.M. (2015, August). Impact of access to credit on agricultural productivity: Evidence from smallholder cassava farmers in Nigeria. International Conference of Agricultural Economists (ICAE), Milan/Italy.
- Balcıoğlu, K., (2012). Tarım İşletmelerinin Finansal Kaynakları, Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 326949, Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=rcbWnuqW6HxCZ_98ARap_glgJt7uudPEBaWt6IaI8rE1AbgNQbk4qX_iLDGUUhQfR
- Başer U., (2021). Sığır eti arz zinciri ve besi işletmelerinin ekonomik sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği: Samsun ili örneği, Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 677064 (Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=8tbPippmWV_b-Irrn9YEAhyKNXeGAOQvCauE8c08Qg8rU43QY3IyNkklanBstcB)

- Baysa, E. & Cihangir, M. (2021). Tarımsal Üretimin Finansmanına Yönelik Sübvansiyonlu (Faiz İndirimli) Olarak Kullandırımı Yaygın Olan Sıfır Faizli Kredilerin Müşterilere Olan Maliyetinin Tespiti . Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi , 13 (25) , 323-343 . DOI: 10.14784/marufacd.975945
- Bramna, M. K. (1999). An Evaluation Of Bank Credit Policies For Farm Loan Portfolios Using The Simulation Approach. University of Sydney Department of Agricultural Economics, Sydney.
- Case, L. ve Whitaker, K., (1998). What are the goals and purposes of agricultural education?, The Agricultural Education Magazine, 71(3), <http://www.cals.ncsu.edu/agexed/leap/aee500/case.htm> (ulaşım tarihi: 30.12.2022)
- Çağlar, R. U. , Kılıç, O. & Başer, U. (2016). LEASING IN TURKISH AGRICULTURAL SECTOR . Journal of Life Economics , 3 (2) , 31-40 . DOI: 10.15637/jlecon.122
- Çakıroğlu, D., (2007). “İGEME Japonya Ülke Raporu”, Ankara 2007, Sf. 6
- Çetin, B. 2014.Tarımsal Finansman. Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Demir, O., F. ve Kırdar, Y., (2008). “Müşteri İlişkileri Yönetimi: CRM”, The Review of Social, Economic and Business Studies, 2009, Vol.7/8, s. 293-308.
- Demir S., (2019). Türkiye’de Fındıkta Uygulanan Tarım Politikaları: Sakarya İli Örneği. Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 575772 (Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=jNRDC1RLfVd4_T7x7ZXmmaKbJ4_cD5uzaPdeTE5Sn_V2pRkQrE3p2OD6c7rf2bH7)
- Doll, J.P., Orazem, F. 2005. Teorik ve Uygulamalı Üretim Ekonomisi. (Editör Şinasi Akdemir, Çeviren Tuna Alemdar).Seçkin Yayıncılık San. Ve Tic. A.Ş., Ekonomi Kitapları Dizisi:16, Ankara.
- Duramaz, S. & Taş, T. (2018). Kamusal, Özel Ve Yabancı Sermayeli Bankaların Kullandıkları Tarımsal Kredilerin Tarımsal Üretime Etkisi: Ege Bölgesi’ne Yönelik Panel Veri Analizi . Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi , 14 (1) , 35-50 . DOI: 10.17130/ijmeh.2018137572
- Elder, G. H., Johnson, M. K. & Crosnoe, R., (2003). The Emergence And Development Of Life Course Theory. In: Handbook Of The Life Course. Springer, pp. 3–19.
- Emmanuel, O. E. and Innocent A. A. (2011). Farmer credit reserve and the success of microfinance institutions in Cross River State Nigeria. Department of Agriculture Economics and Extension, University of Calabar, Nigeria.
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kırıl, T., Açıl, A.F. & Demirci, R., (1995). Tarım Ekonomisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:15, 298 s, Ankara
- Esen, A., (2022). Samsun İlindeki Tarım Arazilerinin Atıl Kalmasında Etkili Faktörler, Ulusal Tez Merkezi , Tez No: 753653 (Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=RsTBl6RWK25OBMIKtlgY_Yb388zk_V2FUu39I9WpAROFQz2AZIvAZGISSaDSqw8im)

- Feder, G., Lawrence, L. G., Justin, Y. and Xiaopeng L. (1991). Credits effect on productivity in Chinese agriculture. Policy Research Working Paper Series, World Bank.
- Gebeyehu, L., Emana, B., Mitiku, F., & Ejeta, T. T. (2019). Determinants of Access to Agricultural Credit among Small holder Maize Farmers: The Case of Hababo Guduru District, Horro Guduru Wollega Zone, Ethiopia. International Journal of Horticulture, Agriculture and Food Science, 3(3), 112–118. <https://doi.org/10.22161/ijhaf.3.3.1>
- Greene, W.H., (1997). “Econometric Analysis”, Prentice Hall International Inc., 3. Baskı, Yıl: 1997.
- Güneş, E. ve Artukoğlu, M. M. 2010. Küresel kriz sürecinde Türkiye’de tarımsal kredi etkinlik ve uygulamaları. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa.
- Güneş, E. ve Hormoz, M., (2016). ABD’de Tarımsal Kredi Sistemi ve Türkiye Tarımına Yönelik Öneriler, XII. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt:1, s.319-329.Isparta.
- Haji, J., & Tilahun, A., (2013). Impact of Microfinance on The Livelihood of Smallholders Farmers: The Case of Oromia Credit and Saving Share Company, Grawa Branch, East Hararghe Zone, Oromia National Regional State, Ethiopia. Unpublished Doctoral Dissertation, Haramaya University, Ethiopia.
- Heckman, James J., (1979). “Sample Selection Bias as a Specification Error,” Econometrica, Econometric Society, Cilt. 47, No: 1, ss. 153-161, Yıl: 1979.
- İnan, İ.H. 1994. Tarım Ekonomisi. Trakya Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tekirdağ.
- İnan, İ.H. 2016. Tarım Ekonomisi ve İşletmeciliği. İdeal Kültür&Yayınçılık. İstanbul. 415 s.
- Kacem S.B.A. ve Zouari S. G., (2013). “The determinants of access to financial services for micro-credit associations: Application on Tunisian case”, E3 Journal of Business Management and Economics., E3 Journals, vol. 4(2), pages 031-046.
- Kalaycı, Ş. 2010. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 5. Baskı, Asil Yayın, Ankara.
- Karacan, A. R., (1991). Tarım İşletmelerinin Finansmanı ve Tarımsal Kredi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 498, Bornova-İzmir 1991.
- Karagatyan, A., (2019). Samsun İli Çarşamba İlçesindeki Tarım İşletmelerinin Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kredisine Erişimi ve Kredi Talebini Etkileyen Faktörler, Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 539787, (Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=as2oTjW5jfr9IKSvmCdJYiRfWE6sUIL12MdcP-XMmpQ49bdL-w3eo6v2tjvWdRfw>)
- Karamürsel ve Ark (2008), Türkiye’de AB uyum sürecinde üretici birlikleri. [http://www.bahcesel.com/forumsel/milli-tarim-seferberligi/17788-turkiyede-ab-uyum-surecinde-uretici-birlikleri/\(27.04.2010\)](http://www.bahcesel.com/forumsel/milli-tarim-seferberligi/17788-turkiyede-ab-uyum-surecinde-uretici-birlikleri/(27.04.2010)).
- Kaya, F. (2009), Kredi Kartları 5464 Sayılı Banka ve Kredi Kartları Kanunu İlaveli, İstanbul: Beta Yayıncılık. S: 120-140

- Korie, O. C., Ezeomah, B., Orebiyi, J. S., Otitolaiye, J. O. and Saliu, O. J. (2012). Factors Influencing the Use of Agricultural Credit: A Case Study of Agricultural Credit Guarantee Scheme Fund in Ikwuano Local Government Area, Abia State, Nigeria. *International Journal of Applied Research and Technology*. 1(8): 24 – 31.
- MISFA. (2018). Microfinance Investment Facility for Afghanistan (MISFA) Annual Report. Retrieved January 12, 2023, from <http://www.misfa.org.af/wpdata/uploads/2018/09/201889.pdf>
- Moahid , M., and Maharjan, K. (2021). Characteristics and challenges of formal agricultural credit in Afghanistan: what potential policy can increase participation? *Journal of Contemporary India Studies: Space and Society*, Hiroshima University, 11, 21-37.
- Monke, J., (2008). *Agricultural Credit: Institutions and Issue*, Chapter:5, Agricultural Finance and Credit, NY Nova.
- Monke J., (2015). *Agricultural Credit: Institutions and Issue*, Congressional Research Report. April /6-8.
- Mpuga, P., (2008). Constraints in Access to and Demand for Rural Credit: Evidence from Uganda, <https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Knowledge/30753249-FR-122-Mpuga-Access-And-Demand-For-Rural-Credit-Adb-Conf.Pdf>; Erişim Tarihi: 20.12.2022
- Mukasa, A. N., Simpasa, A. M., & Salami, A. O. (2017). Credit constraints and farm productivity: Micro-level evidence from smallholder farmers in Ethiopia. In *Working Paper Series No. 247*. African Development Bank Abidjan, 247, 1–40. www.afdb.org/
- Mulatu, E., Geta, E., & Melaku, E. (2020). Smallholder Farmers' Credit Participation: The Case of Omo Microfinance Institution in Gimbo District of Kaffa Zone, Southern Ethiopia. *Journal of Agricultural Economics and Rural Development*, 6(3), 888–898. <https://doi.org/10.11648/j.ijafm.20200502.14>
- Müftüoğlu M.T. (1999). “İşletme İktisadı”, Turhan Kitabevi, Ankara 1999
- Norvell, D. (1973). Review of Agricultural Credit in Afghanistan 1954-72. *Small Farmer Credit in West Asia* (c. 1x). AID Spring Review Series.
- Öz, F., (2019). “Çorum İli Çeltik Üreticilerinin İklim Değişikliği Algıları ve Uyum Stratejilerini Etkileyen Faktörler”, Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 575144, Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=jNRDC1RLfVd4_T7x7ZXmmYp-6a4Xyeg3HGNQ0X7cvnw0RrG845INbmppXn16UDFa
- Özçelik, A., Güneş, E., Artukoğlu, M.M. (2005). Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamalar, Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, 961-985, Ankara.
- Özdemir, F., Dellal, ř., Duyar, Ö, Sıray, E. & Bozoğlu, M., (2015). Yeni Fındık Stratejisinin Sosyoekonomik Etki Analizi Projesi. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü. Fındık Araştırma İstasyon Müdürlüğü. Giresun.

- Özkan, G. ve Karaköy, F., (2018). “Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde tarımsal desteklerin değerlendirilmesi”. İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi. 3 (6), 139-157.
- Öztürk, D., (2011). Fındık Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Alternatif Tarla-Bahçe Ürünlerine Göre Karlılığının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma (Samsun ili Çarşamba ve Terme Ovası Örneği). Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 225, Tokat.
- Özvardar B., (2019). Türkiye’de Tarımsal Finansman ve Kredi Uygulamaları: Tekirdağ İli Örneği, Ulusal Tez Merkezi, Tez No: 576665 (Erişim Adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=VAGbI8K-xKWmSD1FxVJ8WA&no=kTSuAkzqvHy5dpy6ozRfSg>)
- Raggi, M., Sardonini, L. ve Viaggi, D. 2013. The effects of Common Agricultural Policy on exit strategies and land re-allocation. Land Use Policy, 31, 114-125. doi: 10.1016/j.landusepol.2011.12.009.
- Rehber E., Çetin B., (1998). “Tarım Ekonomisi”, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı. Yayın No: 134 Vipaş A.Ş, Bursa: 1998, Sf.148–154
- R. Shavgulidze, D. Zvyagintsev (2017). Technical efficiency in the Georgian hazelnut supply chain and policy recommendations Proceedings of the 2017 International Congress, Parma,
- Sebopetji T.O. ve Belete A., (2009). An application of probit analysis to factors affecting small- scale farmers’ decision to take credit: a case study of the Greater Letaba Local Municipality in South Africa, African Journal of Agricultural Research Vol. 4 (8), pp.718-723, August, 2009
- Semerci, A. (2021). Tarım İşletmelerinde Tarımsal Kredi Kullanım Durumunun Analizi . Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi , 8 (2) , 396-410 . DOI: 10.30910/turkjans.860909
- Sıray, E. & Akçay, Y. (2010). Giresun İli Merkez İlçede Fındık Yetiştiren İşletmelerin Ekonomik Analizi, Üretim ve Pazarlama Sorunlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma . Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG) , 2010 (1) , 43-56 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gopzfd/issue/7333/95961>
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B., Meral, Y., 2013. Türkiye’de Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde; *Ortak–Kooperatif İlişkileri*. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi 16(2), 2013
- Taşkıran, R. ve Özudoğru H., (2010). “Türkiye’de tarımsal kredi uygulamaları”. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:1, 150-163.
- TCZB, (2018). TCZB 2018 faaliyet raporu, (Erişim Tarihi: 05.01.2023), <https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri-ZB/finansal-bilgiler/Documents/faaliyet-raporu-2018.pdf>)
- TCZB, (2021). TCZB 2021 faaliyet raporu, Erişim Tarihi: 05.01.2023, https://www.ziraatbank.com.tr/tr/yatirimci-iliskileri-ZB/finansal-bilgiler/Documents/2021_entegre_faaliyet_raporu.pdf)

- Terin, M. & Ateş, H. Ç. (2010). Çiftçilerin Örgütlenme Düzeyi ve Örgütlerden Beklentileri Üzerine Bir Araştırma: Van İli Örneği . Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi , 47 (3) , 265-274 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zfdergi/issue/5098/69621>
- Than, M. K., (2011). A Study of Literature Reviews on Farmer Education and Farm Efficiency Yangon University of Distance Education Research Journal, 3(1), <http://www.yude.edu.mm/demos/Journals/V3N1-15eco.pdf> (erişim tarihi: 30.12.2022)
- TİM. (2021). “Türkiye İhracatçılar Meclisi”, (Erişim Adresi: <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>), (Erişim Tarihi: 15:09:2022)
- Tosun, F. & Güneş, E. (2017). Tarım İşletmelerinde Sübvansiyonlu Kredi Kullanımı: Ankara İli Örneği . Tarım Ekonomisi Dergisi , 23 (2) , 281-288 . DOI: 10.24181/tarekoder.369508
- Tüzün Rad, S. & Aydoğdu, C. (2019). Tarımsal Finansman: Mersin İlinde Tarımsal Kredi Kullanımı . Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi , 5 (2) , 58-67 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tead/issue/50910/664327>
- Ullah, A, Nasir, M., Alam, Z. and Harald K. (2020). "Factors Determining Farmers' Access to and Sources of Credit: Evidence from the Rain-Fed Zone of Pakistan" Agriculture 10, no. 12: 586. <https://doi.org/10.3390/agriculture10120586>
- Vogt, D. (1978). Broadening to access credit. Development Digest, 16(3), 3–5.
- Vural, H. 2017. Tarımsal Finansman. Uludağ Ün. Ziraat Fak. Ders Notları No:113, Bursa.
- Wrzaszcz, W., & Zegar, J. S. (2014). Economic sustainability of Farms in Poland. European Journal of Sustainable Development, 3(3), 165. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2014.v3n3p165>
- Yercan, M. (2007). Türkiye ve Avrupa Birliğinde Tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifler . Tarım Ekonomisi Dergisi , 13 (1 ve 2) , 19-29 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarekoder/issue/25831/272353>
- Yılmaz, M. K., (2008). “Dünya’da ve Türkiye’de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Model Önerisi”, Tez no: 214740 (Erişim Adresi: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=txw6zMHP0Qo_sorsrYVF6Q&no=ImRls4mqYG8hXZxXUUYs9w)

EKLER

Etik Kurul Kararı

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
22.10.2021	10	2021-791

KARAR NO: 2021-791
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Asena ESEN 'in Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında “ Samsun İli Tekkeköy İlçesindeki Fındık İşletmelerinin Sübvansiyonlu Tarımsal Kredi Kullanımlarını Etkileyen Faktörler” isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasını içeren 30965 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Asena ESEN 'in Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında “ Samsun İli Tekkeköy İlçesindeki Fındık İşletmelerinin Sübvansiyonlu Tarımsal Kredi Kullanımlarını Etkileyen Faktörler” isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Asena ESEN, Giresun Yunus Emre Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi bölümünden 2019 yılında mezun oldu. Aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programına başladı. 2022 yılında MEB’in düzenlediği YLSY (Yurt Dışına Lisansüstü Öğrenim Görmek Üzere Gönderilecek Adayları Seçme ve Yerleştirme) programını Tarım Ekonomisi alanında kazandı ve Amerika’da ikinci yüksek lisans eğitimi almak için MEB’in YLSY Bursiyerliği sürecine başladı. YLSY sürecinin son aşaması olan Amerika’daki eğitimini tamamlayıp Türkiye’ye döndükten sonra “Tarım ve Orman Bakanlığı”na bağlı “Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü” bünyesinde “Araştırmacı” olarak göreve başlaması beklenmektedir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-8876-8510

Yayınlar:

1. Esen, A. , Bozoğlu, M. (2022). Türkiye’deki Tarım Alanlarının Gelecek Dönem Olası Kullanım Tahminleri. 7. Uluslararası Akademik Öğrenci Çalışmaları Kongresi. 17 Kasım 2022, İstanbul.